

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΩΝ
ΣΧΕΣΕΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ, ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ
ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ»

ΤΙΤΛΟΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:
«ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΨΗΦΟΦΟΡΙΑ ΚΑΙ
ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑ»

ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ ΠΙΠΙΛΟΥ
ΚΟΡΙΝΘΟΣ, ΙΟΥΛΙΟΣ 2014

UNIVERSITY OF PELOPONNESSE
FACULTY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES
DEPARTMENT OF POLITICAL SCIENCES AND
INTERNATIONAL RELATIONS

MASTER'S DEGREE PROGRAMME IN
«INTERNATIONAL RELATIONS AND POLICIES, MAJOR
GOVERNING»

THESIS TITLE: «ELECTRONIC VOTING AND
DEMOCRACY»

AIKATERINI PIPILOY

KORINTH, JULY 2014

Στους γονείς μου

Ευχαριστώ θερμά τον επιβλέποντα καθηγητή μου κ. Χαράλαμπο Τσιλιώτη για τη δημιουργική επίβλεψη και καθοδήγησή του στην έρευνά μου.

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΨΗΦΟΦΟΡΙΑ ΚΑΙ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑ

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ: Ηλεκτρονική δημοκρατία, Θεσμοί, Αρχές, ηλεκτρονική ψηφοφορία, προσωπικά δεδομένα.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η δημοκρατία, θεωρείται το ιδανικότερο σύστημα διακυβέρνησης των λαών. Τα τελευταία έτη, όμως κλυδωνίζεται επικίνδυνα. Οι πολίτες αδιαφορούν ολοένα και περισσότερο, απέχουν από τις εκλογικές διαδικασίες, στέκονται με κριτική ματιά απέναντι στις δημοκρατικές επιδόσεις και στις πολιτικές επιδόσεις των κυβερνήσεων και απαιτούν επιτακτικά καλύτερη διακυβέρνηση με την αλλαγή του ισχύοντος πολιτικού συστήματος και την εισαγωγή και υιοθέτηση αμεσοδημοκρατικών θεσμών στην αντιπροσωπευτική δημοκρατία, μέσα από τις Τεχνολογίες Πληροφορικής και Επικοινωνιών με τη δημιουργία της διαδικτυακής αγοράς.

Η ηλεκτρονική δημοκρατία, εμφανίζεται δυναμικά και πολλά υποσχόμενη για την πραγμάτωση των θεμελιωδών αρχών και αξιών του δημοκρατικού πολιτεύματος. Συνοδεύεται όμως από έντονη προβληματική, γύρω από την επίτευξη των στόχων της.

Η διαρκής μείωση του ποσοστού συμμετοχής των ψηφοφόρων στις τελευταίες εκλογικές αναμετρήσεις, έχει προκαλέσει ιδιαίτερη ανησυχία στους πολιτειακούς φορείς και τους ενδιαφερόμενους πολίτες, οι οποίοι αναζητούν τρόπους αναστροφής της υπάρχουσας κατάστασης.

Η ηλεκτρονική ψηφοφορία, προβάλλει ως αντίδοτο στην σημερινή πολιτική κατάσταση. Αποτελεί μια εναλλακτική μορφή άσκησης του εκλογικού δικαιώματος, μια ενεργή διακυβέρνηση, που προάγει της αρχές της ισονομίας και της ισοπολιτείας, όπως τις είχε αντιληφτεί ο ελεύθερα σκεπτόμενος αρχαίος δημοκρατικός ελληνικός κόσμος, γεννά όμως και μια σειρά προβλημάτων κατά την εφαρμογή της.

Οι νέες τεχνολογίες Πληροφορικής και Επικοινωνιών, που εφαρμόζονται στην ηλεκτρονική ψηφοφορία, απειλούν βασικά ανθρώπινα δικαιώματα και θεμελιώδεις ελευθερίες του ατόμου. Η Πολιτεία μέσα από θεσμοποιημένα όργανα και διαδικασίες, παρέχει επαρκείς εγγυήσεις ασφαλείας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα των πολιτών κατά την ψηφοφορία με ηλεκτρονικά μέσα.

ELECTRONIC VOTING AND DEMOCRACY

KEYWORDS: Electronic democracy, Institutions, Principles, Electronic voting, personal data.

SUMMARY

Democracy is considered to be the ideal system of governance for the people. Over recent years, however, it has been swaying dangerously. Citizens are increasingly unconcerned, abstain from voting procedures, look critically governments' democratic and political performance and imperatively demand for better governance by changing the current political system, introducing and adopting direct democratic institutions in the representative democracy via Information and Communication Technologies developed by the internet market.

Electronic democracy's dynamic appearance looks promising enough for implementing the fundamental principles and values of democracy. However, there is a lot of argument whether electronic democracy may achieve its goals.

State Authorities as well as concerned citizens try to find ways to reverse the current situation as they have been alarmed by the continuous decrease of participation of voters over the last election procedures.

Electronic voting seems as an antidote against the present political situation. It is an alternative form of practicing the electoral right, an active form of governance and promotes the principles of equality before law and citizens' equality, as they were perceived by the ancient Greek and free thinking democratic people. However, implementing electronic voting causes a series of problems.

New ICT implemented in electronic voting system compromises fundamental human rights and individual freedoms. The State via the institutionalized organs and procedures ensures the safety of personal data of citizens during voting by electronic means.

Περιεχόμενα

Περίληψη	5
Abstract	7
Πρόλογος	11

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

1.1) Εισαγωγή	13
1.2) Διακρίσεις πολιτευμάτων	13
1.3) Η δημοκρατία στην Ελλάδα	14
1.4) Αρχές δημοκρατικού πολιτεύματος	16
1.5) Ανακεφαλαίωση	18

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

1.1) Εισαγωγή	19
1.2) Ηλεκτρονική διακυβέρνηση και δημοκρατία	19
1.3) Αιτίες εμφάνισης	21
1.4) Ορισμός	21
1.5) Μοντέλα	22
1.6) Εφαρμογές	23
1.7) Άξονες	23
1.8) Παραδείγματα σε ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο	25
1.9) Παραδείγματα στην Ελλάδα	27
1.10) Προϋποθέσεις επιτυχημένης υλοποίησης	29
1.11) Θετική διάσταση	29

1.12) Αρνητική διάσταση	30
1.13) Ανακεφαλαίωση	32

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΨΗΦΟΦΟΡΙΑ

1.1) Εισαγωγή	34
1.2) Μορφές άσκησης του εκλογικού δικαιώματος	34
1.3) Ορισμός	36
1.4) Διακρίσεις	36
1.5) Διαδικασία	37
1.6) Απαιτήσεις	38
1.7) Προτεινόμενα μοντέλα/συστήματα ασφαλείας	38
1.8) Εγγυήσεις/κανόνες εύρυθμης λειτουργίας	39
1.9) Θετική διάσταση	42
1.10) Αρνητική διάσταση	43
1.11) Νομοθετικό πλαίσιο	46
1.12) Συνταγματικές αρχές που διέπουν την ψήφο και την ψηφοφορία και πρέπει να πληρούνται και στην ηλεκτρονική ψηφοφορία	49
1.13) Διεθνή, ευρωπαϊκά και ελληνικά παραδείγματα	52
1.14) Ανακεφαλαίωση	56

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΠΡΟΣΩΠΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ

1.1) Εισαγωγή	58
1.2) Ορισμός	58
1.3) Προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα διεθνώς	59

1.4)	Προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα στην Ευρώπη	60
1.5)	Προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα στην Ελλάδα	62
1.6)	Επεξεργασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα	63
1.7)	Έννομη προστασία	64
1.8)	Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα	65
1.9)	Τα προσωπικά δεδομένα στην ηλεκτρονική ψηφοφορία	66
1.10)	Ανακεφαλαίωση	68

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ/ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ/ ΣΥΣΤΑΣΕΙΣ	70
---	-----------

ΠΗΓΕΣ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	79
ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	81
ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΕΣ ΠΗΓΕΣ	82

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Οι αρχαίοι Έλληνες, πριν από χιλιάδες χρόνια εφηύραν τρόπους άσκησης του εκλογικού δικαιώματος. Στις μέρες μας, η κοινωνική πραγματικότητα και η αλματώδης ανάπτυξη της τεχνολογίας και οι νέες δυνατότητες που αυτή προσφέρει, έχουν δημιουργήσει τις προϋποθέσεις για νέες μεθόδους καταγραφής της βούλησης του εκλογικού σώματος στις διάφορες εκλογικές διαδικασίες. Το Σύνταγμα του 1975 στην αναθεωρημένη του έκδοση το 2001, περιέχει ρύθμιση σχετικά με την δυνατότητα της επιστολικής ψήφου για αυτούς που θα ευρίσκονται την ημέρα των εκλογών εκτός Επικρατείας, πρόβλεψη ωστόσο που δεν έχει ακόμη υλοποιηθεί.

Η οικονομική κρίση των τελευταίων ετών, κατέδειξε την αδυναμία της Πολιτείας για διάθεση μεγάλων οικονομικών πόρων σε πολλούς τομείς της κοινωνικής ζωής. Έτσι, κατέστη περισσότερο από ποτέ, επιτακτική ανάγκη για εξεύρεση νέων οικονομικότερων λύσεων ακόμη και σε ευαίσθητους κοινωνικούς τομείς, όπως υγεία, παιδεία, ασφάλιση, εργασία κτλ. Η εκλογική διαδικασία όπως είναι οργανωμένη και λειτουργεί, απαιτεί τεράστια δαπάνη από την Πολιτεία για την διενέργειά της. Για το λόγο αυτό, προτάσσεται η καθιέρωση συνταγματικώς της ηλεκτρονικής ψηφοφορίας στις εκάστοτε εκλογικές αναμετρήσεις.

Η παρούσα μελέτη, καταδεικνύει τα σημαντικότερα σημεία της εφαρμογής της ηλεκτρονικής ψηφοφορίας σε εκλογικές διαδικασίες στην ελληνική Επικράτεια. Αναδεικνύονται τα οφέλη της, υπογραμμίζονται όμως και τα σημαντικά μειονεκτήματά της. Στη συγγραφική διαδρομή, η προοπτική εφαρμογής της, εμφανίζεται προβληματική. Εγείρεται έντονος προβληματισμός, επιφυλακτικότητα, δυσπιστία, διστακτικότητα και καχυποψία γύρω από ένα τέτοιο ενδεχόμενο, καθόσον τα δείγματα γραφής της κρατικής μηχανής μέχρι σήμερα δεν είναι και τα καλύτερα. Η έλλειψη οργάνωσης των δομών και υπηρεσιών του δημοσίου τομέα, η απουσία σοβαρότητας και υπευθυνότητας, η προχειρότητα στον σχεδιασμό και την υλοποίηση πολλών κυβερνητικών εξαγγελιών και έργων, κάνουν τον συντάκτη της παρούσας, να εκφράζει έντονα τον προβληματισμό του για την εφαρμογή της ηλεκτρονικής ψηφοφορίας στις εκάστοτε εκλογικές διαδικασίες, χωρίς ωστόσο να αναιρούνται οι τεράστιες δυνατότητές της.

Υπό τις κατάλληλες συνθήκες και προϋποθέσεις, η υιοθέτηση της ηλεκτρονικής ψηφοφορίας στα ελληνικά εκλογικά δεδομένα, θα μπορούσε να τύχει εφαρμογής στο

άμεσο μέλλον. Η τεχνογνωσία υπάρχει, το θεσμικό πλαίσιο μπορεί να διαμορφωθεί, επαφίεται στην πολιτική βούληση η σωστή εφαρμογή της.

Ελπίδα του συντάκτη, είναι να αποτελέσει η παρούσα μελέτη, ένα χρήσιμο εργαλείο για τους μετέπειτα μελετητές στην προσπάθειά τους να κατανοήσουν καλύτερα τον νέο αυτό θεσμό για την ελληνική εκλογική πραγματικότητα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

1.1) Εισαγωγή

Η ιστορία, έχει να καταδείξει πολλά παραδείγματα οργάνωσης και συγκρότησης της κοινωνικής συμβίωσης σε κάθε γωνιά του πλανήτη. Η οργάνωση της Πολιτείας και η άσκηση και λειτουργία της κρατικής εξουσίας, από την εμφάνιση του ανθρώπου στη γη μέχρι σήμερα, πέρασε από διάφορες ιστορικές και πολιτειακές φάσεις, μέχρι να λάβει την σημερινή της μορφή.

Ανάλογα με την πηγή της κρατικής εξουσίας, τα πολιτεύματα διακρίνονται σε κατηγορίες. Το δημοκρατικό πολίτευμα, προτάσσεται ως η καλύτερη μορφή διακυβέρνησης. Η Ελλάδα, αν και γέννησε την δημοκρατία, γνώρισε αρκετές πολιτειακές μεταβολές στη διαδρομή του χρόνου, μέχρι να λάβει την μορφή της Προεδρευόμενης Κοινοβουλευτικής Δημοκρατίας. Το εννοιολογικό της περιεχόμενο, συνθέτουν η αρχή της λαϊκής κυριαρχίας, ο δημοκρατικός τρόπος ανάδειξης της Βουλής και ο ρόλος της, η εκλογή του αρχηγού του κράτους από την Βουλή, ο αποκλεισμός του προεδρικού πολιτεύματος και η ίδρυση και λειτουργία πολιτικών κομμάτων.

1.2) Διάκριση των πολιτευμάτων

Οι βασικοί κανόνες συγκρότησης της κρατικής εξουσίας συνιστούν την μορφή του πολιτεύματος. Το πολίτευμα ορίζει το είδος και τη θεσμική ποιότητα της κοινωνικής συμβίωσης στο πλαίσιο της πολιτείας. Ο τρόπος οργάνωσης και άσκησης της κρατικής εξουσίας διαφέρει από κράτος σε κράτος, γι' αυτό και οι μορφές του πολιτεύματος είναι διάφορες. Το πολίτευμα καθορίζεται από το Σύνταγμα και η μορφή του πολιτεύματος ταυτίζεται με την μορφή του Συντάγματος.

Πολίτευμα λοιπόν, είναι το σύστημα εκείνο, σύμφωνα με το οποίο σχηματίζεται, οργανώνεται και ασκείται η κρατική εξουσία, ως και η μορφή και η δομή με τις οποίες ένα Σύνταγμα οργανώνει νομικά την λαϊκή κυριαρχία.

Τα πολιτεύματα με κριτήριο την πηγή της κρατικής εξουσίας, διακρίνονται σε τρεις κατηγορίες: στην μοναρχία, στην ολιγαρχία και στη δημοκρατία. Η μοναρχία διακρίνεται σε απόλυτη, περιορισμένη ή συνταγματική και κοινοβουλευτική. Η δημοκρατία διακρίνεται σε απόλυτη και περιορισμένη, άμεση και έμμεση ή αντιπροσωπευτική. Η αντιπροσωπευτική δημοκρατία διακρίνεται περαιτέρω σε προεδρευόμενη κοινοβουλευτική, προεδρική και βασιλευόμενη κοινοβουλευτική. Ιδιαίτερη μνεία, θα πρέπει να γίνει στην περίπτωση της ημιπροεδρικής δημοκρατίας (Π. Πουλής, 2007:55-57) και της Κυβερνώσας Βουλής.

Κριτήριο της διάκρισης, εκλαμβάνεται η κυριαρχία και δη ο αριθμός των προσώπων που αναγνωρίζονται φορείς της κυριαρχίας. Έτσι, το πολίτευμα αποκαλείται μοναρχία, όταν άρχει ένα πρόσωπο, ολιγαρχία, όταν άρχουν οι ολίγοι και δημοκρατία, όταν κυριαρχούν οι πολλοί (Αντ. Μανιτάκης, 2007:191).

1.3) Η Δημοκρατία στην Ελλάδα

Η ιστορία της δημοκρατίας, ξεκινά από την αρχαία Αθήνα και συγκεκριμένα στην αρχαία πόλη-κράτος των Αθηνών. Τρεις ήταν οι αρχές στις οποίες στηρίχτηκε η κλασσική έννοια της δημοκρατίας: η κυριαρχία του λαού, η ελευθερία και η ισότητα. Οι Αθηναίοι πολίτες, ήταν συγκροτημένοι στο σώμα της Εκκλησίας του Δήμου, όπου ασκούσαν την εξουσία. Η ελευθερία, διακρινόταν σε ατομική και πολιτική με βαρύνουσα σημασία να έχει η ελευθερία του λόγου. Η ισότητα των πολιτών, εκδηλώνονταν και υλοποιούνταν με την Εκκλησία του Δήμου, την Βουλή των Πεντακοσίων και το Δικαστήριο της Ηλιαίας και εκφραζόταν με τα ίδια δικαιώματα συμμετοχής στα κοινά (ισηγορία-ισοπολιτεία-ισονομία) (Αποστολάκης, Λούκης και Χάλαρης, 2008:145-147).

Με όρους αρχαίους, θα ορίζαμε την δημοκρατία ως το πολίτευμα των πολλών ή του πλήθους, όπου κρατεί ή άρχει ο δήμος. Με όρους σύγχρονους, δημοκρατία ορίζεται

το πολίτευμα εκείνο, στο οποίο ο λαός αναγνωρίζεται από το Σύνταγμα κυρίαρχος και ασκεί την κυριαρχία του, δια των εκλεγμένων αντιπροσώπων του.

Η αρχαία άμεση δημοκρατία, θεωρήθηκε απίθανο να μπορεί να τύχει εφαρμογής σε μεγάλη γεωγραφική περιοχή και ευρύ αριθμό πολιτών.

Έτσι, συστήθηκε η έμμεση αντιπροσωπευτική συνταγματική δημοκρατία, που απαρτίζεται από τρία συστατικά και αδιαχώριστα μεταξύ τους εννοιολογικά στοιχεία: την κυριαρχία του λαού, την αρχή της πολιτικής αντιπροσώπευσης και το Σύνταγμα (Αντ. Μανιτάκης, 2007:204-208). Η Εκκλησία του Δήμου έδωσε την θέση της στην Κυβέρνηση και το Κοινοβούλιο. Η αρχή της αντιπροσώπευσης, αποκτά το δημοκρατικό της χαρακτήρα μέσα από την επιλογή των αντιπροσώπων των πολιτών από τους ίδιους τους πολίτες μέσω των περιοδικών και ανταγωνιστικών εκλογών. Η αρχή της ισότητας στην αντιπροσωπευτική δημοκρατία, δεν σημαίνει πλέον ισότητα συμμετοχής στα κοινά, αλλά ισότητα συμμετοχής των πολιτών στην εκλογική διαδικασία (Αποστολάκης, Λούκης και Χάλαρης, 2008:147-149).

Η σύγχρονη δημοκρατία, αναπτύχθηκε στη Βόρεια Αμερική και την Ευρώπη κατά τον 18^ο και 19^ο αιώνα και στηρίζεται στην αρχή της πλειοψηφίας και στην ελευθερία κατά το ίσον.

Η Ελλάδα, από την αρχαιότητα έως τις μέρες μας, γνώρισε μια σειρά από πολιτειακές μεταβολές και το σημερινό πολίτευμα της χώρας, η προεδρευόμενη κοινοβουλευτική δημοκρατία, χρειάστηκε να διανύσει μεγάλη απόσταση μέχρι την ουσιαστική εγκαθίδρυση και εδραίωσή της.

Από το 1833 έως το 1843, το πολίτευμα της Ελλάδος, οργανώνεται ως απόλυτη μοναρχία βάσει του άρθρου 3 του Πρωτοκόλλου του Λονδίνου του 1830 και από το 1844 έως το 1862 ως συνταγματική μοναρχία με την 3^η Σεπτεμβρίου εν Αθήναις Εθνική των Ελλήνων Συνέλευσις, όπου κατά την περίοδο αυτή ψηφίστηκε και ο εκλογικός νόμος της 18^{ης} Μαρτίου 1844. Με το Σύνταγμα 1864 της 17^{ης} Νοεμβρίου η Β' Εθνική Συνέλευση, όρισε ως πολίτευμα της Ελλάδος την βασιλευσόμενη αντιπροσωπευτική (μη κοινοβουλευτική) δημοκρατία (Δ. Θ. Τσάτσος, 1994:144-157).

Το 1875 προστίθεται εν μέρει ο κοινοβουλευτικός χαρακτήρας (αρχή της δεδηλωμένης). Με το Σύνταγμα της 3^{ης} Ιουνίου 1927, εγκαθίσταται η προεδρευόμενη, αντιπροσωπευτική, κοινοβουλευτική δημοκρατία και με το Σύνταγμα της 1^{ης} Ιανουαρίου

1952 η μορφή του πολιτεύματος οριστικοποιήθηκε έως τις 21 Απριλίου 1967 ως βασιλευομένη, αντιπροσωπευτική, κοινοβουλευτική δημοκρατία. Το Σύνταγμα 1975/1986/2001 καθιέρωσε την προεδρευόμενη κοινοβουλευτική δημοκρατία ως το πολίτευμα της Ελλάδος (Δ. Θ. Τσάτσος, 1994:144-157).

1.4) Αρχές δημοκρατικού πολιτεύματος

Τα βασικά χαρακτηριστικά που συνθέτουν τη φυσιογνωμία του δημοκρατικού πολιτεύματος, είναι οι λεγόμενες οργανωτικές βάσεις του πολιτεύματος, που εγγράφονται στο σώμα του Συντάγματος ως γενικές αρχές, άλλες από αυτές τυποποιούνται ρητά σε συγκεκριμένες συνταγματικές διατάξεις και άλλες συνάγονται έμμεσα ως συνεκτικός ιστός αλλά και αποτέλεσμα της συστηματικής ερμηνείας περισσότερων συνταγματικών διατάξεων (Βενιζέλος, 2008:335-336).

Συγκεκριμένα, γίνεται λόγος για την δημοκρατική αρχή, την αντιπροσωπευτική αρχή, την κοινοβουλευτική αρχή, την αρχή της προεδρευόμενης δημοκρατίας, την αρχή της διάκρισης των λειτουργιών, την αρχή του κράτους Δικαίου, την αρχή του κοινωνικού κράτους και την αρχή του πολυκομματισμού, στις οποίες, όπως θα αναπτύξουμε κατωτέρω στην μελέτη μας, θα πρέπει να βασίζεται η ηλεκτρονική δημοκρατία και η ηλεκτρονική ψηφοφορία,.

Με το άρθρο 1 παρ. 1 εισάγεται η δημοκρατική αρχή, ως θεμελιώδης αρχή του Συντάγματος, που εξειδικεύεται στις παρ. 2 και 3 του ιδίου άρθρου και κατοχυρώνεται στο άρθρο 110. Νοείται, ως η αρχή της πλειοψηφίας σε μια διαλεκτική σχέση με την προστασία της μειοψηφίας, που διασφαλίζεται υπό καθεστώς ισότητας και ελευθερίας (Τσάτσος, 1993:50-56). Ανευρίσκεται και στις διατάξεις των άρθρων 4 παρ. 1, 5 παρ. 1, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 23, 25, 26, 28, 29 παρ. 1, 30, 32 παρ. 1, 37 παρ. 2, 50, 51 παρ. 3, 52, 53, 59, 60, 66 παρ. 1, 84 παρ. 1, 93 παρ. 2, 100, 110, 120 του Συντάγματος και στο άρθρο 134 του Ποινικού Κώδικα.

Η δημοκρατική αρχή, είναι κατοχυρωμένη με την μορφή της λαϊκής κυριαρχίας, που εξειδικεύεται και διασφαλίζεται μέσα από τις διατάξεις για τις αρμοδιότητες του εκλογικού σώματος, την ανάδειξη, συγκρότηση και λειτουργία της Βουλής, την ελεύθερη

ίδρυση και λειτουργία των πολιτικών κομμάτων και την άσκηση και προστασία των συνταγματικών δικαιωμάτων ομαδικής δράσης (Βενιζέλος, 2008:373).

Η αντιπροσωπευτική αρχή, βασίζεται στην έμμεση άσκηση της λαϊκής κυριαρχίας από τον λαό μέσω των αιρετών οργάνων με χρονικά περιορισμένη θητεία και υποδηλώνει την οργάνωση της πολιτικής εξουσίας, όπου η Βουλή ασκεί την νομοθετική εξουσία αντί του λαού και επ' ονόματί του. Ο πυρήνας της αρχής, συγκροτείται από τα άρθρα 51 παρ. 2 και 3, 53 παρ. 1, 60 παρ. 1, 66 παρ. 1 του Συντάγματος και εξειδικεύεται και συμπληρώνεται και με άλλους σχετικούς κανόνες (29 παρ. 1, 41 παρ. 2, 56, 57, 61 παρ. 1, 86 παρ. 1 και 110 παρ. 3 Σ.). Βασικά στοιχεία του αντιπροσωπευτικού συστήματος αποτελούν: η εκλογή των βουλευτών από τον λαό με καθολική ψηφοφορία, η περιοδικότητα της εκλογής και η δημοσιότητα (Τσάτσος, 1993:39).

Η εξάρτηση της Κυβέρνησης από τη Βουλή, αποτελεί τον πυρήνα της κοινοβουλευτικής αρχής. Διατυπώνεται, ως σύνθεση δύο επιμέρους αρχών, που εκδηλώνονται σε δύο διαφορετικές χρονικές στιγμές, στον διορισμό του Πρωθυπουργού και στην παροχή ψήφου εμπιστοσύνης της Βουλής προς την Κυβέρνηση (Σχετικές διατάξεις του Συντάγματος οι: 35, 37 παρ. 1 και 2, 38, 41, 82, 83, 84 και 85). Χαρακτηριστικό της, αποτελεί μεταξύ άλλων, ο θεσμός της ευθύνης Υπουργών και Υφυπουργών.

Η αρχή της προεδρευόμενης δημοκρατίας, αναγνωρίζεται μέσα από την παρ. 1 του άρθρου 1 του Συντάγματος. Ο όρος, έχει την έννοια της διασφάλισης του αιρετού και επομένως δημοκρατικά νομιμοποιημένου ανώτατου άρχοντα, όπου απορρίπτεται κάθε προσωποπαγές στοιχείο στο θεσμικό οικοδόμημα της πολιτείας και αποκλείεται στον φορέα του λειτουργήματος η δυνατότητα ουσιαστικής θεσμικής παρέμβασης στο πολιτειακό γίνεσθαι (Τσάτσος, 1993:126-127).

Η αρχή της διάκρισης των λειτουργιών (άρθρο 26 Σ.), αναδεικνύεται σε βασική εγγύηση της δημοκρατικής αρχής, καθώς διασφαλίζει την αναγωγή και των τριών λειτουργιών στη βούληση του εκλογικού σώματος. Η πανηγυρική εξαγγελία της στο Σύνταγμα, επιτελεί δύο παράλληλες λειτουργίες: οργανωτική και συμβολική (Βενιζέλος, 2008:383).

Η αρχή του κράτους Δικαίου, συμβάλλει στη διαμόρφωση της λαϊκής βούλησης υπό καθεστώς ισότητας και κοινωνικής δικαιοσύνης. Κάθε κρατική πράξη, ανάγεται σε

κανόνα Δικαίου, όπου με βάση αυτό, κρίνεται η νομιμότητά της (σχετ. άρθρα 2 παρ. 1, 4-25, 26, 29 παρ.2, 50, 57, 70, 87-92, 93 παρ. 4, 94, 95 παρ. 1, 98, 100, 101^Α, 103 παρ.7 και 9, 110, και 120 παρ. 4 Σ. (Βενιζέλος, 2008:397-417).

Το τυπικό και ουσιαστικό κράτος Δικαίου, συμπληρώνεται με τις αξιώσεις του κοινωνικού κράτους. Η αρχή του κοινωνικού κράτους, εξασφαλίζει την συνέχεια της δικαιοσύνης, επιβάλλει τον ορθολογισμό στην κρατική συμπεριφορά και υπάγει την κρατική δράση στο Δίκαιο (Τσάτσος, 1993:158-166). Η εν λόγω αρχή, ανευρίσκεται στις διατάξεις των άρθρων 4 παρ. 1, 17 παρ. 1 και 2, 18, 21, 22, 23, 24, 25 παρ. 1, 106 και 116 παρ. 2 του Συντάγματος.

Η αρχή του πολυκομματισμού (άρθρα 29, 37, 68, 71, 73, 76, και 113 Σ.), έχει ως βασική της αποστολή την πολιτική οργάνωση και άρθρωση της λαϊκής κυριαρχίας υπό καθεστώς ελεύθερου ανταγωνισμού κάτω από ίσες προϋποθέσεις με την ενεργοποίηση του πολίτη μέσα από τις κομματικές διαδικασίες (Τσάτσος, 1993:116-117).

1.5) Ανακεφαλαίωση

Οι υποστηρικτές της δημοκρατίας ανά τους αιώνες, υπήρξαν πολλοί. Υπήρξαν όμως και πολέμιοί της, με κύριο εκφραστή της τον Πλάτωνα, που την θεωρούσε ένα από τα χειρότερα πολιτεύματα.

Στην ανάλυση που προηγήθηκε, καταδείχθηκε η σπουδαιότητα του δημοκρατικού πολιτεύματος. Η λαϊκή κυριαρχία, που εκφράζεται μέσα από τα πολιτικά κόμματα, αναγνωρίζεται πανηγυρικά ως το θεμέλιο του πολιτεύματος. Όλες οι εξουσίες πηγάζουν από τον λαό, υπάρχουν υπέρ αυτού και του έθνους και ασκούνται όπως ορίζει το Σύνταγμα. Το Κοινοβούλιο εγκαθιδρύεται ως το αντιπροσωπευτικό όργανο της θέλησης του λαού. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, τα δικαστήρια, το κράτος δικαίου και το κοινωνικό κράτος, αποτελούν τους θεματοφύλακες για τη καλή λειτουργία του δημοκρατικού πολιτεύματος, των θεσμών, των πρακτικών και των αξιών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

1.1) Εισαγωγή

Τα τελευταία έτη, οι τεχνολογίες της Πληροφορικής και των Επικοινωνιών, έχουν εισβάλλει δυναμικά στο χώρο της δημόσιας διοίκησης, πολλά υποσχόμενες για την κάλυψη των κενών και των ατελειών του γραφειοκρατικού μοντέλου διοίκησης.

Η ηλεκτρονική δημοκρατία, εμφανίστηκε για να βελτιώσει την καθημερινότητα των πολιτών κατά τις συναλλαγές τους με το δημόσιο τομέα, να εξυγιάνει απαρχαιωμένους θεσμούς και πρακτικές της διοικητικής μηχανής (ευκολότερη πρόσβαση στις πληροφορίες, ποιοτικότερες και αποτελεσματικότερες υπηρεσίες, μεγαλύτερες ευκαιρίες για συμμετοχή των πολιτών στους δημοκρατικούς θεσμούς και διαδικασίες). Οι δομές της δημόσιας διοίκησης, εκσυγχρονίζονται, ακολουθούν τις επιταγές των νέων τεχνολογιών και τις σύγχρονες ανάγκες των πολιτών και λειτουργούν αποδοτικότερα. Παρά τα πολλά, αξιόλογα και επιτυχημένα παραδείγματα εφαρμογής της σε ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο αλλά και στην Ελλάδα, υπάρχουν πολλοί ακόμη που στέκονται απέναντί της με κριτική ματιά, επιφυλακτικότητα, διστακτικότητα και καχυποψία.

1.2) Ηλεκτρονική διακυβέρνηση και δημοκρατία

Την τελευταία δεκαετία στη δημόσια διοίκηση, χρησιμοποιούνται ευρύτατα οι Τεχνολογίες της Πληροφορικής και Επικοινωνιών καθώς και οι συνοδευτικές επικοινωνιακές υπηρεσίες και οι υπηρεσίες προστιθέμενης αξίας (ΥΠΑ), με αιχμή του δόρατος την ανάπτυξη του διαδικτύου, που επιδρά σε πολλές, αν όχι σε όλες τις πτυχές της σύγχρονης ζωής (Α. Σ. Πομπόρτσης, 2005:4).

Οι Τεχνολογίες της Πληροφορικής και Επικοινωνιών, αποτελούν πλέον, βασικό εργαλείο για τον μετασχηματισμό του γενικότερου μοντέλου της δημόσιας διοίκησης και

την υιοθέτηση νέων λειτουργικών μοντέλων. Στην δημόσια διοίκηση, στην καθημερινότητα των πολιτών και στην πολιτική ατζέντα, έχει εισχωρήσει ο όρος ηλεκτρονική διακυβέρνηση (e-government ή e-governance), που αναφέρεται στη χρήση των τεχνολογιών της πληροφορικής και των τηλεπικοινωνιών στη δημόσια διοίκηση σε συνδυασμό με τις οργανωτικές αλλαγές και τις νέες δεξιότητες του προσωπικού, με σκοπό την βελτίωση της εξυπηρέτησης του κοινού, την ενδυνάμωση της δημοκρατίας και την υποστήριξη των δημοσίων πολιτικών.

Η ηλεκτρονική διακυβέρνηση αναφέρεται: στην ηγεσία, στην πολιτική, στην οικονομική ανταγωνιστικότητα, στην εκπαίδευση, στις ψηφιακές υπηρεσίες προς τον πολίτη, στις λειτουργίες στο εσωτερικό των κυβερνητικών υπηρεσιών, στην ψηφιακή δημοκρατία και στις τεχνολογίες που καθιστούν ικανή την υποστήριξη, καθημίας από τις παραπάνω διαστάσεις (Α. Σ. Πομπόρτσας, 2005:5).

Ενώ, ο όρος ηλεκτρονική διακυβέρνηση, αρχικά συνδέθηκε με την χρήση του διαδικτύου για τη διεκπεραίωση των συναλλαγών των πολιτών με το κράτος, εν τέλει διεπιστώθη ότι, το διαδίκτυο μπορεί να χρησιμοποιηθεί και για την ενίσχυση της συμμετοχής των πολιτών και την ενδυνάμωση των δημοκρατικών διαδικασιών, όπου οι πολίτες έχουν την δυνατότητα να προβαίνουν σε διαβούλευση με την δημόσια διοίκηση για θέματα που τους αφορούν και να ψηφίζουν για αυτά. Η συμμετοχή των πολιτών στη διαδικασία λήψης αποφάσεων, διασφαλίζει την συνοχή της κοινωνίας των πολιτών.

Με την χρήση των Τεχνολογιών της Πληροφορικής και των Επικοινωνιών, από την ηλεκτρονική παροχή υπηρεσιών του κράτους προς τους πολίτες, οδηγούμαστε προς την κατεύθυνση της ενδυνάμωσης των σχέσεων των κυβερνήσεων με τους πολίτες, της ενδυνάμωσης των δημοκρατικών διαδικασιών και της δημιουργίας αποτελεσματικών, αποδοτικών, διαφανών και υπεύθυνων δομών.

Η ηλεκτρονική διακυβέρνηση, αποτελώντας το εκτελεστικό και διαχειριστικό μέρος της εφαρμογής των δημοσίων πολιτικών, αναδεικνύεται σε σημαντικό και απαραίτητο παράγοντα για την ολοκλήρωση της ηλεκτρονικής δημοκρατίας.

1.3) Αιτίες εμφάνισης

Τα τελευταία έτη, παρατηρούνται φαινόμενα δεισλειτουργίας της σύγχρονης φιλελεύθερης δημοκρατίας, με σημαντικότερα τον περιορισμό της πολιτικής συμμετοχής στην ανάδειξη των αντιπροσώπων μέσω εκλογών, την ελαχιστοποίηση της δυνατότητας άσκησης επιρροής στο πολιτικό σύστημα, της μετατροπής της ιδιότητας του πολίτη σε απλή διαδικαστική πράξη.

Τα έντονα φαινόμενα διαφθοράς της πολιτικής ζωής του τόπου, απαξίωσαν το αντιπροσωπευτικό σύστημα τα μάτια των πολιτών, με αποτέλεσμα το εκλογικό δυναμικό της χώρας να αδιαφορεί απέναντι στην πολιτική και τους δημοκρατικούς θεσμούς και να μην συμμετέχει ενεργά όπως παλιότερα στις διαδικασίες του. Η πολιτική στις μέρες μας, διέρχεται κρίσης και φάσης αμφισβήτησης, με το μέλλον της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας να προβλέπεται αβέβαιο.

Για την αντιμετώπιση αυτού του φαινομένου, που τείνει στις μέρες μας να λάβει εκρηκτικές διαστάσεις, προτάσσεται μια περισσότερο συμμετοχική δημοκρατία, προκειμένου να εντατικοποιηθεί και να εμβαθυνθεί η συμμετοχή των πολιτών στην έκφραση απόψεων, στην διαμόρφωση πολιτικής βούλησης και στη λήψη αποφάσεων για τις δημόσιες υποθέσεις, υπερβαίνοντας κατά πολύ την απλή ψήφο στις εκλογές (Αποστολάκης, Λούκης και Χάλαρης, 2008:147-149). Η ηλεκτρονική δημοκρατία, έρχεται να ενισχύσει τη δημοκρατία, υπόσχεται να ενδυναμώσει την κοινωνία των πολιτών μέσα από την ηλεκτρονική διαβούλευση, την συμμετοχή και την ηλεκτρονική ψηφοφορία (Αποστολάκης, Λούκης και Χάλαρης, 2008:143-144).

1.4) Ορισμός

Υποστηρίζεται από πολλούς, ότι οι νέες τεχνολογίες μπορούν να γίνουν η ηλεκτρονική μορφή της αρχαίας αθηναϊκής αγοράς. Η αντιπροσωπευτική δημοκρατία, θα δώσει τη σκυτάλη της σε ανεξάρτητους κυβερνο-πολίτες, που θα δρουν και θα λειτουργούν σε μια ηλεκτρονική πολιτική αγορά (Αποστολάκης, Λούκης και Χάλαρης, 2008:149).

Η ηλεκτρονική δημοκρατία, ξεκινά το 1994 στην Minnesota της Αμερικής. Ορίζεται, ως η χρήση των Τεχνολογιών της Πληροφορίας και των Επικοινωνιών και δη του διαδικτύου για την υποστήριξη των δημοκρατικών διαδικασιών (εκλογική διαδικασία, συμπεριλαμβανομένης της ηλεκτρονικής ψηφοφορίας, ηλεκτρονική συμμετοχή των πολιτών στη λήψη αποφάσεων) και δη η χρήση των τεχνολογιών πληροφορικής και ενημέρωσης και των στρατηγικών από δημοκρατικούς φορείς στις πολιτικές διαδικασίες των τοπικών κοινοτήτων, των κρατών/περιοχών, των εθνών και στο παγκόσμιο γίγνεσθαι. Οι δημοκρατικοί φορείς ή τομείς περιλαμβάνουν τις κυβερνήσεις, τους βουλευτές, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, τις πολιτικές οργανώσεις και τους πολίτες/ψηφοφόρους (Kalogeras, Sklavos & Triantafillou, 2006).

1.5) Μοντέλα

Τα πιθανά μοντέλα ηλεκτρονικής δημοκρατίας, είναι η άμεση, η έμμεση και η συμμετοχική.

Η άμεση ηλεκτρονική δημοκρατία, εξασφαλίζει την συμμετοχή των πολιτών στις πολιτικές διαδικασίες, άμεσα μέσα από την ηλεκτρονική αγορά του δήμου, όπου οι πολίτες θέτουν τα διάφορα πολιτικά ζητήματα που τους απασχολούν, διαβουλεύονται, καλούνται να λάβουν αποφάσεις και ευθύνονται για αυτές.

Η έμμεση ηλεκτρονική δημοκρατία, παρέχει στους πολίτες τη δυνατότητα να επιλέγουν τους αντιπροσώπους τους μέσω ηλεκτρονικής ψηφοφορίας, όπου οι τελευταίοι διαχειρίζονται αντί αυτών τις πολιτικές υποθέσεις, θέτουν ζητήματα πολιτικής και ευθύνονται για τις αποφάσεις τους.

Η συμμετοχική ηλεκτρονική δημοκρατία, εδράζεται στην σχέση συνεργασίας μεταξύ κυβέρνησης και πολιτών. Οι πολίτες, συμμετέχουν στη διαμόρφωση της πολιτικής ατζέντας, διαβουλεύονται με την κυβέρνηση και προτείνουν λύσεις, η πολιτική ηγεσία είναι όμως υπεύθυνη για την τελική απόφασή της.

1.6) Εφαρμογές

Οι κυριότερες εφαρμογές της ηλεκτρονικής δημοκρατίας, που παρέχουν την δυνατότητα μαζικής συμμετοχής όλων των εμπλεκόμενων μερών στο πολιτικό σύστημα, συνοψίζονται στα εξής: διεξαγωγή ηλεκτρονικών δημοσκοπήσεων, πραγματοποίηση ηλεκτρονικού forum (e-forum), ανταλλαγή απόψεων μέσω μηνυμάτων ηλεκτρονικού ταχυδρομείου (e-mail), αποστολή μηνυμάτων ηλεκτρονικού ταχυδρομείου (e-mail) σε βουλευτές και κυβερνητικούς αξιωματούχους, διαβούλευση, ηλεκτρονικά συλλογικά αιτήματα (e-petitions), ηλεκτρονική ψηφοφορία (e-voting), δημιουργία κεντρικών κυβερνητικών πυλών (portals) (Σπυράκης & Σπυράκη, 2009:56), αναζήτηση πληροφοριών, διεξαγωγή ηλεκτρονικών δημοψηφισμάτων και ηλεκτρονική υποβολή αίτησης (Κοινοβούλιο της Σκωτίας).

Στην εργαλειοθήκη της για την ενεργό συμμετοχή των πολιτών στις διαδικασίες λήψης πολιτικών αποφάσεων, η ηλεκτρονική δημοκρατία περιλαμβάνει μια ολοκληρωμένη γκάμα εργαλείων, όπως e-mail group lists (ομαδικές λίστες ηλεκτρονικού ταχυδρομείου), e-surveys (ηλεκτρονικά ερωτηματολόγια με έτοιμες πολλαπλές απαντήσεις ή και ελεύθερο κείμενο), webcasting (χωρίς διαδραστικότητα), interactive live broadcasts ή real-time e-mail response (διαδραστικές ζωντανές μεταδόσεις ή απαντήσεις ηλεκτρονικού ταχυδρομείου σε πραγματικό χρόνο), moderated online discussion forums (συντονισμένοι διαδικτυακοί χώροι συζήτησης) και blogs (ιστολόγια).

1.7) Άξονες

Η ψηφιακή δημοκρατία, στηρίζεται σε δύο βασικούς άξονες: 1) στην ηλεκτρονική συμμετοχή, όπου οι πολίτες συμμετέχουν στο πολιτικό γίνεσθαι με τη χρήση των Τεχνολογιών της Πληροφορίας και Επικοινωνιών. Συγκεκριμένα, η ηλεκτρονική συμμετοχή περιλαμβάνει την παροχή πληροφόρησης μετά από αναζήτηση με πρωτοβουλία του ίδιου του πολίτη (παθητική πρόσβαση) και ενεργητικά μέτρα διάχυσης της πληροφορίας από την κυβέρνηση προς τους πολίτες, όπως e-mail (ηλεκτρονικό ταχυδρομείο), Newsletter, πρόσβαση σε δημόσια αρχεία, σε επίσημες εφημερίδες και κυβερνητικούς διαδικτυακούς τόπους (Αποστολάκης, Λούκης & Χάλαρης, 2008:154-

158), διεξαγωγή ερευνών και δημοσκοπήσεων, δημόσια διαβούλευση, ηλεκτρονικά κανάλια, online fora (ηλεκτρονικά φόρουμ), discussion groups (ομάδες συζητήσεων), Blogs (ιστολόγια), text messaging (κείμενο μηνυμάτων) και 2) στην ηλεκτρονική ψηφοφορία, την οποία θα αναπτύξουμε διεξοδικότερα κατωτέρω στην μελέτη μας (Αποστολάκης, Λούκης & Χάλαρης, 2008:152-153).

Η ηλεκτρονική εμπλοκή των πολιτών στην παραγωγή πολιτικής, προϋποθέτει τις νέες Τεχνολογίες Πληροφορικής και Επικοινωνιών, προκειμένου να υποστηριχθεί η πληροφόρηση των πολιτών, η διαβούλευσή τους με την κυβέρνηση και η ενεργός συμμετοχή τους στο σχεδιασμό των δημοσίων πολιτικών.

Η πληροφόρηση, θα πρέπει να είναι ολοκληρωμένη, αντικειμενική, αξιόπιστη, σχετική, πλήρης, κατανοητή, ευρέως προσβάσιμη, να περιλαμβάνει ενημέρωση για τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των πολιτών, τις δραστηριότητες της δημόσιας διοίκησης και για όσα συμβαίνουν στο πολιτικό χώρο. Τα κυριότερα εργαλεία των Τεχνολογιών της Πληροφορίας και Επικοινωνιών για την παροχή ηλεκτρονικής πληροφόρησης είναι: Διαδικτυακοί τόποι (wibe sites), διαδικτυακές πύλες (portals), μηχανές αναζήτησης και σύνδεσμοι (Search Engines and Hyperlinks), ηλεκτρονικά περίπτερα, Cd-ROM και δισκέτες υπολογιστών (Αποστολάκης, Λούκης & Χάλαρης, 2008:154-158).

Η διαβούλευση, λειτουργεί ως αμφίδρομη σχέση μεταξύ της κυβέρνησης, που ορίζει ένα προς συζήτηση θέμα και των πολιτών, των οποίων ζητά την γνώμη, την άποψη, την πρόταση. Η διαβούλευση, οφείλει να έχει ξεκάθαρους στόχους και κανόνες, ενώ προϋποθέτει την παροχή πληροφόρησης, την διασφάλιση της ισότητας στην πρόσβαση και την εξάλειψη των γεωγραφικών και κοινωνικών ανισοτήτων. Τα κυριότερα εργαλεία των Τεχνολογιών της Πληροφορίας και Επικοινωνιών για τις διαβουλεύσεις είναι: ηλεκτρονικά γραμματοκιβώτια (letterboxes), κατάλογοι διανομής ηλεκτρονικού ταχυδρομείου (e-mail lists), φόρουμ και ομάδες πληροφόρησης Ιστού (web fora and newsgroups), ηλεκτρονικά ζωντανά γεγονότα συνομιλίας (online live chat events) και έρευνες (surveys) (Αποστολάκης, Λούκης & Χάλαρης, 2008:155-160).

Οι κυριότερες μέθοδοι που έχουν εφαρμοστεί στην ηλεκτρονική διαβούλευση, είναι το σώμα των ενόρκων πολιτών, που αποτελείται από μια ομάδα 20-30 προεπιλεγμένων πολιτών (citizen juries), το σώμα των τυχαίων πολιτών (citizen panels), η διαβουλευτική δημοσκόπηση (deliberative poll) και τα ερωτηματολόγια (e-surveys).

Η ενεργός συμμετοχή, αποτελεί την σχέση συνεργασίας και εταιρικότητας των πολιτών με την κυβέρνηση. Οι πολίτες, λαμβάνουν ενεργά μέρος στον καθορισμό της πολιτικής ατζέντας, συμμετέχουν ενεργά και εξ' αρχής στις διαδικασίες και στο περιεχόμενο χάραξης της πολιτικής, προτείνουν πολιτικές επιλογές, συνδιαμορφώνουν με την κυβέρνηση τον πολιτικό διάλογο, η κυβέρνηση όμως έχει την ευθύνη για την τελική απόφαση ή υλοποίηση της πολιτικής. Αναγνωρίζεται η ίση αντιπροσώπευση των πολιτών στον καθορισμό των θεμάτων, στην πρόταση πολιτικών εναλλακτικών λύσεων και στη διαμόρφωση του πολιτικού διαλόγου (Αποστολάκης, Λούκης & Χάλαρης, 2008:155-161).

Οι πολίτες, θα πρέπει να διαθέτουν επαρκή χρόνο και ελαστικότητα για ανάδυση νέων προτάσεων και λύσεων και η κυβέρνηση τους κατάλληλους μηχανισμούς για την ενσωμάτωσή τους στις κυβερνητικές διαδικασίες παραγωγής πολιτικής, μεταξύ των οποίων και τη δυνατότητα ηλεκτρονικών αιτήσεων-αναφορών (e-petitions). Τα κυριότερα εργαλεία των Τεχνολογιών της Πληροφορίας και Επικοινωνιών για την ενεργό συμμετοχή των πολιτών, είναι: εξωτερικές συνδέσεις (External Linking), χρησιμοποίηση κυβερνητικών web φόρουμ και online συνομιλιών, διαδραστικά παιχνίδια και σχεδιασμός σεναρίων (interactive games and scenario planning) και ηλεκτρονικοί εικονικοί χώροι εργασίας (Virtual Workspaces) (Αποστολάκης, Λούκης & Χάλαρης, 2008:155-161).

1.8) Παραδείγματα σε ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο

Οι πιο αξιοσημείωτες προσπάθειες ηλεκτρονικής δημοκρατίας, παρατηρούνται στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής, στην Ευρώπη (E-Forum E-Democracy Work Group 4 Report, Initial Results, September 2003/ European eGovernment 2005-2007: Taking stock of good practice and progress towards implementation of the i2010 eGovernment Action Plan, September 2007) και στην Νέα Ζηλανδία.

Ο Δήμος της Santa Monica, δημιούργησε ένα δίκτυο τηλεδιασκέψεων μέσω υπολογιστών. Στην πολιτεία της Minnesota, δημιουργήθηκε ένας χώρος στο Διαδίκτυο, με δύο επιλογές για παροχή πληροφοριών προς τους πολίτες την περίοδο των τοπικών

εκλογών, ανακοινώσεις και συζητήσεις (www.e-democracy.org). Στην Virginia, εφαρμόζονται οι δείκτες μέτρησης της συμμετοχής των πολιτών.

Στον Καναδά, η κυβερνητική πύλη της χώρας, προσφέρει υπηρεσίες ανάλογα με την ομάδα στην οποία απευθύνεται (www.canada.gc.ca).

Στην Ευρώπη, οργανωμένες προσπάθειες ηλεκτρονικής δημοκρατίας, συναντώνται στην Μεγάλη Βρετανία και δη στο Bristol (πληθώρα μεθόδων ηλεκτρονικής συμμετοχής, χρήση της ηλεκτρονικής απόφασης, παρακολούθηση μέσω Διαδικτύου των συναντήσεων του δημοτικού συμβουλίου), το οποίο μάλιστα προτάθηκε για ευρωπαϊκή πόλη ηλεκτρονικής δημοκρατίας κατά το έτος 2005-2006 (www.bristol.gov.uk) και στο Λίβερπουλ (τηλεπόλεις).

Στην Σκωτία, το 1999 υιοθετήθηκε σύστημα ηλεκτρονικών αιτημάτων μέσω διαδικτύου (www.scottish.parliament.uk/gettinginvolved/petitions/index.aspx).

Η Σουηδία, έχει να επιδείξει δύο επιτυχημένες διαβουλεύσεις για την αλλαγή της δομής του κέντρου της πόλης και την φορολόγηση. Στη Δανία, έχουν υπάρξει πολλά πειραματικά προγράμματα για την ανανέωση της τοπικής δημοκρατικής διαδικασίας.

Στην Ισπανία, το 2004 δημιουργήθηκε ένας διαδικτυακός τρόπος για να μπορούν να συζητούν οι πολίτες με τους υποψηφίους στα πλαίσια της ανάδειξης του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου.

Στη Φινλανδία, από το 2003 έχει εφαρμοστεί το Πρόγραμμα Δημοτικής Συμμετοχής.

Στην Νέα Ζηλανδία, δίδεται μεγάλη σημασία στην online συμμετοχή, για την οποία εκδόθηκε οδηγός, ένα ζωντανό δηλαδή κείμενο, όπου οι πολίτες έβλεπαν το περιεχόμενό του σε πραγματικό χρόνο, προέβαιναν σε διορθώσεις ή έθεταν ζητήματα προς συζήτηση (<http://newzealand.govt.nz/>).

1.9) Παραδείγματα στην Ελλάδα

Τα τελευταία έτη, η Πολιτεία καταβάλλει αξιόλογες προσπάθειες για τον περιορισμό της γραφειοκρατίας, των στρεβλώσεων των δημοσίων υπηρεσιών, τον εκσυγχρονισμό του δημοσίου τομέα και την παροχή καλύτερων υπηρεσιών προς τους πολίτες και τις επιχειρήσεις.

Στην Ελλάδα, η ολοκλήρωση του συστήματος ηλεκτρονικής διακυβέρνησης βρίσκεται στο 30%, όταν σε άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης ξεπερνά το 70%. Κατά την περίοδο 2007-2013, προωθήθηκαν τα προγράμματα: Ψηφιακή Σύγκλιση, Βελτίωση της Διοικητικής Ικανότητας της Δημόσιας Διοίκησης, Θησέας και Πολιτεία.

Τα σημαντικότερα έργα που υλοποιήθηκαν την περίοδο αυτή, θα μπορούσαν να συνοψιστούν στα εξής:

- ΣΥΖΕΥΞΙΣ, για τον εκσυγχρονισμό των τηλεπικοινωνιακών υποδομών του δημοσίου τομέα και την μείωση του λειτουργικού κόστους.
- ΥΠΟΔΟΜΗ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΚΛΕΙΔΙΟΥ, ΠΑΡΟΧΗ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΨΗΦΙΑΚΗΣ ΥΠΟΓΡΑΦΗΣ ΚΑΙ ΚΡΥΠΤΟΓΡΑΦΗΣΗΣ, για ψηφιακή υπογραφή των ηλεκτρονικών επικοινωνιών και συναλλαγών των στελεχών του Δημοσίου τομέα μέσα από τις λεγόμενες έξυπνες κάρτες.
- ΠΛΑΙΣΙΟ ΔΙΑΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΟΤΗΤΑΣ, για την ανταλλαγή δεδομένων μεταξύ πληροφοριακών συστημάτων των φορέων του Δημοσίου τομέα.
- Edialogos, που αναπτύχθηκε από την μη κυβερνητική οργάνωση Access2Democracy και αποτελεί μια ολοκληρωμένη διαδικτυακή πλατφόρμα ηλεκτρονικής δημοκρατίας, που παρέχει στους πολίτες την δυνατότητα συμμετοχής στη διαδικασία λήψης αποφάσεων (ηλεκτρονική δημοσκόπηση, ηλεκτρονικό φόρουμ, ηλεκτρονικές έρευνες, διαδραστική ταυτόχρονη διαδικτυακή μετάδοση των συνεδριάσεων του Δημοτικού Συμβουλίου) (www.edialogos.gr).
- Κυβερνητική Πύλη ERMIS, που αποτελεί μια ενιαία πλατφόρμα διαλειτουργικότητας και παροχής ενημέρωσης και ολοκληρωμένων υπηρεσιών για πολίτες και επιχειρήσεις. Καλύπτει πάνω από 18.000 διοικητικές μονάδες, 1.000 υπηρεσίες κυβέρνησης-πολίτη και

κυβέρνησης-επιχειρήσεων και 4.000 έντυπες φόρμες της δημόσιας διοίκησης (www.ermis.gov.gr).

- Κέντρα Εξυπηρέτησης Πολιτών, μέσω του προγράμματος Αριάδνη (www.kep.gov.gr).
- Taxisnet, που παρέχει υπηρεσίες του Υπουργείου Οικονομικών ηλεκτρονικά προς τους πολίτες (www.gsis.gr).
- Police Online (ηλεκτρονική αστυνομία), με πληροφορίες-υπηρεσίες του Υπουργείου Δημόσιας Τάξης (www.astynomia.gr)
- ΙΚΑnet, με πληροφορίες-υπηρεσίες προς τους πολίτες του Ιδρύματος Κοινωνικών Ασφαλίσεων (www.ika.gr).
- Πολιτεία.
- Εθνικό τυπογραφείο. (www.et.gr).
- Κοινωνία της Πληροφορίας (ΚτΠ Α.Ε.) (www.ktpae.gr).
- Open.gov, για τη δυνατότητα ηλεκτρονικών αιτήσεων, για τη στελέχωση της κυβέρνησης και τις δυνατότητες διαβούλευσης που παρέχει (www.open.gov.gr).

Το έτος 2003, στα πλαίσια της Ελληνικής Προεδρίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το Υπουργείο Εξωτερικών δημιούργησε την ιστοσελίδα (www.eu2003.gr), που περιείχε διάφορες εφαρμογές, μεταξύ των οποίων ήταν και η ηλεκτρονική ψηφοφορία (e-Vote: Vote for the EU you want, ψήφισε ηλεκτρονικά: Ψήφισε για την Ευρωπαϊκή Ένωση εάν θέλεις). Κατά το έτος αυτό, κατέστη εφικτή η δυνατότητα ενός ηλεκτρονικού διαλογικού forum.

Το 2009 εγκαινιάστηκε η διαδικασία διαβούλευσης στο διαδίκτυο των νομοσχεδίων.

Στις μέρες μας, παρέχεται πλήθος υπηρεσιών της δημόσιας διοίκησης με ηλεκτρονικό τρόπο, μεταξύ αυτών: ηλεκτρονική εφορία, συστήματα αδειοδότησης βιομηχανικών και εμπορικών επιχειρήσεων, ηλεκτρονική πολεοδομία, ηλεκτρονικά δημοτολόγια, ηλεκτρονικό ποινικό μητρώο, ηλεκτρονικές υπηρεσίες οχημάτων, ηλεκτρονικές προμήθειες, κ.ά.

1.10) Προϋποθέσεις επιτυχημένης υλοποίησης

Η ηλεκτρονική δημοκρατία, προκειμένου να πετύχει στο έργο της, θα πρέπει να πληροί μια σειρά προϋποθέσεων, οι οποίες θα μπορούσαν να συνοψιστούν ως ακολούθως: (Αποστολάκης, Λούκης & Χάλαρης, 2008:174-175):

Πρώτα από όλα, θα πρέπει να εξασφαλίσει πρόσβαση και υποδομή σε όλους.

Θα πρέπει επίσης, να λαμβάνει όλα τα απαραίτητα μέτρα για τη διασφάλιση των δημοκρατικών αρχών, της εμπιστοσύνης και της ασφάλειας στις δημοκρατικές διαδικασίες, αλλά και για την κατοχύρωση της ακεραιότητας, της διαφάνειας και του δημοσίου ελέγχου των ηλεκτρονικών διαδικασιών.

Περαιτέρω, κρίνεται απαραίτητο, να θεσπιστεί από την Πολιτεία το κατάλληλο κανονιστικό πλαίσιο, που θα φροντίσει για την σωστή εφαρμογή της. Οι νομικές παρεμβάσεις, θα πρέπει να αφορούν την ασφάλεια των δεδομένων, τη διαφύλαξη των δικαιωμάτων των πολιτών, την προστασία της κυκλοφορίας των προσωπικών τους στοιχείων και τον έλεγχο της αξιοπιστίας των σχετικών πληροφοριακών συστημάτων.

1.11) Θετική διάσταση

Η ηλεκτρονική δημοκρατία με τις νέες δυνατότητες που παρέχει, ευθύνεται για την αυξημένη και ουσιαστική γνώση και την ευρεία εμπλοκή των πολιτών στα κοινά και στις πολιτικές διεργασίες. Ενδυναμώνεται έτσι, η δημοκρατία και δημιουργείται μια πιο δίκαιη κοινωνία, αφού οι πολιτικές διαδικασίες είναι ανοιχτές και δεν χωρεί κανένας κοινωνικός αποκλεισμός. Αναπτύσσεται η κοινωνία των πολιτών, η οποία προβάλλει το μοντέλο του ενεργού ψηφιακού πολίτη που με μικρό κόστος και πολλή διάθεση, δημιουργεί ευέλικτες ηλεκτρονικές κοινότητες και τοποθετεί την χρήση των Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνιών σε ένα διευρυμένο μοντέλο δημοκρατίας. Οι πολίτες ασκούν ουσιαστική επιρροή στην πολιτική διαδικασία και στην λήψη αποφάσεων και δεν αρκούνται στην δέσμευση για νομιμοποίηση προεπιλεγμένων λύσεων.

Πολίτες, από διαφορετικές περιοχές και με διαφορετικές ιδέες, πεποιθήσεις και πολιτισμούς, συνδιαλέγονται μεταξύ τους σε γλώσσα κατανοητή, καλλιεργούν

ουσιαστικό διάλογο, αναπτύσσουν στοχαστική συζήτηση και επιχειρηματολογία, επεξεργάζονται τις πληροφορίες, προτείνουν λύσεις, συμμετέχουν στην παραγωγή πολιτικής ως συνδιαμορφωτές και δεσμεύονται από αυτήν, πραγματώνουν την έννοια του πολίτη, την αρχή της λαϊκής κυριαρχίας και την ισηγορία. Οι πολίτες, αποκτούν συνείδηση πολιτικής συμμετοχής σε ένα πλαίσιο που πραγματικά μπορεί να επηρεάσει τις πολιτικές διαδικασίες, οι οποίες και ανασχεδιάζονται.

Η εισαγωγή των νέων τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνιών στο κυβερνοχώρο και στην πολιτική ζωή μιας χώρας, καλλιεργεί το συνεργατικό πνεύμα και κλίμα μεταξύ των πολιτικών δυνάμεων μιας χώρας και των πολιτών. Προάγεται, έτσι, ο πολιτικός πολιτισμός και η καλύτερη διακυβέρνηση, μέσα από τον προγραμματισμό, την εφαρμογή σχεδίων που αναφέρονται στις πραγματικές ανάγκες των πολιτών και την υλοποίηση επιτυχημένων δημοσίων πολιτικών. Η αλληλεπίδραση μεταξύ των πολιτικών συσχετισμών μιας χώρας και των πολιτών της, δομεί μια σχέση πολιτικής οικειότητας και εμπιστοσύνης.

Οι εφαρμογές και τα εργαλεία της ηλεκτρονικής δημοκρατίας, επιφέρουν θετικές παρεμβάσεις-αλλαγές σε διοικητικό (εκσυγχρονισμός, κόστος) και θεσμικό επίπεδο (προστασία δικαιωμάτων, ανασχεδιασμός εκλογικής διαδικασίας), προάγουν την λογοδοσία των πολιτικών αρχών, διασφαλίζουν την βελτίωση της αποτελεσματικότητας και αποδοτικότητας των πολιτικών διεργασιών και μεγαλύτερη διαφάνεια στις κυβερνητικές επιλογές και αποφάσεις.

Με την ηλεκτρονική δημοκρατία, επιτυγχάνεται η υπέρβαση του χωροχρόνου, η αξιοποίηση της εμπειρίας και των ικανοτήτων των εμπλεκομένων φορέων και η εκμάθηση νέου τρόπου σκέψης.

1.12) Αρνητική διάσταση

Η ηλεκτρονική δημοκρατία, κατηγορείται για την δημιουργία του ψηφιακού χάσματος, τον λεγόμενο τεχνολογικό αναλφαβητισμό. Η άνιση πρόσβαση, η έλλειψη κατάλληλης υποδομής και η χαμηλή υιοθέτηση της τεχνολογίας, δημιουργούν την ψηφιακή διαίρεση, αποκλείοντας πολλούς από την πολιτική διαδικασία μέσω διαδικτύου,

πλήττοντας κυρίως μειονεκτούσες και αποκλεισμένες πληθυσμιακές ομάδες. Τα κύρια εμπόδια πρόσβασης, είναι η έλλειψη βασικών δεξιοτήτων ηλεκτρονικών υπολογιστών (H/Y), ο φόβος για τα νέα συστήματα, η στέρηση πρόσβασης σε ηλεκτρονικούς υπολογιστές (H/Y) και δίκτυα, η ανεπαρκής φιλικότητα των πληροφοριακών συστημάτων προς τον χρήστη, οι ανεπαρκείς και οι άνισα κατανομημένες ευκαιρίες χρήσης, το κόστος αγοράς τεχνολογικού εξοπλισμού, οι φραγμοί γλώσσας και πολιτισμού και προσωπικοί παράγοντες (χαμηλό επίπεδο ενημέρωσης, ενδιαφέροντος, κατανόησης και αποδοχής των νέων τεχνολογιών).

Οι ενοποιημένες βάσεις δεδομένων, μπορούν να οδηγήσουν σε καταπάτηση ατομικών ελευθεριών και παραβίαση της ιδιωτικής σφαίρας του ατόμου. Στα εικονικά δίκτυα, είναι αμφίβολο κατά πόσον η αρχή της ελευθερίας έκφρασης, μπορεί να πραγματοποιηθεί, ενώ εγκυμονεί και ο κίνδυνος της επιτήρησης του πολίτη από το κράτος και της συρρίκνωσης των πολιτικών του δικαιωμάτων. Ποιός μπορεί να εγγυηθεί ότι οι χρήστες του διαδικτύου δεν «φακελώνονται» πολιτικά, ανάλογα με τις ιστοσελίδες που επισκέπτονται και τις απόψεις που πιθανόν εκφράζουν στα διάφορα αυτά δίκτυα ή ότι δεν θα στιγματιστούν για τις πολιτικές τους πεποιθήσεις;

Περαιτέρω, κρίσιμο ερώτημα παραμένει η ασφάλεια των πληροφοριακών συστημάτων. Τόσο οι χρήστες των τεχνολογιών πληροφορικής και επικοινωνιών, όσο και αυτοί που δεν είναι εξοικειωμένοι με τις νέες τεχνολογίες, εμφανίζονται να μην τις εμπιστεύονται, λόγω των αθέμιτων παρεμβάσεων και των υποκλοπών δεδομένων από τα συστήματά τους. Ενδέχεται, να υπάρξουν απειλές για παράνομη μελέτη, καταστροφή, εισαγωγή, τροποποίηση στοιχείων ή πρόσβαση σε στοιχεία από το συσχετισμό τους με άλλα νόμιμα αποθηκευμένα. Προβλήματα, μπορεί να ανακύψουν και από τα μέσα που χρησιμοποιούνται, αλλά και από πιθανούς δράστες.

Χαρακτηριστικό επίσης γνώρισμα της ψηφιακής δημοκρατίας αποτελεί, η απροθυμία πολλών να συμμετέχουν στις πολιτικές διεργασίες μέσω Διαδικτύου, η μη ανάδειξη μιας παγκόσμιας δημόσιας σφαίρας και συμφέροντος, η μη καθιέρωση της γενικής θέλησης, η μη διαμόρφωση συλλογικότητας και ο κίνδυνος της μεγαλύτερης αδιαφορίας, καθόσον ο πολίτης που δεν είναι παρών στις διαδικασίες, είναι αποστασιοποιημένος και λιγότερο συνειδητοποιημένος. Η έλλειψη πραγματικής παρουσίας και διαλόγου, είναι δυνατόν να καλλιεργήσει ακόμα εντονότερο κλίμα

καχυποψίας και αμφισβήτησης εκ μέρους των πολιτών (Αποστολάκης, Λούκης & Χάλαρης, 2008:176).

Η ηλεκτρονική δημοκρατία, αντιμετωπίζει πρόβλημα έλλειψης ισχυρής και διαρκούς πολιτικής βούλησης, κατάλληλου θεσμικού πλαισίου, ικανοποιητικής χρηματοδότησης, διάρθρωσης των διοικητικών δομών μέσω στελέχωσης με κατάλληλο ανθρώπινο δυναμικό και ασάφειας στόχων.

Περαιτέρω, κάποιοι πολιτικοί παράγοντες πιθανότατα θα προσπαθήσουν να υπονομεύσουν την εφαρμογή της, να μην ευνοήσουν την εισαγωγή των τεχνολογιών στον χώρο αυτόν και να λειτουργήσουν αρνητικά απέναντι στα προγράμματα για την υλοποίηση της ηλεκτρονικής δημοκρατίας, ενώ υπάρχει η περίπτωση να επιβληθούν και συγκεκριμένες πολιτικές προτεραιότητες ισχυρών κέντρων εξουσίας, ανάλογα με τα συμφέροντά τους, οι οποίες να αποδυναμώσουν το όλο εγχείρημα (Αποστολάκης, Λούκης & Χάλαρης, 2008:176-177). Στην Ελλάδα, για παράδειγμα, μερίδα του πολιτικού κόσμου διαφωνεί ιδεολογικά με τη διαδικασία της ηλεκτρονικής δημοκρατίας την οποία μάλιστα χαρακτηρίζει ως «τεχνοφασισμό» (Ζαμπούκας, 2012).

1.13) Ανακεφαλαίωση

Η σημασία της ηλεκτρονικής δημοκρατίας για τη δημόσια διοίκηση και την ενίσχυση των παραδοσιακών δημοκρατικών δομών είναι μεγάλη. Η Πολιτεία, μέσα από την χάραξη σωστών πολιτικών επιλογών, με το κατάλληλα εξειδικευμένο ανθρώπινο δυναμικό της, με ισχυρή πολιτική βούληση και ικανοποιητική χρηματοδότηση, μπορούν να δώσουν στην ηλεκτρονική δημοκρατία νέα δυναμική.

Το υψηλό επίπεδο της ηλεκτρονικής δημοκρατίας, σχετίζεται με το υψηλό ποσοστό πρόσβασης σε ευρυζωνικές υπηρεσίες και την παράδοση της συμμετοχής των πολιτών στα κοινά. Σε πολλές χώρες ανά τον κόσμο, έχουν υπάρξει αξιόλογες πρωτοβουλίες ηλεκτρονικής δημοκρατίας. Στην Ελλάδα, η ηλεκτρονική δημοκρατία αναπτύσσεται με πολύ αργό ρυθμό και μέσω πολλών πειραμάτων.

Τα επιτυχημένα παραδείγματα, σε ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο, αλλά και οι λιγοστές παρεμβάσεις στην Ελλάδα, δεν αφήνουν μεγάλα περιθώρια αμφισβήτησης της συνεισφοράς της. Οι αρνητικές όψεις της ηλεκτρονικής δημοκρατίας που αναλύθηκαν ανωτέρω, μπορούν να υπερπηδηθούν και να αποτελέσουν ένα χρήσιμο εργαλείο, ώστε η ηλεκτρονική δημοκρατία σε λίγα έτη να μπορεί να αποτελέσει μια από τις κυρίαρχες τάσεις της ψηφιακής εποχής, αν όλοι οι εμπλεκόμενοι φορείς συνεργαστούν συντονισμένα και αποφασιστικά για μεγαλύτερη και καλύτερη εφαρμογή της.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΨΗΦΟΦΟΡΙΑ

1.1) Εισαγωγή

Οι νέες τεχνολογίες, καλλιεργώντας μια ψηφιακή κουλτούρα, μπορούν να διαδραματίσουν σημαντικότατο ρόλο στη διεξαγωγή δημοψηφισμάτων, στις προεκλογικές εκστρατείες και στις εκλογικές διαδικασίες με άμεσο αντίκτυπο στην πολιτική και την δημοκρατία. Η νέα μορφή καταγραφής της βούλησης του εκλογικού σώματος σε δεδομένη χρονική στιγμή με τη χρήση των Τεχνολογιών της Πληροφορίας και Επικοινωνιών, οργάνωσε εκ νέου την παραδοσιακή, όπως γνωρίζαμε μέχρι σήμερα εκλογική διαδικασία.

Η ηλεκτρονική ψηφοφορία, που αφορά δεσμευτικές αποφάσεις και εκλογές εκπροσώπων, αλλά και απλές σφυγμομετρήσεις και καταγραφές τάσεων και απόψεων των πολιτών, εμφανίζεται ως εναλλακτικός τρόπος συμμετοχής των πολιτών στις γενικές εκλογές και αποτελεί αποτέλεσμα της πορείας προς την ολοκληρωτική εμπλοκή των πολιτών στις πολιτικές διεργασίες και προϋπόθεσης αυτής. Η συμβολή της ψηφοφορίας με ηλεκτρονικά μέσα στην ενίσχυση των δημοκρατικών θεσμών και την ενδυνάμωση της δημοκρατίας είναι μεγάλη, περιορίζεται όμως από τις αντίθετες φωνές, που την πολεμούν με κάθε τρόπο.

1.2) Μορφές άσκησης του εκλογικού δικαιώματος

Οι βασικοί θεσμοί μιας ευνομούμενης Πολιτείας, στη διαδρομή του χρόνου, μεταλλάσσονται και μετεξελίσσονται. Μεταξύ των θεσμών, που από την αρχαιότητα έως τις μέρες μας, έχουν μεταβληθεί ριζικά, είναι και ο θεσμός των εκλογών. Από την ανάταση του χεριού ή την ρίψη φασολιών και δημητριακών σε ένα κουτί, την τοποθέτηση ενός σφαιριδίου στην μαύρη ή τη λευκή κάλπη των υποψηφίων κατά τον 18^ο αιώνα, η άσκηση του εκλογικού δικαιώματος, στις μέρες μας έχει λάβει τρεις μορφές:

παραδοσιακή, επιστολική και ηλεκτρονική (Αποστολάκης, Λούκης & Χάλαρης, 2008:163).

Στην παραδοσιακή μορφή ψηφοφορίας, που είναι η πλέον διαδεδομένη και εφαρμόσιμη στα περισσότερα ευνομούμενα κράτη, οι εγγεγραμμένοι στους εκλογικούς καταλόγους πολίτες, εισέρχονται στους ειδικά διαμορφωμένους χώρους, ήτοι στα εκλογικά τμήματα και μέσω σταυρού ή δεσμευμένης επιλογής (λίστα), επιλέγουν από ένα έντυπο ψηφοδέλτιο τον κομματικό σχηματισμό της αρεσκείας τους.

Η επιστολική ψήφος, που αν και προβλέπεται ρητά από το Σύνταγμά μας, δεν έχει όμως μέχρι στιγμής εφαρμοστεί, ασκείται με την αποστολή στις αρμόδιες διοικητικές αρχές, μέσω ταχυδρομείου, του έντυπου ψηφοδελτίου που καταγράφει την επιλογή του εκλογέα, όταν ο ψηφοφόρος λόγω συγκεκριμένων περιστατικών, αδυνατεί να παραστεί στο εκλογικό τμήμα κατά την ημέρα διεξαγωγής των εκλογών και να ασκήσει το εκλογικό του δικαίωμα. Στις μέρες μας, η εκλογική νομοθεσία των περισσότερων κρατών, επιτρέπει την επιστολική ψήφο κατόπιν αιτήσεως του εκλογέα, χωρίς να απαιτείται η επίκληση ιδιαίτερων λόγων (Ομάδα εργασίας ΣΤ-4, Κάτσικας, Μήτρου, 2004:7).

Η ανάγκη μείωσης του κόστους της εκλογικής διαδικασίας, επιβάλλει την ηλεκτρονική ψηφοφορία (e-voting), που αποτελεί τον πιο πρόσφατο τρόπο άσκησης του εκλογικού δικαιώματος των πολιτών με τη χρήση ηλεκτρονικών μέσων.

Τα μηχανήματα ηλεκτρονικής καταμέτρησης των ψήφων, τα οποία αυξάνουν την ταχύτητα και την ακρίβεια της μέτρησης και απλοποιούν την εκλογική διαδικασία, τοποθετούνται μέσα στο εκλογικό κέντρο ή στους ειδικά διαμορφωμένους χώρους, που βρίσκονται σε κεντρικά σημεία των εκλογικών περιφερειών. Τα πλέον διαδεδομένα μηχανήματα, είναι τα συστήματα διάτρησης καρτών (punch card systems) και τα συστήματα οπτικής σάρωσης (optical scanning systems). Πέραν αυτών, υπάρχουν και τα μηχανήματα ηλεκτρονικής ψηφοφορίας, γνωστά ως μηχανήματα άμεσης αυτόματης εγγραφής (Direct Recording Electronic machines-DREs). Τέτοιου είδους τεχνολογίες περιλαμβάνουν συστήματα με οθόνη αφής (touch screen systems) ή τεχνολογίες ηλεκτρονικών υπολογιστών (PC-based systems) (Αποστολάκης, Λούκης & Χάλαρης, 2008:156, 164).

1.3) Ορισμός

Με τον όρο ηλεκτρονική ψηφοφορία (electronic voting / e-voting), εννοούμε την άσκηση του εκλογικού δικαιώματος, με τη χρήση ηλεκτρονικών μεθόδων. Η εννοιολόγηση αυτή, σε μία πρώτη προσέγγιση είναι εξαιρετικά γενική, καθώς περιλαμβάνει μία μεγάλη κλίμακα επιμέρους θεμάτων και διαδικασιών που εμπίπτουν στο πεδίο της διεξαγωγής μιας εκλογικής διαδικασίας, τα οποία μπορεί να εκτείνονται από την αυτοματοποίηση στην καταμέτρηση των ψήφων έως την άσκηση του ηλεκτρονικού δικαιώματος με τη βοήθεια του τηλεφώνου (Ομάδα εργασίας ΣΤ-4, Κάτσικας, Μήτρου, 2004:4).

Τα θεμελιώδη στοιχεία που συνθέτουν την ιδιαίτερη φύση της ηλεκτρονικής ψήφου και τη διαφοροποιούν σε μεγάλο βαθμό από τα υπάρχοντα συστήματα της εκλογικής διαδικασίας είναι (Ομάδα εργασίας ΣΤ-4, Κάτσικας, Μήτρου, 2004:5):

- 1)** Η δυνατότητα άσκησης του εκλογικού δικαιώματος από απόσταση, χωρίς την αυτοπρόσωπη, επομένως, παρουσία του ψηφοφόρου στο εκλογικό τμήμα.
- 2)** Η χρήση υπολογιστικού συστήματος και κατά συνέπεια αυτοματοποιημένων μεθόδων, για την οργάνωση και διεξαγωγή της όλης εκλογικής διαδικασίας.

1.4) Διακρίσεις

Τα συστήματα ηλεκτρονικής ψηφοφορίας, κατατάσσονται σε κατηγορίες, ανάλογα με το που βρίσκεται η ηλεκτρονική κάλπη που θα υποδεχτεί την ψήφο των πολιτών.

Μπορούμε να διακρίνουμε μεταξύ α) της ηλεκτρονικής ψηφοφορίας σε Εκλογικά Σημεία (Polling Place E-Voting), που μπορεί να είναι ένα εκλογικό κέντρο ή ένα περίπτερο ή ένας θάλαμος (info kiosk) υπό την εποπτεία αρμοδίων διοικητικών αρχών, που έχουν την ευθύνη για τον έλεγχο της καλής λειτουργίας του υλικού και του λογισμικού του υπολογιστικού συστήματος, την εποπτεία του περιβάλλοντος χώρου, όχι όμως του χώρου που πραγματοποιείται η εκλογική διαδικασία (μικρά κιόσκια ψηφοφορίας) και β) της ηλεκτρονικής ψηφοφορίας από οποιοδήποτε σημείο, με τη χρήση

του διαδικτύου (Internet Voting) σταθερής ή κινητής τηλεφωνίας ή ψηφιακής διαδραστικής τηλεόρασης, υπό χαλαρή ή μηδαμινή επίβλεψη (Αποστολάκης, Λούκης & Χάλαρης, 2008:156,165).

Το στάδιο της εγγραφής στην περίπτωση της ηλεκτρονικής ψηφοφορίας μέσω διαδικτύου, γίνεται είτε με φυσικές διαδικασίες σε κάποιο εκλογικό γραφείο είτε με ηλεκτρονικές, με κάποια ψηφιακή μέθοδο. Τα στάδια της επικύρωσης, της υποβολής και της καταμέτρησης, γίνονται εξ' ολοκλήρου με ηλεκτρονικές διαδικασίες. Τα εκλογικά μηχανήματα μπορεί να είναι συσκευές άμεσης καταμέτρησης (Direct Recording Equipment) ή ενδέχεται να στέλνουν την ηλεκτρονική κάλπη σε ένα κεντρικό εξυπηρετητή (server) ηλεκτρονικά.

Θα πρέπει επίσης, να τονιστεί η δυνατότητα της ηλεκτρονικής ψηφοφορίας με τη χρήση μηχανών (electronic machine voting: eMV) ως και η δυνατότητα της εξ αποστάσεως ψηφοφορίας (electronic distance voting: eDV), όπου η ψηφοφορία διεξάγεται από οποιονδήποτε ιδιωτικό χώρο (κατοικία, επαγγελματικός χώρος). Το μηχανήμα (συνήθως συνδεδεμένο σε κάποιο δίκτυο) μέσω του οποίου καταθέτει την ψήφο του ο εκλογέας, ελέγχεται από τον ίδιο ή κάποιο τρίτο (Αποστολάκης, Λούκης & Χάλαρης, 2008:165).

1.5) Διαδικασία

Η διαδικασία που ακολουθείται στην ηλεκτρονική ψηφοφορία, βασίζεται στα ίδια στάδια και ακολουθείται σχεδόν σε όλες τις ηλεκτρονικές ψηφοφορίες με κάποιες ενδεχομένως διαφοροποιήσεις. Συγκεκριμένα προβλέπεται: 1) Εγγραφή στους εκλογικούς καταλόγους (registration), υποβολή στοιχείων που αποδεικνύουν ότι το συγκεκριμένο άτομο έχει δικαίωμα ψήφου και καταχώρισή του στους εκλογικούς καταλόγους, 2) Επικύρωση της ταυτότητας του ψηφοφόρου (identification), 3) Υποβολή ψήφου (ballot casting) και 4) Καταμέτρηση ψήφων (tallying) με την εκπνοή της προθεσμίας υποβολής των ψήφων, ενώ ακολουθεί η ανακοίνωση του αποτελέσματος (Αποστολάκης, Λούκης & Χάλαρης, 2008:165).

1.6) Απαιτήσεις

Η ηλεκτρονική ψηφοφορία, προκειμένου να αποτυπώσει την λαϊκή εντολή, απαιτεί κατάλληλο υλικό εξοπλισμό (hardware), δηλαδή ηλεκτρονικές συσκευές καλής ποιότητας, ενδεδειγμένες και συνεχείς ελέγχους καθ' όλο το διάστημα χρήσης τους για αυτοματοποίηση της διαδικασίας ψηφοφορίας, διαμορφωτή για εγγραφή των υποψηφίων και κρυπτογράφηση των κλειδιών, μηχανή ψηφοφορίας για την καταμέτρηση των ψήφων και την εκτέλεση διοικητικών πράξεων κατά την διενέργεια των εκλογών, εξειδικευμένο και εξουσιοδοτημένο τεχνικό προσωπικό σε ετοιμότητα σε περίπτωση βλάβης, έξυπνες κάρτες (smart cards) για αυθεντικοποίηση των χρηστών (Ομάδα εργασίας ΣΤ-4, συστήματα ηλεκτρονικής ψηφοφορίας, Κάτσικας, Μήτρου, 2004:11-13).

Απαιτείται επίσης, κατάλληλο λογισμικό (κρυπτογραφικοί αλγόριθμοι για την ακεραιότητα και την εμπιστευτικότητα των ψήφων, αλλά και των μηχανισμών αυθεντικοποίησης των ψηφοφόρων), κώδικας απλός, καλά δομημένος και κατανοητός για διαφάνεια, εύκολο έλεγχο και εύκολη και έγκαιρη ανίχνευση της οποιασδήποτε προσθήκης μη εξουσιοδοτημένων τμημάτων, όπως δούρειοι ίπποι και ιοί, ενώ εξίσου σημαντική κρίνεται η διασύνδεση των υπολογιστικών συστημάτων (Ομάδα εργασίας ΣΤ-4, συστήματα ηλεκτρονικής ψηφοφορίας, Κάτσικας, Μήτρου, 2004:11-13).

1.7) Προτεινόμενα Μοντέλα/Συστήματα ασφαλείας

Τα προτεινόμενα μοντέλα ασφαλείας της ηλεκτρονικής ψηφοφορίας, αναφέρονται σε πρωτόκολλα και λογισμικά που επιτρέπουν την ασφαλή διεξαγωγή της. Τα κυριότερα προβλήματα που γεννώνται από την χρήση των λογισμικών, εντοπίζονται στην κρυπτογραφία και στην διαφάνεια του κώδικα.

Η διαδικασία της κρυπτογράφησης περιλαμβάνει δύο στάδια: Το αρχικό μήνυμα μετατρέπεται σε κρυπτογραφημένο και από το κρυπτογραφημένο, παράγεται το αρχικό μήνυμα, ώστε να μπορεί να διαβαστεί από τον παραλήπτη. Συνήθως, χρησιμοποιείται η κρυπτογραφία δημοσίου κλειδιού, όπου κάθε άτομο έχει δύο κλειδιά, το δημόσιο, που είναι γνωστό σε όλους και το ιδιωτικό, που είναι γνωστό μόνο στον κάτοχό του. Τα βασικά κρυπτογραφικά μοντέλα ηλεκτρονικής ψηφοφορίας είναι τα: MIX-net, το

μοντέλο των υπογραφών (Blind signatures), Benaloh και το ομομορφικό μοντέλο Cramer. (Αποστολάκης, Λούκης & Χάλαρης, 2008:166).

Στα βασικότερα εργαλεία που χρησιμοποιούνται στα μοντέλα ασφαλούς ηλεκτρονικής ψηφοφορίας, θα μπορούσαμε να αναφέρουμε τα: Ανώνυμα Κανάλια Επικοινωνίας (Anonymous Channels), τις Αποδείξεις με μηδενική Γνώση (Zero Knowledge Proofs) και τους Ιδιωτικούς Φακέλους (Privacy Folder) (Αποστολάκης, Λούκης & Χάλαρης, 2008:167).

1.8) Εγγυήσεις-Κανόνες εύρυθμης λειτουργίας

Η χρήση των πληροφοριακών συστημάτων κατά τη διενέργεια εκλογών, για να είναι αξιόπιστη και συμβατή με τις λειτουργίες του δημοκρατικού πολιτεύματος, θα πρέπει να πληροί τις βασικές συνταγματικές αρχές, που διέπουν την άσκηση του εκλογικού δικαιώματος, να παρέχει επαρκείς μηχανισμούς ασφαλείας προστασίας της εκλογικής διαδικασίας και της ιδιωτικότητας των ψηφοφόρων, όπως αυτοί που συναντώνται στις παραδοσιακές εκλογικές διαδικασίες (Mitrou, Gritzalis, Donos, Georgaroudi, 2002).

Προτεραιότητα της ηλεκτρονικής ψηφοφορίας, θα πρέπει να είναι η επίλυση ζητημάτων γύρω από την εγγραφή των εκλογέων στους εκλογικούς καταλόγους και η αναγνώριση της ταυτότητας των ψηφοφόρων. Η ψηφιακή υπογραφή και τα ψηφιακά πιστοποιητικά περιπλέκουν την διαδικασία για τους μη γνώστες πληροφοριακών συστημάτων, ως εκ τούτου η Πολιτεία, καλείται να προσφέρει τις κατάλληλες εκείνες ευκαιρίες για την ισότητα στην προσβασιμότητα των πολιτών, όπου δεν θα χωρούν πάσης φύσεως αποκλεισμοί.

Η ηλεκτρονική ψηφοφορία, καλείται να διασφαλίσει την ταυτότητα του εκλογέα, την αυθεντικότητα της ψήφου και την αυστηρή ανωνυμία του ψηφοδελτίου, ότι ο προσδιορισμός του ψηφοφόρου είναι αδύνατος, αλλά και να βεβαιώσει ότι μόνο εκλογείς δύνανται να ψηφίσουν και αυτοί μόνο μια φορά μέσω απονομής στον κάθε εκλογέα ενός και μόνο κωδικού πρόσβασης και εισαγωγής του στο σύστημα.

Απαραίτητη κρίνεται επίσης, η κατάλληλη τεχνολογική υποδομή, που θα πρέπει να είναι ανοιχτή σε έλεγχο από τα αρμόδια όργανα της διοίκησης, η διενέργεια εκτεταμένων δοκιμών πριν την εφαρμογή της και η τεχνική προστασία κατά των φαινομένων ηλεκτρονικής απάτης κατά την εκλογική διαδικασία από χάκερς ή από τεχνικές βλάβες.

Το σύστημα που χρησιμοποιείται κατά την ηλεκτρονική ψηφοφορία θα πρέπει:1) Να διασφαλίζει την εμπιστευτικότητα, την διαθεσιμότητα, την ακεραιότητα, τη διαφάνεια, τη λογοδοσία και το δημόσιο έλεγχο κάθε σταδίου της διαδικασίας, 2) Να σέβεται τα θεμελιώδη ατομικά και πολιτικά δικαιώματα, όπως ορίζονται στις διατάξεις του Συντάγματος και να εκπληρώνει τις υποχρεώσεις που απορρέουν από αυτά και 3) Να είναι σχεδιασμένο με τρόπο ώστε να ενθαρρύνει την συμμετοχή των ψηφοφόρων (Ομάδα εργασίας ΣΤ-4, Κάτσικας, Μήτρου, 2004:29).

Το σύστημα κατά την διαδικασία της ηλεκτρονικής ψηφοφορίας, θα πρέπει να: υποστηρίζει όλες εκείνες τις διαδικασίες για την ομαλή οργάνωση και διεξαγωγή των εκλογών, όλες τις συμμετέχουσες οντότητες, να είναι φιλικό προς το χρήστη, ευέλικτο, αποδοτικό και να στηρίζεται σε ένα πρωτόκολλο ψηφοφορίας.

Η παραδοσιακή μορφή εκλογών, χαρακτηρίζεται από διαφάνεια, που εξασφαλίζει την τήρηση της νομιμότητας των διαδικασιών ψηφοφορίας, ελεγχιμότητα, λογοδοσία και δημόσια εποπτεία, που δεν αφήνουν περιθώρια αμφιβολιών ότι το εκλογικό αποτέλεσμα αντανακλά την κυρίαρχη βούληση του εκλογικού σώματος. Η ηλεκτρονική ψηφοφορία, στερείται της απόδειξης υπέρ του εκλογέα ότι η ψήφος του καταγράφηκε σωστά, για το λόγο αυτό θα πρέπει να περιβληθεί με πρότυπα και υψηλές διαδικασίες πιστοποίησης για την τεχνολογική υποδομή της και για το σύστημά της ως ολότητα. Κατά τη διάρκεια διεξαγωγής της ηλεκτρονικής ψηφοφορίας, είναι αναγκαία η συνεχής και επισταμένη παρακολούθηση, αλλά και καταχώρηση όλων των ενεργειών που λαμβάνουν χώρα στο δικτυακό τόπο των εκλογών.

Στην ψηφοφορία με ηλεκτρονικό τρόπο, η ακεραιότητα και η ακρίβεια του εκλογικού αποτελέσματος δεν βρίσκεται στα χέρια των αντιπροσώπων της δικαστικής εξουσίας και των εκπροσώπων των υποψηφίων κομμάτων, αλλά των ατόμων που διαθέτουν την ανάλογη τεχνική και επιστημονική γνώση και κατάρτιση, στους οποίους οφείλεται και η αποτελεσματικότητα της τεχνολογικής υποδομής. Η αυτοματοποιημένη διαδικασία εκλογών, ενισχύει την ανησυχία των πολιτών για πλήθος εκλογικών

παραβάσεων, για το λόγο αυτό θα πρέπει να εξευρεθούν όλοι εκείνοι οι τεχνολογικοί τρόποι, που θα εμπνέουν αξιοπιστία για τις μεθόδους καταχώρησης όλων των λειτουργιών που πραγματοποιούνται με τα ηλεκτρονικά συστήματα (Xenakis and Macintosh, 2008:711-729).

Η ηλεκτρονική ψηφοφορία, θα πρέπει να εγγυάται την ορθότητα-ακρίβεια (το ανακοινωθέν αποτέλεσμα να ταυτίζεται με το πραγματικό αποτέλεσμα των εκλογών), την ανθεκτικότητα και επαληθευσιμότητα (ομαλή διεξαγωγή των εκλογών και προστασία τους από παράνομες ενέργειες και εξωτερικές απειλές), την δημοκρατία, την ιδιωτικότητα (σχέση ψηφοδελτίου και ψηφοφόρου μυστική), την αμεροληψία, την επαληθεύσιμη συμμετοχή και τον μη εξαναγκασμό.

Οι υπεύθυνοι της οργάνωσης της ηλεκτρονικής ψηφοφορίας, θα πρέπει να δίνουν ιδιαίτερη προσοχή στο περιβάλλον του δικτυακού τόπου, όπου εισέρχεται ο ψηφοφόρος, προκειμένου να ενημερωθεί για την εκλογική διαδικασία ή να συμμετάσχει σε αυτή, για την αποτροπή προεκλογικών μηνυμάτων που μπορεί να επηρεάσουν τους εκλογείς προς μια συγκεκριμένη κατεύθυνση, ενώ οφείλουν να μην αποστερήσουν από τους ψηφοφόρους τη δυνατότητα ίδιας ποσοτικά και ποιοτικά πληροφόρησης με εκείνης που παρέχεται μέσα από τα κλασσικά Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης (P. Garrone, 2004:111-123).

Η ηλεκτρονική ψηφοφορία, δεν θα πρέπει να εγγυάται μόνο μεγαλύτερη προσέλευση ψηφοφόρων στις κάλπες, αλλά κυρίως ποιοτική βελτίωση της ποιότητας των ψηφοφόρων, που επιτυγχάνεται με σωστή και πλήρη πληροφόρησή τους.

Η ηλεκτρονική εκλογική διαδικασία, θα πρέπει να οργανώνεται από ανεξάρτητη διοικητική αρχή, που θα απαρτίζεται από νομικούς, ειδικούς των πληροφοριακών συστημάτων και λοιπές ειδικότητες, να χαρακτηρίζεται από σταθερό θεσμικό πλαίσιο, όπου μεταξύ των άλλων,

θα πρέπει να αποσαφηνίζει και τα όρια ευθύνης των εμπλεκόμενων φορέων.

1.9) Θετική διάσταση

Η εισβολή της πληροφορικής τεχνολογίας στην εκλογική διαδικασία με την δυνατότητα της ηλεκτρονικής ψηφοφορίας που παρέχει στο εκλογικό σώμα, συμβάλλει σε μια περισσότερο συμμετοχική δημοκρατία, όπου δεν χωρούν οι πάσης φύσεως αποκλεισμοί (ασθένεια, διαμονή στο εξωτερικό, άτομα με ειδικές ανάγκες). Η ευκολία συμμετοχής, αυξάνει την προσέλευση των ψηφοφόρων, κυρίως νεαρής ηλικίας, αναβαθμίζει το ποσοστό συμμετοχής των ψηφοφόρων και βελτιώνει όχι μόνο ποσοτικώς, αλλά και ποιοτικώς την συμμετοχή, αφού οι πολίτες ξυπνούν από την πολιτική απάθεια και αδράνεια, με αποτέλεσμα να μεγιστοποιείται η νομιμοποίηση των πολιτικών αποφάσεων της εκλεγείσας ηγεσίας (Ομάδα εργασίας Στ-4, Κάτσικας, Μήτρου, 2004:8-9).

Περαιτέρω, η ψηφοφορία με ηλεκτρονικά μέσα, καθιστά ευκολότερη τη διεξαγωγή της ψήφου και γενικότερα της εκλογικής διαδικασίας, βελτιώνει την διοικητική αποτελεσματικότητα, συνεισφέρει στην βελτίωση των δημοκρατικών διαδικασιών, ενισχύοντας την δημοκρατική ποιότητα του αποτελέσματος των εκλογών και επιφέροντας τον εκλογικό εκσυγχρονισμό, χωρίς να διαταραχθούν οι συνήθειες των ψηφοφόρων.

Τα συστήματα ηλεκτρονικής ψηφοφορίας που χρησιμοποιούνται ανά τον κόσμο σε συνθήκες πραγματικής εκλογής, συμβάλλουν στην επιτάχυνση της διαδικασίας άσκησης του εκλογικού δικαιώματος και της καταμέτρησης των ψήφων, στην ακρίβεια του αποτελέσματος, στην μείωση της πιθανότητας αμφισβήτησης του εκλογικού αποτελέσματος και ανάγκης επανάληψης της εκλογικής διαδικασίας, στην αποφυγή ή ελαχιστοποίηση κατά πολύ των ανθρώπινων σφαλμάτων, λαθών, ανακρίβειών κατά την φάση της διαδικασίας άσκησης του εκλογικού δικαιώματος και κατά την φάση της ηλεκτρονικής καταμέτρησης των ψήφων, στην μετάδοση του αποτελέσματος ταχύτερα και ασφαλέστερα, αυξάνοντας έτσι την συνολική απόδοση των εκλογών (Ομάδα εργασίας Στ-4, Κάτσικας, Μήτρου, 2004:8-9).

Το διαδίκτυο, αντιμετωπίζεται φιλικά και η ψηφοφορία μέσω αυτού, παρέχει άνεση και ευκολία προσβασιμότητας, καθόσον επιτρέπει στους εκλογείς να ψηφίζουν χωρίς καμία ιδιαίτερη δυσκολία ή κόπο, μέσα σε συνθήκες ηρεμίας και ηθελημένης και πλήρους απομόνωσης από οποιοδήποτε σημείο υπάρχει πρόσβαση στο διαδίκτυο. Δεν θα

ήταν λοιπόν υπερβολή, να ισχυριστούμε πως η ευκολία στην πρόσβαση που χαρακτηρίζει την ηλεκτρονική ψηφοφορία, οδηγεί στην δημοκρατία του κυβερνοχώρου (cyber-democracy) (Ομάδα εργασίας Στ-4, Κάτσικας, Μήτρου, 2004:8-9).

Η ηλεκτρονική ψηφοφορία, ως εναλλακτική επιλογή για τη διεξαγωγή πραγματικών εκλογικών αναμετρήσεων, μειώνει το μέσο-μακροπρόθεσμο κόστος, μειώνει τα χρηματοοικονομικά έξοδα που απαιτεί ο παραδοσιακός τρόπος ψηφοφορίας (εκλογική ύλη, αποζημίωση συμμετεχόντων στην εκλογική διαδικασία), συμβάλλει στην εξοικονόμηση ανθρώπινου δυναμικού (χαμένες εργατοώρες δημοσίων υπαλλήλων) (Ομάδα εργασίας Στ-4, Κάτσικας, Μήτρου, 2004:8-9) και δεν επιφέρει αλλαγές στο χρονοδιάγραμμα του Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων (κλείσιμο σχολικών μονάδων μια μέρα πριν και μία μέρα μετά την εκλογή και χρησιμοποίησή τους ως εκλογικά κέντρα).

Οι νέες Τεχνολογίες Πληροφορικής και Επικοινωνιών, έχουν μεταβάλλει πραγματικά την καθημερινότητα των πολιτών και τον τρόπο που το εκλογικό σώμα αντιλαμβάνεται και βιώνει την σύγχρονη δημοκρατία. Η δυνατότητα του εκλογικού σώματος να ψηφίζει ηλεκτρονικά, έχει αλλάξει ριζικά την φιλοσοφία και την νοοτροπία του.

1.10) Αρνητική διάσταση

Η πολεμική που δέχεται η ηλεκτρονική ψηφοφορία, συνίσταται στα διάφορα κενά ασφαλείας που παρουσιάζει, σχετικά με την ακεραιότητα της ψήφου, την μυστικότητα και το απόρρητο της διαδικασίας, τον έλεγχο των αποτελεσμάτων και την αποτροπή νοθείας κατά τη διάρκεια των ψηφοφοριών. Ενδέχεται να προκύψουν προβλήματα αυτοματοποιημένης λαθροχειρίας, από την μη εξουσιοδοτημένη πρόσβαση στα εκλογικά δεδομένα αλλά και προβλήματα από την απόπειρα πρόκλησης δυσλειτουργιών στην εξέλιξη της διαδικασίας (Ομάδα εργασίας Στ-4, Κάτσικας, Μήτρου, 2004:10).

Στις νέες τεχνολογίες, εξακολουθεί να υπάρχει διαφοροποιημένη πρόσβαση μεταξύ των κοινωνικών ομάδων. Η διαδικασία της ηλεκτρονικής ψηφοφορίας, δεν αντιμετωπίζεται με ενθουσιασμό από το σύνολο των εκλογέων. Οι ψηφοφόροι

μεγαλύτερης ηλικίας, τα άτομα με ειδικές ανάγκες και όσοι δεν είναι εξοικειωμένοι με τη χρήση των νέων αυτών εργαλείων της τεχνολογίας, αντιμετωπίζουν δυσκολίες. Για αυτούς, η εκλογική διαδικασία καθίσταται δυσχερής και περίπλοκη.

Σοβαρά ερωτήματα, εγείρονται γύρω από την ευρωστία και αντοχή των τεχνικών συστημάτων, που μπορεί ανά πάσα στιγμή να καταρρεύσουν, να προκληθεί βλάβη, να αντιμετωπίσουν διακοπή παροχής ηλεκτρικού ρεύματος, θέτοντας έτσι σε κίνδυνο την εκλογική διαδικασία, σε περίπτωση που είναι αδύνατη η αποκατάσταση της βλάβης ή η επαναφορά της ηλεκτροδότησης, ενώ μπορεί να ανακύψουν και ζητήματα, σχετικά με την εγγραφή, την πρόσβαση, τη χρήση ψηφιακών πιστοποιητικών και την εγκατάσταση λογισμικού στον ηλεκτρονικό υπολογιστή. Η ηλεκτρονική αποθήκευση των ψήφων μπορεί να τεθεί σε κίνδυνο, αν δεν έχουν προβλεφθεί ειδικά μέτρα αντιμετώπισης (επαλήθευση, back up για εντοπισμό λαθών και διόρθωσή τους) των όποιων προβλημάτων, όποτε και αν αυτά εμφανιστούν (Jorgen Svensson and Ronald Leenes, 2003, Information Polity 8, IOS Press. E- Voting in Europe: Divergent democratic practice).

Η ηλεκτρονική μηχανή καταγραφής της βούλησης του εκλογέα, μπορεί ανά πάσα στιγμή, να δεχθεί επιθέσεις από δούρειους ίππους και ιούς, θίγοντας την ακεραιότητα του συστήματος, προκειμένου να υπάρξει άντληση εμπιστευτικών πληροφοριών, κατασκόπευση ή τροποποίηση των ψηφοδελτίων, ακόμη και από την ίδια την Πολιτεία και τις εκάστοτε πολιτικές δυνάμεις, για λόγους επηρεασμού του εκλογικού αποτελέσματος, ανάλογα με τις διαθέσεις τους.

Υπάρχει επίσης, έκδηλη η ανησυχία γύρω από το αν η ηλεκτρονική ψηφοφορία μπορεί να εγγυηθεί και να διασφαλίσει τις αξίες και αρχές της δημοκρατίας, ή εάν παραγνωρίζει βασικές συνταγματικές αρχές και υπονομεύει την ίδια την αρχή της λαϊκής κυριαρχίας. Η ψηφιοποίηση της εκλογικής διαδικασίας, υποβιβάζει την άσκηση ενός θεμελιώδους πολιτικού δικαιώματος στο επίπεδο των καθημερινών ηλεκτρονικών συναλλαγών των πολιτών (Ομάδα εργασίας Στ-4, Κάτσικας, Μήτρου, 2004:10).

Η ίδια η λειτουργία της Πολιτείας, η αντιπροσωπευτική δημοκρατία, κυρίως όμως η κυβερνητική και πολιτική σταθερότητα κινδυνεύουν, καθόσον το χαμηλό κόστος της εκλογικής διαδικασίας, η ευκολία στην πρόσβαση και η μεγαλύτερη προσέλευση εκλογέων που συνεπάγεται μια εκλογή μέσα από τα πληροφοριακά συστήματα, μπορεί

να τροφοδοτήσει το εκλογικό σώμα με την διάθεση για διενέργεια εκλογών οποτεδήποτε και για οποιοδήποτε θέμα.

Έντονος είναι ακόμη ο κίνδυνος περιπτώσεων εξαγοράς ψήφων, αφού αυτός που εξαγοράζει μπορεί πλέον να ελέγχει άμεσα τον ψηφοφόρο που εξαγόρασε, εν αντιθέσει με την παραδοσιακή εκλογική διαδικασία που υπάρχει συγκεκριμένος χώρος και παραβάν.

Στους συμμετέχοντες σε ηλεκτρονικές ψηφοφορίες, γεννάται η προσδοκία ότι επηρεάζουν σε κάποιο βαθμό τη λήψη των αποφάσεων σε πολιτικό επίπεδο. Συχνά όμως, πρόκειται απλά για μια ψευδαίσθηση δημοκρατικότητας αφού οι κυβερνώντες, μέσω έμμεσα ελεγχόμενων τέτοιων διαδικασιών, αναζητούν απλά ένα δημοκρατικό άλλοθι για την εφαρμογή των πολιτικών τους. Οι πολίτες απογοητεύονται, αφού αντιλαμβάνονται ότι δεν μπορεί να υπάρξει επιμερισμός ευθυνών και έχουν αυξημένη την αίσθηση της εξαπάτησης, για το λόγο ότι οι προσδοκίες τους να επηρεάσουν την πολιτική ατζέντα, διαψεύδονται.

Στην ψηφοφορία μέσω ηλεκτρονικού υπολογιστή, η μυστικότητα της ψήφου, που διασφαλίζεται με την χορήγηση ψηφιακών υπογραφών ή κωδικών πρόσβασης και αφορά την ιδιωτικότητα και την ασφάλεια των προσωπικών δεδομένων των ψηφοφόρων, μπορεί να τεθεί σε διακινδύνευση. Παρά την ικανότητα των πληροφοριακών συστημάτων να προστατεύουν το περιεχόμενο τη ψήφου, η διεξαγωγή της ηλεκτρονικής ψηφοφορίας, αν δεν υπάρχει ταυτοποίηση του εκλογέα με τον ψηφοφόρο, ενέχει πολλούς κινδύνους αποκάλυψης της ταυτότητας του ψηφοφόρου, για το λόγο αυτό, αμφισβητείται ευρέως η αποτελεσματικότητά τους (Ομάδα εργασίας Στ-4, Κάτσικας, Μήτρου, 2004:10).

Η ηλεκτρονική ψηφοφορία από επαγγελματική στέγη, κατοικία ή οποιοδήποτε άλλο χώρο με πρόσβαση στο διαδίκτυο, ευθύνεται για περιπτώσεις επηρεασμού ή εξαναγκασμού του εκλογέα (π.χ. υπαλλήλου από τον ιεραρχικώς ανώτερό του) να ψηφίσει κατά τρόπο συγκεκριμένο ή να αποκαλύψει το περιεχόμενο της ψήφου του, αλλά και για την λεγόμενη οικογενειακή ψήφο (ομοιομορφία πολιτικών επιλογών μεταξύ των μελών μιας οικογένειας, κατόπιν ανάρμοστης ή υπέρμετρης πίεσης).

Στην ηλεκτρονική ψηφοφορία από απόσταση, μπορεί να υποχρεωθεί ο ψηφοφόρος σε αποκάλυψη της εκλογικής του προτίμησης μέσω απειλών ή εξαναγκασμού στο οικογενειακό ή κοινωνικό του περιβάλλον, ενώ δεν λείπουν και τα

διάφορα φαινόμενα νοθείας και κατάχρησης (Fischer E, 2003, Election Reform and Electronic Voting Systems (DREs): Analysis of Security Issues (2003), CRS Report for Congress, Order Code RL 32139).

1.11) Νομοθετικό πλαίσιο

Ο παραδοσιακός τρόπος ψηφοφορίας στην Ελλάδα, διεξάγεται βάσει των ρυθμίσεων του Εκλογικού Νόμου. Η εκλογική νομοθεσία ανευρίσκεται κωδικοποιημένη σε ενιαίο κείμενο, που περιλαμβάνεται στο Π.Δ. 26/2012 (Φ.Ε.Κ 57 Α’/15-03/2012). Ρυθμίσεις σχετικά με τις εκλογές, προβλέφθηκαν στο Ν.Δ 65/1974, στους Ν. 626/1977, Ν.1516/1985, Ν.1847/1989, Ν.1907/1990 και στον Ν.3231/2004 που ισχύει σήμερα, όπως τροποποιήθηκε με τον Ν. 3636/2008.

Ο Εκλογικός Νόμος, σε καμία του διάταξη, δεν προβλέπει κάτι σχετικό με την δυνατότητα ψηφοφορίας με ηλεκτρονικά μέσα στην ελληνική επικράτεια. Η ελληνική συνταγματική έννομη τάξη και οι κατά καιρούς κυβερνητικές δυνάμεις, δεν αποτόλμησαν την επεξεργασία και θεσμοθέτηση του κατάλληλου νομοθετικού πλαισίου για την εισαγωγή και εφαρμογή στην Ελλάδα, όπως σε άλλες χώρες του κόσμου, της δυνατότητας ηλεκτρονικής ψηφοφορίας κατά τη διεξαγωγή εκλογικών αναμετρήσεων.

Κενό γράμμα αποτελεί για την ευνομούμενη Πολιτεία μέχρι σήμερα και η δυνατότητα της επιστολικής ψήφου, που αν και προβλέφθηκε στην διάταξη του άρθρου 51 παρ. 4 του Συντάγματος με την αναθεώρηση του Συντάγματος το 2001 για τους εκλογείς που βρίσκονται εκτός επικράτειας, εντούτοις, η εν λόγω ρύθμιση δεν έχει ακόμη τεθεί σε ισχύ, διότι δεν έχει ψηφιστεί ο απαιτούμενος εκτελεστικός του Συντάγματος Νόμος. Συγκεκριμένα η εν λόγω συνταγματική διάταξη ορίζει: «Οι βουλευτικές εκλογές διενεργούνται ταυτόχρονα σε ολόκληρη την Επικράτεια. Νόμος που ψηφίζεται με την πλειοψηφία των δύο τρίτων του όλου αριθμού των βουλευτών μπορεί να ορίζει τα σχετικά με την άσκηση του εκλογικού δικαιώματος από τους εκλογείς που βρίσκονται έξω από την Επικράτεια. Ως προς τους εκλογείς αυτούς η αρχή της ταυτόχρονης διενέργειας των εκλογών δεν κωλύει την άσκηση του εκλογικού τους δικαιώματος με επιστολική ψήφο ή άλλο πρόσφορο μέσο, εφόσον η καταμέτρηση και η ανακοίνωση των

αποτελεσμάτων διενεργείται όποτε αυτό γίνεται και σε ολόκληρη την Επικράτεια». Η εν λόγω ρύθμιση, προβλέπει την δυνατότητα επιστολικής ψήφου ή της ψήφου με άλλο πρόσφορο μέσο, όπως για παράδειγμα με ηλεκτρονικό τρόπο για τους εκλογείς εκτός επικράτειας, όμως μέχρι στιγμής η εφαρμογή της έχει καταστεί προβληματική για την Πολιτεία.

Το θεσμικό πλαίσιο για την διεξαγωγή ηλεκτρονικής ψηφοφορίας στην Ελλάδα σε επίπεδο εθνικών, δημοτικών και περιφερειακών εκλογών, δεν έχει ακόμη δημιουργηθεί. Νομοθετικό πλαίσιο ανευρίσκουμε μόνο για τη διεξαγωγή δημοσκοπήσεων (Ν. 3603/2007/ΦΕΚ Α' 188/2007 με τον τίτλο «Ρύθμιση θεμάτων των δημοσκοπήσεων») (www.et.gr) και κατά τη διενέργεια πρυτανικών εκλογών (Ν. 4009/2011/ΦΕΚ Α' 195/06-09-2011 με τον τίτλο «Δομή, λειτουργία, διασφάλιση της ποιότητας των σπουδών και διεθνοποίηση των ανωτάτων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων» και Ν. 4076/2012/ΦΕΚ Α' 159/10-08-2012 με τον τίτλο «Ρυθμίσεις θεμάτων Ανωτάτων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων και άλλες διατάξεις») (www.eng.auth.gr).

Συγκεκριμένα, το άρθρο 8 παρ. 4 β, όπως τροποποιήθηκε βάσει της παρ. 3 του άρθρου 2 του Ν. 4076/2012, προβλέπει: «Τα εσωτερικά μέλη εκλέγονται από το σύνολο των καθηγητών του οικείου ιδρύματος με ενιαίο ψηφοδέλτιο και με σημείωση της εκλογής δίπλα από το όνομα των υποψηφίων της σειράς προτίμησης με διαδοχικούς ακέραιους αριθμούς (σύστημα ταξινομικής ψήφου). Στην εκλογή συμμετέχουν και οι υπηρετούντες λέκτορες των Πανεπιστημίων/καθηγητές εφαρμογών των Τ.Ε.Ι., οι οποίοι υπηρετούν στο ίδρυμα, σύμφωνα με τα άρθρα 77 και 78. Τα εσωτερικά μέλη ανά Σχολή δεν μπορούν να υπερβαίνουν τα δύο. Σε περίπτωση δύο (2) διαδοχικών άγονων εκλογικών διαδικασιών, των οποίων το μεταξύ τους διάστημα δεν επιτρέπεται να υπερβαίνει τις τρεις (3) εργάσιμες ημέρες, το αρμόδιο για τη διενέργεια των εκλογών όργανο υποχρεούται στη διεξαγωγή της εκλογικής διαδικασίας μέσω επιστολικής ή ηλεκτρονικής ψήφου, το αργότερο εντός της αποκλειστικής προθεσμίας των επτά (7) ημερών από την τελευταία άγωνα ψηφοφορία. Σε περίπτωση άγονης εκλογικής διαδικασίας μέσω επιστολικής ή ηλεκτρονικής ψήφου, τότε υποχρεωτικά, εντός αποκλειστικής προθεσμίας επτά (7) ημερών, ως εσωτερικά μέλη του Συμβουλίου διορίζονται οι αρχαιότεροι καθηγητές πρώτης βαθμίδας του ιδρύματος, με τους περιορισμούς του δεύτερου εδαφίου της περίπτωσης α' της παραγράφου 4 του άρθρου 8 του παρόντος νόμου. Η διαδικασία και ο τρόπος διενέργειας των ανωτέρω ψηφοφοριών, καθώς και κάθε αναγκαία λεπτομέρεια για την εφαρμογή της παρούσας παραγράφου

καθορίζεται με απόφαση του Υπουργού Παιδείας, Θρησκευμάτων, Πολιτισμού και Αθλητισμού».

Το Σύνταγμα του 1975 έχει υποβληθεί σε αναθεωρήσεις το 1986 και το 2001. Το άρθρο 110 παρ. 1 του Συντάγματος ορίζει, πως δεν υπόκεινται σε αναθεώρηση οι διατάξεις που καθορίζουν τη βάση και την μορφή του πολιτεύματος, απαριθμεί συγκεκριμένες διατάξεις που εντάσσονται στον σκληρό πυρήνα των μη υποκειμένων σε αναθεώρηση διατάξεων (άρθ. 2 παρ. 1, 4 παρ. 1, 4 και 7, 5 παρ. 1 και 3, 13 παρ. 1 και 26) και προβλέπει τη διαδικασία αναθεώρησης.

Η αναθεώρηση του Συντάγματος, αποτελεί εξαιρετική περίπτωση και πραγματώνεται υπό καθεστώς ειδικών διαδικαστικών εγγυήσεων, υποβάλλεται δηλαδή σε διαδικασία δυσχερέστερη από τη συνήθη νομοπαραγωγική διαδικασία. Ο λόγος έγκειται, στο ότι τα Συντάγματα αυτά στοχεύουν, κατά κανόνα, στη διατήρηση επ' άπειρον του πολιτεύματος που θεσπίζουν Κ. Γ. Μαυριάς, 2000:193).

Η καθιέρωση της ηλεκτρονικής ψηφοφορίας, ως τρόπου ψηφοφορίας σε εκλογικές διαδικασίες εντός της ελληνικής Επικράτειας, απαιτεί συνταγματική αναθεώρηση, στα πρότυπα της καθιέρωσης της επιστολικής ψήφου με την αναθεώρηση του Συντάγματος το 2001. Το άρθρο 110 του Συντάγματος, εισάγει δικλείδες ασφαλείας, ώστε η καθιέρωση της ψηφοφορίας με ηλεκτρονικά μέσα, να μην μπορεί να θέσει σε διακινδύνευση την μορφή του πολιτεύματος.

Η υιοθέτηση της επιστολικής ψήφου αποδεικνύεται μέχρι σήμερα ιδιαίτερα προβληματική. Η ψηφοφορία με ηλεκτρονικά μέσα, κατά την υλοποίησή της, μπορεί να συναντήσει πληθώρα εμποδίων, με κυριότερα την αδυναμία συγκρότησης της απαιτούμενης από το Σύνταγμα πλειοψηφίας για την παραγωγή των σχετικών Νόμων και την αδυναμία της κρατικής και διοικητικής μηχανής να εφαρμόσουν τον νέο αυτό θεσμό. Η ηλεκτρονική ψηφοφορία, αποτελεί ένα πρωτόγνωρο για τα εκλογικά δεδομένα της Ελλάδας εγχείρημα, που για στεφθεί με επιτυχία, θα πρέπει μεταξύ άλλων, να υπάρξει συνεργασία όλων των εμπλεκόμενων φορέων, μερική ή καθολική εφαρμογή της σε πιλοτικό επίπεδο και καθιέρωση μιας μεταβατικής περιόδου έως την πλήρη εφαρμογή της.

1.12) Συνταγματικές αρχές που διέπουν την ψήφο και την ψηφοφορία και πρέπει να πληρούνται και στην ηλεκτρονική ψηφοφορία

Με την ψήφο, πραγματώνεται η αρχή της λαϊκής κυριαρχίας, για το λόγο αυτό ο συνταγματικός νομοθέτης, κατοχυρώνει την ελεύθερη και ανόθευτη εκδήλωση της λαϊκής θέλησης (άρθρο 52 Σ.), η οποία επιτυγχάνεται με την εφαρμογή των συνταγματικών αρχών, που διέπουν την ψήφο και την ψηφοφορία (Δ. Θ. Τσάτσος, 1993:183).

Η αρχή της ελευθερίας του ψηφοφόρου, διακρίνεται στην ελευθερία διαμόρφωσης της εκλογικής γνώμης και στην ελευθερία έκφρασης της γνώμης αυτής. Στην ηλεκτρονική ψηφοφορία, η ελευθερία έκφρασης της γνώμης του ψηφοφόρου, περιλαμβάνει και την αρνητική πολιτική επιλογή, δηλαδή ανάμεσα στα ψηφοδέλτια που θα υπάρχουν στον δικτυακό τόπο των εκλογών, θα πρέπει να υπάρχει και η πρόβλεψη του λευκού.

Η εκλογική διαδικασία είναι ελεύθερη, όταν η βούληση του λαού, εκφράζεται σε συνθήκες απουσίας εξαναγκασμού, πίεσης, βίας, απόπειρας χειραγώγησης και εκφοβισμού.

Το Σύνταγμα 1975/1986/2001 καθιερώνει πρωτίστως την αρχή της καθολικής ψηφοφορίας στο άρθρο 51 παρ. 3. Το δικαίωμα της ψήφου, παρέχεται σε όλους τους ενήλικες πολίτες μέσα από την εγγραφή τους στους εκλογικούς καταλόγους, που εγγυάται την ταυτοποίηση του ψηφοφόρου. Ιδιαίτερη μέριμνα, λαμβάνεται για όσους δυσκολεύονται υπερβολικά ή αδυνατούν να ψηφίσουν (βρίσκονται εκτός Επικρατείας, μακριά από το εκλογικό τμήμα, νοσηλεύονται σε νοσοκομεία, εκτίουν ποινή φυλάκισης σε σωφρονιστικά καταστήματα).

Η προϋπόθεση εκλογιμότητας και ταυτοποίησης του ψηφοφόρου, συντρέχει και στην ηλεκτρονική ψηφοφορία. Η ταυτότητα του ψηφοφόρου, εξακριβώνεται κατά τη στιγμή εγγραφής του στους εκλογικούς καταλόγους και υποβολής σχετικής αίτησής του για τη χορήγηση του δικαιώματος ηλεκτρονικής ψήφου και πριν τη ρίψη της ψήφου στην ηλεκτρονική κάλπη. Έτσι, αποφεύγονται οι περιπτώσεις πλαστογραφίας και διασφαλίζεται ότι μόνο οι εκλόγιμοι ψηφοφόροι συμμετέχουν στην ηλεκτρονική ψηφοφορία.

Με βάση την αρχή αυτή, στην ηλεκτρονική ψηφοφορία ισχύουν τα εξής: α) κάθε εκλογέας έχει δικαίωμα συμμετοχής στην εκλογική διαδικασία, β) οι προϋποθέσεις άσκησης του εκλογικού δικαιώματος, εξειδικεύονται από τον Νόμο και θεμελιώνονται σε αυτόν, γ) κάθε εκλογέας πρέπει να έχει τη δυνατότητα πρόσβασης στην εκλογική διαδικασία, δ) η ηλεκτρονική ψηφοφορία θα πρέπει να αποτελεί εναλλακτική μέθοδο συμμετοχής στις εκλογές και ε) κανένα μέλος του εκλογικού σώματος δεν θα πρέπει να αποκλείεται από την συμμετοχή στην εκλογική διαδικασία (Μιτρού, Γριτζάλις, Δονός, Γεοργαρούδι, 2002).

Η αρχή της ισότητας των ψήφων, που προκύπτει από τις παραγράφους 1 και 2 του άρθρου 4 του Συντάγματος, σε συνδυασμό με την αρχή της καθολικής ψηφοφορίας, ή κατά την ορθότερη άποψη από την αρχή της λαϊκής κυριαρχίας (άρθρο 1 παρ. 2 και 3 Σ.), σημαίνει ότι, κάθε πολίτης έχει μόνο μία ψήφο και ότι οι ψήφοι όλων των πολιτών είναι νομικά ισοδύναμες. Κάθε πολίτης, ασκεί ισοδύναμη επιρροή στο εκλογικό αποτέλεσμα. Η ισοδυναμία της ψήφου, επιτυγχάνεται πραγματικά μόνο στις περιπτώσεις εφαρμογής ενός πλήρως αναλογικού συστήματος. Με την αρχή της ισότητας, απαγορεύονται οι διακρίσεις μεταξύ αυτών που αποτελούν το εκλογικό σώμα (Δ. Θ.Τσάτσος, 1993:184-185).

Η αρχή της ισότητας της ψήφου σημαίνει, ότι απαγορεύεται η τιμηματική, η πολλαπλή και η συλλογική ψήφος, αλλά και η πολλαπλή ψηφοφορία, η άσκηση δηλαδή του εκλογικού δικαιώματος σε περισσότερες της μιας εκλογικής περιφέρειας.

Σε περίπτωση διεξαγωγής ηλεκτρονικής ψηφοφορίας, θα πρέπει να λαμβάνονται όλα εκείνα τα μέτρα περί αποφυγής της πολλαπλής ψήφου, πλαστογραφίας και λαθροχειρίας.

Η επίκληση του όρου της ισότητας στην ηλεκτρονική ψηφοφορία, αντανάκλα την ανάγκη παροχής ίσων ευκαιριών σε όλα τα πολιτικά κόμματα και τους υποψηφίους, που αναμετρώνται στην πολιτική αρένα (Μιτρού, Γριτζάλις, Κάτσικας, Κιρχάμαγρ, 2001). Συγκεκριμένα, θα πρέπει να δίνεται ιδιαίτερη προσοχή: 1) στην έκδοση και εμφάνιση των ηλεκτρονικών ψηφοδελτίων στον ηλεκτρονικό υπολογιστή ή στο ηλεκτρονικό μηχάνημα, 2) στην τοποθέτηση των ηλεκτρονικών ψήφων στο διαδικτυακό τόπο των εκλογών και στη δόμηση του τόπου αυτού και 3) στην μη παράλειψη υποψηφίου συνδυασμού ή και πολιτικού κόμματος (Ομάδα εργασίας ΣΤ-4, Μήτρου, Κάτσικας, 2004:34).

Το άρθρο 51 παρ. 3 εδ. α' προβλέπει την αρχή της άμεσης ψηφοφορίας, που σημαίνει ότι η βούληση που εκδηλώνουν οι πολίτες με την ψήφο τους, πραγματώνεται εξ' ολοκλήρου και απευθείας με την άσκηση του σχετικού δικαιώματος (Δ. Θ. Τσάτσος, 1993:185). Μεταξύ του εκλογέα και του αποτελέσματος της εκλογής, δεν μεσολαβεί κάποια άλλη βούληση ή διαδικασία ή όργανο. Η ψηφοφορία μέσω αντιπροσώπου απαγορεύεται ρητώς.

Η αρχή της αμεσότητας της ψηφοφορίας, επιτάσσει κάθε ψήφος που μεταφέρεται μέσω διαδικτύου, να καταγράφεται και να καταμετράται χωρίς καθυστέρηση (Mitroutis, Gritzalis, Kastsikas, Quirchamayar, 2001).

Η αρχή της μυστικότητας της ψήφου, θεσπίζεται με το άρθρο 51 παρ. 3, όπου ορίζεται ότι, το περιεχόμενο της ψήφου δεν καθίσταται άμεσα γνωστό σε κανέναν, εκτός από τον ίδιο τον εκλογέα. Η αρχή αυτή, σκοπό έχει να εξασφαλίσει την γνησιότητα και την αυθεντικότητα της ψήφου, διασφαλίζοντας το απόρρητο της πολιτικής επιλογής του ψηφοφόρου. Ο εκλογέας, ασκεί το εκλογικό του δικαίωμα με ελεύθερο φρόνημα, ανεπηρέαστος από ενδεχόμενες απειλές, ψυχική ή σωματική βία, ή εικαζόμενες δυσμενείς για τον ίδιο συνέπειες αλλά και εκδηλώσεις εύνοιας τρίτων προς αυτόν, λόγω των πολιτικών του επιλογών, όπως αυτές διατυπώνονται με την ψήφο του (Κ. Γ. Μαυριάς, 2000:362).

Κάθε παράβαση της μυστικότητας της εκλογικής διαδικασίας, προκαλεί νόθευση της λαϊκής βούλησης. Προβλέπεται σειρά εγγυήσεων για το απόρρητο της ψήφου (έντυπα ομοιόμορφα ψηφοδέλτια, αδιαφανείς φάκελοι με ειδικό γνώρισμα, μονογραφή του φακέλου από τον αντιπρόσωπο της Δικαστικής Αρχής, ειδικός χώρος ψηφοφορίας, ρίψη του φακέλου στην κάλπη από τον ίδιο τον ψηφοφόρο, η φανερή ψήφος ορίζεται ως ακυρώσιμη, ποινή φυλάκισης για όποιον επιχειρεί ή επιτυγχάνει να λάβει γνώση της ψήφου του εκλογέα) (Δ. Θ. Τσάτσος, 1993:186).

Οι προϋποθέσεις, που θα πρέπει να πληροί ένα σύστημα ηλεκτρονικής ψηφοφορίας, προκειμένου να διασφαλίζεται η συνταγματική αρχή της μυστικότητας της ψηφοφορίας, είναι: α) η διατήρηση του μυστικού περιεχομένου της ηλεκτρονικής ψήφου καθ' όλη την εκλογική διαδικασία, β) η αδυναμία των εμπλεκόμενων φορέων στην ηλεκτρονική ψηφοφορία να συνδέσουν συγκεκριμένες ψήφους με συγκεκριμένους ψηφοφόρους, γ) ο σαφής διαχωρισμός μεταξύ εγγραφής στους εκλογικούς καταλόγους, ταυτοποίησης ψηφοφόρου και άσκησης του εκλογικού δικαιώματος και καταμέτρησης

της ψήφου και 4) η διασφάλιση της αναπόδευκτης ψήφου (Ομάδα εργασίας, ΣΤ-4, Μήτρου, Κάτσικας, 2004:35).

Η υποχρεωτικότητα της ψήφου, προβλέπεται στο άρθρο 51 παρ. 5 του Συντάγματος, όπου επιβάλλει την συμμετοχή του εκλογικού σώματος στο σχηματισμό της κρατικής θέλησης και απειλεί κυρώσεις για την αδικαιολόγητη αποχή του. Εξαιρέση, προβλέπεται για τους πολίτες άνω των εβδομήντα ετών και για τους διαμένοντες κατά την ημέρα της ψηφοφορίας σε απόσταση μεγαλύτερη των διακοσίων χιλιομέτρων από το εκλογικό τμήμα στο οποίο ψηφίζουν (Δ. Θ. Τσάτσος, 1993:186-187).

Το άρθρο 51 παρ. 4 εδ. α' του Συντάγματος, θεσπίζει την ταυτόχρονη διεξαγωγή της εκλογικής διαδικασίας σε ολόκληρη την ελληνική επικράτεια. Από τη διατύπωση του άρθρου 75 του Π.Δ 55/1999 περί της προσέλευσης των ψηφοφόρων και της αναγνώρισης της ταυτότητάς τους, προκύπτει η αρχή της αυτοπρόσωπης άσκησης του εκλογικού δικαιώματος από τον ψηφοφόρο (Κ. Γ. Μαυριάς, 2000:368). Με το ίδιο άρθρο, η συνταγματική αναθεώρηση του 2001, εισήγαγε την αρχή της επιστολικής ψήφου για τους εκτός επικρατείας εκλογείς (Φ. Κ. Σπυρόπουλος, 2006:175).

Η αρχή της ολικής ανανέωσης της Βουλής, προκύπτει από το άρθρο 53 παρ.1 του Συντάγματος, κατά το οποίο, οι βουλευτές εκλέγονται για τέσσερα συνεχή έτη, που αρχίζουν από την ημέρα των γενικών εκλογών, η οποία όμως κάμπτεται στην περίπτωση της επαναληπτικής και αναπληρωματικής Βουλής.

1.13) Διεθνή, ευρωπαϊκά και ελληνικά παραδείγματα

Σε διεθνές επίπεδο, η πρώτη μηχανή ηλεκτρονικής ψηφοφορίας, χρησιμοποιήθηκε σε εκλογική διαδικασία το 1975 στο Streamwood και Woodstock του Illinois, ενώ είχε προηγηθεί η χρήση των υπολογιστών σε δύο επαρχίες της Georgia των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής το 1964. Η χώρα που χρησιμοποίησε σύστημα ψηφοφορίας πλήρως βασισμένο σε υπολογιστές ήταν η Βραζιλία το 2000 και η Georgia των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής το 2002. Η πρώτη ηλεκτρονική ψηφοφορία παγκοσμίως, πραγματοποιήθηκε το 2002 στη Νότια Αφρική για το θέμα της κλιματικής αλλαγής με την συμμετοχή 175 χωρών.

Συστήματα ηλεκτρονικής ψηφοφορίας, έχουν υιοθετηθεί σε χώρες των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής, στον Καναδά, στην Ιαπωνία, στην Αυστραλία, σε χώρες της Λατινικής Αμερικής και στην Ινδία. Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, το Βέλγιο, η Γαλλία, το Ηνωμένο Βασίλειο (www.electoralcommission.org.uk), η Ισπανία, η Ιταλία, η Αυστρία, η Εσθονία και η Πορτογαλία, εφαρμόζουν την ψηφοφορία των πολιτών με ηλεκτρονικά μέσα.

Στα πλαίσια της Ελληνικής Προεδρίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την ψηφοφορία μέσω Διαδικτύου, υπήρξε η πρωτοβουλία e-Vote για την όσο το δυνατόν μεγαλύτερη συμμετοχή των ευρωπαίων πολιτών στις συζητήσεις και τις διαδικασίες λήψης αποφάσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η οποία όμως δεν παρείχε τη δυνατότητα πλήρους εκλογικής διαδικασίας, παρά μόνο της έκφρασης της γνώμης των πολιτών.

Στην Ελλάδα, το έτος 2008, το Ερευνητικό και Ακαδημαϊκό Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών, συμμετείχε με το σύστημα ηλεκτρονικής ψηφοφορίας ΠΝΥΚΑ (<http://pnyka.cit.gr>) στο διαγωνισμό του Competence Center for Electronic Voting and Participation (Διαγωνιστικό Κέντρο για την Ηλεκτρονική Ψηφοφορία και Συμμετοχή) (<http://www.e-voting.cc/>) με χορηγό το Internet Foundation Austria, όπου και ανεδείχθη νικητής.

Ο διαγωνισμός, αφορούσε μη εμπορικά διαδικτυακά συστήματα ηλεκτρονικής ψηφοφορίας, που έχουν αναπτυχθεί εξ' ολοκλήρου με εργαλεία ανοικτού κώδικα.

Το σύστημα ΠΝΥΚΑ, χρησιμοποιήθηκε το έτος 2007 για τη διεξαγωγή μιας διαδικασίας σφυγιομέτρησης μεταξύ των μελών του Τεχνικού Επιμελητηρίου Ελλάδος. Η δοκιμαστική ψηφοφορία, περιλάμβανε τη διαδικασία εγγραφής του ψηφοφόρου για την απόκτηση ψηφιακού πιστοποιητικού και την υποβολή της ψήφου. Η δοκιμαστική λειτουργία περιλάμβανε τρία στάδια (www.pnyka.cti.gr):

- 1) Καθορισμός των προϋποθέσεων της δοκιμαστικής λειτουργίας και προετοιμασία.
  - ✓ Σύνταξη λίστας μελών του Τεχνικού Επιμελητηρίου Ελλάδος που θα λάβουν μέρος, περίπου 200 άτομα από 3.500 μέλη.
  - ✓ Αποστολή με e-mail (ηλεκτρονικό ταχυδρομείο) usernames (όνομα χρήστη) και passwords (κωδικός) στους ψηφοφόρους.

- ✓ Αποστολή με e-mail (ηλεκτρονικό ταχυδρομείο) οδηγιών και εγχειριδίων χρήσης στους ψηφοφόρους.
  - ✓ Επιλογή θέματος ψηφοφορίας.
  - ✓ Εγκατάσταση και ρύθμιση της απαιτούμενης υποδομής (εξ' ολοκλήρου στους χώρους του EAITY).
- 2) Λειτουργία του συστήματος-Διεξαγωγή δοκιμαστικής ψηφοφορίας.
- ✓ Απόκτηση Πιστοποιητικού από την Αρχή Πιστοποίησης.
  - ✓ Υποβολή ψήφου.
- 3) Αξιολόγηση του συστήματος και εξαγωγή συμπερασμάτων.
- ✓ Συμπλήρωση ερωτηματολογίων αξιολόγησης από τους ψηφοφόρους.
  - ✓ Αποδελτίωση-Εξαγωγή συμπερασμάτων.

Το έτος 2004, ο Δήμος Αμαρουσίου, διεξήγαγε ηλεκτρονικό δημοψήφισμα, προκειμένου οι δημότες να εκφράσουν τις απόψεις τους σε μια σειρά ζητημάτων.

Στο Δήμο Αμαρουσίου, διεξήχθησαν πέντε ψηφοφορίες με περιεχόμενο: 1) Ολυμπιακοί Αγώνες και Δήμος Αμαρουσίου, 2) Ποιότητα παρεχόμενων υπηρεσιών από τον Δήμο, 3) Προβλήματα και υποχρεώσεις του επιχειρηματικού κόσμου, 4) Πολεοδομικός σχεδιασμός και 5) Ποιότητα ζωής (Ομάδα Εργασίας ΣΤ-4, Κάτσικας, Μήτρου, 2004: 14).

Η προετοιμασία της ψηφοφορίας περιλάμβανε:

- Ετοιμασία ψηφοδελτίου/ερωτηματολογίου.
- Επιλογή κατάλληλων χώρων για την λειτουργία τους ως εκλογικών καταστημάτων ψηφοφορίας.
- Συναντήσεις με δημοτικούς οργανισμούς.
- Εγγραφή ψηφοφόρων.
- Επίδοση κωδικών στους ψηφοφόρους από το Δημαρχείο, τους χώρους ψηφοφορίας και μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου. (Ομάδα Εργασίας ΣΤ-4, Κάτσικας, Μήτρου, 2004:15).

Τα βασικότερα συμπεράσματα που συνήχθησαν ήταν:

α) Σημαντικό ποσοστό του πληθυσμού δεν γνωρίζει τις βασικές λειτουργίες του υπολογιστή, β) Μικρό ποσοστό του πληθυσμού διαθέτει πρόσβαση στο διαδίκτυο, γ) Το επίπεδο συμμετοχής ήταν μικρότερο από το αναμενόμενο, δ) Υπήρξαν διάφορα

προβλήματα και συνακόλουθη απογοήτευση των εμπλεκομένων φορέων και ε) Έγινε αντιληπτό ότι, απαιτείται ενημερωτική εκστρατεία σε μεγαλύτερη έκταση (Ομάδα Εργασίας ΣΤ-4, Κάτσικας, Μήτρου, 2004:16-17).

Το Υπουργείο Ανάπτυξης και Ανταγωνιστικότητας (www.mindev.gov.gr), στις 14 Μαρτίου 2014, ξεκίνησε ηλεκτρονική ψηφοφορία για το ελληνικό σήμα των ελληνικών προϊόντων και υπηρεσιών. Έθεσε στη διάθεση των ψηφοφόρων τα εξής σχέδια:

Παρά τα μέτρα ασφαλείας, που είχαν ληφθεί, ανακαλύφθηκε προσπάθεια αλλοίωσης του εκλογικού αποτελέσματος. Διαπιστώθηκε, μια ασυνήθιστα υψηλή συμμετοχή στην ψηφοφορία και όταν διενεργήθηκε έλεγχος, διαπιστώθηκε, ότι κάποιες ηλεκτρονικές διευθύνσεις από χώρες κυρίως του εξωτερικού (Γαλλία, Ολλανδία, Ελβετία, Σουηδία, Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής και Γερμανία), αλλά και από την Ελλάδα, καταχώρησαν πολλές εκατοντάδες ψήφους στο σύστημα.

Η ηλεκτρονική ψηφοφορία ακυρώθηκε και επαναλήφθηκε την 24-3-2014 με αυστηρότερους τεχνικούς περιορισμούς συμμετοχής και επιπλέον προδιαγραφές ασφαλείας. Ολοκληρώθηκε στις 8-4-2014, όπου το πρώτο σχέδιο έλαβε 7.228 ψήφους, το δεύτερο σχέδιο 5.971 ψήφους και το τρίτο σχέδιο 1.227 ψήφους.

Ο Ν. 4009/2011/ΦΕΚ Α' 195/06-09-2011 με τον τίτλο «Δομή, λειτουργία, διασφάλιση της ποιότητας των σπουδών και διεθνοποίηση των ανωτάτων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων» και ο Ν. 4076/2012/ΦΕΚ Α' 159/10-08-2012 με τον τίτλο «Ρυθμίσεις θεμάτων Ανωτάτων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων και άλλες διατάξεις»), η υπ' αριθμ. Φ 122.1/764/112039/B2 Υπουργική Απόφαση (ΦΕΚ 2564/21-09-2012), η υπ' αριθμ. Φ122.1/184/16376/B2 Υπουργική Απόφαση (ΦΕΚ 353/19-02-2013) και η υπ' αριθμ. Φ 122.1/908/144145/B2 Υπουργική Απόφαση (ΦΕΚ 3048/τ. Α'/16-11-2012), ορίζουν τα σχετικά με την εκλογική διαδικασία ανάδειξης των οργάνων διοίκησης των Ανωτάτων Εκπαιδευτικών ιδρυμάτων με ηλεκτρονική ή επιστολική ψήφο (www.et.gr).

Βάσει των ως άνω Νόμων και Υπουργικών Αποφάσεων, διενεργήθησαν με επιτυχία εκλογές μέσω ηλεκτρονικής ψηφοφορίας στα μεγαλύτερα Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα της χώρας (Καποδιστριακό, Αριστοτέλειο, Πατρών, Δημοκρίτειο, Θεσσαλίας, Πελοποννήσου) και αναδείχθησαν χωρίς προβλήματα τα όργανα διοίκησής τους.

1.14) Ανακεφαλαίωση

Οι νέες Τεχνολογίες Πληροφορικής και Επικοινωνιών τα τελευταία έτη, έχουν μεταβάλλει ριζικά τον χάρτη του παραδοσιακού τρόπου εκλογικής διαδικασίας. Η άσκηση του εκλογικού δικαιώματος μπορεί πλέον να διεξαχθεί με τρεις τρόπους: την παραδοσιακή, επιστολική και ηλεκτρονική ψήφο.

Αν και η χρήση της ηλεκτρονικής ψηφοφορίας, αποτελεί ένα δύσκολο εγχείρημα, η αξιολόγηση των επιδόσεών της, οδηγεί ολοένα και σε μεγαλύτερες προσπάθειες για μεγαλύτερη εφαρμογή της σε παγκόσμιο και σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Πολλές χώρες ανά τον κόσμο έχουν υιοθετήσει επιτυχώς συστήματα ηλεκτρονικής ψηφοφορίας. Η Ελλάδα,

προχωρά με αργά αλλά σταθερά βήματα στην παροχή στους πολίτες της δυνατότητας ψηφοφορίας με ηλεκτρονικά μέσα.

Η ηλεκτρονική ψηφοφορία, προκειμένου να χρησιμοποιηθεί ευρέως σε εκλογικές διαδικασίες, θα πρέπει να πληροί συγκεκριμένες απαιτήσεις, κανόνες ασφαλείας, εγγυήσεις, να λειτουργεί βάσει των συνταγματικά κατοχυρωμένων αρχών που διέπουν την ψήφο και την ψηφοφορία, κυρίως όμως απαιτείται η διαμόρφωση από την Πολιτεία του κατάλληλου θεσμικού πλαισίου, που θα ορίζει τα σχετικά με την εφαρμογή και λειτουργία της.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΠΡΟΣΩΠΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ

1.1) Εισαγωγή

Η πληροφορική και η ψηφιακή τεχνολογία, έχουν μεταβάλλει τα τελευταία έτη, ριζικά τον τρόπο συνδιαλλαγής του ατόμου με το περιβάλλον του. Οι απεριόριστες δυνατότητες των πληροφοριακών συστημάτων συσσώρευσης και συσχετισμού πληροφοριών για όλες τις εκφάνσεις της ιδιωτικής και δημόσιας ζωής του ατόμου, συνιστούν ποιοτική αλλαγή σε σχέση με τις παραδοσιακές μεθόδους συλλογής και χρήσης της πληροφορίας.

Στην προηγούμενη ενότητα, αναφερθήκαμε διεξοδικά στη δυνατότητα διεξαγωγής εκλογικών αναμετρήσεων με ηλεκτρονικά μέσα. Η χρήση των νέων τεχνολογιών, επιτρέπει την παραγωγή μιας ανάγλυφης εικόνας της προσωπικότητας κάθε ατόμου, όπως αυτή προκύπτει από τις ιδιότητές του ως πολίτη.

Κατά τη διεξαγωγή εκλογικών διαδικασιών με ηλεκτρονικό τρόπο, αναδύονται πολλοί και άμεσοι κίνδυνοι από τη απεριόριστη συλλογή και επεξεργασία πληροφοριών προσωπικού χαρακτήρα. Η θεσμική θωράκιση της προσωπικότητας του ατόμου από την Πολιτεία, κρίνεται επιβεβλημένη, όχι μόνο με τις γενικές διατάξεις περί προστασίας της προσωπικότητας, αλλά και με ειδικές ρυθμίσεις, ουσιαστικές και δικονομικές.

1.2) Ορισμός

Τα προσωπικά στοιχεία, σχετίζονται με την υπό ευρεία έννοια προσωπικότητα του ατόμου. Πολλά από αυτά, είναι με τη θέληση ή μη του ατόμου, γνωστά σε ευρύ κύκλο προσώπων. Άλλα από αυτά, είναι δύσκολο να καλυφθούν, άλλα δημοσιοποιούνται με τη θέληση του ατόμου ή κατ' απαίτηση του Νόμου και άλλα καθίστανται ευρέως γνωστά με τρόπους κοινωνικά, ηθικά ή και νομικά αθέμιτους (Β. Θ. Αραβαντινός, 1997: 25-26).

Ως προσωπικά στοιχεία, συνήθως θεωρούνται εκείνα τα οποία χαρακτηρίζουν την υπόσταση του ατόμου από άποψη φυσική, βιολογική, ψυχική, οικονομική ή κοινωνική. Τέτοια είναι: τα αναφερόμενα στη σωματική διάπλαση, την υγεία (ψυχική και σωματική), την οικογενειακή ή την οικονομική κατάσταση (περιουσία και επάγγελμα), τις φιλοσοφικές, πολιτικές, θρησκευτικές πεποιθήσεις, τη φυλετική ή εθνική καταχώριση κ.ά. Στα εν λόγω στοιχεία, υπάγονται και τα κοινώς αποκαλούμενα στοιχεία της ταυτότητας του ατόμου, όπως το ονοματεπώνυμο, το φύλο, η ηλικία και η διεύθυνση κατοικίας (B. Θ. Αραβαντινός, 1997: 25).

Τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα διακρίνονται σε απλά και ευαίσθητα. Απλά, είναι κάθε πληροφορία που αφορά ένα φυσικό πρόσωπο. Ευαίσθητα, είναι τα δεδομένα, που αφορούν τη φυλετική ή εθνική προέλευση, τα πολιτικά φρονήματα, τις θρησκευτικές ή φιλοσοφικές πεποιθήσεις, τη συμμετοχή σε ένωση, σωματείο και συνδικαλιστική οργάνωση, την υγεία, την κοινωνική πρόνοια και την ερωτική ζωή, τα σχετικά με ποινικές διώξεις ή καταδίκες, για τα οποία προβλέπεται αυξημένη νομική προστασία (E. Αλεξανδροπούλου-Αιγυπτιάδου, 2002: 25-26).

1.3) Προστασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα διεθνώς

Το 1974, θεσπίστηκε στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής ο Νόμος US Privacy Act. Το 1980, ο Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης, εξέδωσε σειρά κατευθυντηρίων γραμμών που διέπουν την προστασία της προσωπικής σφαίρας του ανθρώπου και τις διασυνοριακές ροές προσωπικών στοιχείων, οι οποίες είναι (B. Θ. Αραβαντινός, 1997: 62-63):

- 1) Αρχή της περιορισμένης συγκεντρώσεως/ συλλογής στοιχείων .
- 2) Αρχή της ποιότητας των στοιχείων.
- 3) Αρχή του προσδιορισμένου σκοπού.
- 4) Αρχή της περιορισμένης χρήσης.
- 5) Αρχή των μέτρων ασφαλείας.

- 6) Αρχή της διαφάνειας.
- 7) Αρχή της συμμετοχής.
- 8) Αρχή της Υπευθυνότητας.

Η Διακήρυξη της Χιλιετίας των Ηνωμένων Εθνών, διακηρύττει πως ένας από τους στόχους της, είναι και η υπεράσπιση των ανθρωπίνων ελευθεριών και η προστασία των δικαιωμάτων και των ελευθεριών των προσώπων έναντι της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα.

1.4) Προστασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα στην Ευρώπη

Η προστασία κατά της ηλεκτρονικής αρχειοθέτησης προσώπων, στην Ευρώπη, εξελίχθηκε σταδιακά. Υπήρξαν τρεις διαδοχικά γενιές νομοθεσιών για την προστασία των προσωπικών στοιχείων από την αθέμιτη επεξεργασία τους με υπολογιστή.

Στην πρώτη γενιά νομοθεσιών για την προστασία των στοιχείων προσωπικού χαρακτήρα, εντάσσεται ο γαλλικός Νόμος του έτους 1978, του ομόσπονδου γερμανικού κρατιδίου της Έσσης (1970), της Σουηδίας (1973), της Δανίας, της τότε Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας (1977), της Αυστρίας, της Νορβηγίας (1978), του Λουξεμβούργου (1979) και της Ισλανδίας (1981), που χαρακτηρίζονταν από γενικές και άκαμπτες ρήτρες, με αυστηρό προληπτικό έλεγχο και εξοντωτικές ποινικές, αστικές και διοικητικές κυρώσεις. Στις 28-1-1981, στα πλαίσια του Συμβουλίου της Ευρώπης, υπεγράφη στο Στρασβούργο, η Σύμβαση για την Προστασία των Ατόμων από την Αυτοματοποιημένη Επεξεργασία Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα, γνωστή και ως Σύμβαση 108 (B. Θ. Αραβαντινός, 1997: 14-16).

Οι απαγορεύσεις των νομοθεσιών της πρώτης γενιάς, ελέγχονται ως ανεδαφικές, υπερβολικές και αυταρχικές. Την θέση τους, παίρνουν οι λεγόμενες νομοθεσίες δεύτερης γενιάς, που διακρίνονται για την ευκαμψία και τον περιορισμό των γενικών αφορισμών και απαγορεύσεων και τον περιορισμό των γενικών ρυθμίσεων στις απολύτως απαραίτητες (B. Θ. Αραβαντινός, 1997: 16-18).

Κυριαρχούσα έννοια στην τρίτη γενιά νομοθεσιών για την προστασία των στοιχείων προσωπικού χαρακτήρα, είναι αυτή της αυτορρυθμίσεως, που έτυχε μερικής εφαρμογής στη Γερμανία στο Δίκαιο του Περιβάλλοντος (Β. Θ. Αραβαντινός, 1997: 19-20).

Η ανάγκη προστασίας της ιδιωτικότητας, διατυπώθηκε στη Σύμβαση της Ρώμης της 4^{ης} Νοεμβρίου 1950 για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών. Στο άρθρο 8, η Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, προστατεύει την ιδιωτική ζωή, στην οποία συγκαταλέγονται και τα προσωπικά δεδομένα.

Η επιρροή της Σύμβασης 108, τα χρόνια που ακολούθησαν της υπογραφής της, ήταν μεγάλη. Αρκετές χώρες ψήφισαν ειδικούς Νόμους για την προστασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, όπως η Μεγάλη Βρετανία, η Ιρλανδία, η Ολλανδία, το Βέλγιο, η Ισπανία και η Πορτογαλία, ενώ η Ομοσπονδιακή Γερμανία και τα ομόσπονδα γερμανικά κράτη, η Σουηδία και η Φινλανδία, τροποποίησαν τις νομοθεσίες τους, αναθεωρώντας αντιλήψεις και πρότυπα των νομοθετημάτων της πρώτης γενιάς (Ε. Αλεξανδροπούλου-Αιγυπτιάδου, 2002: 49).

Το 1985, η Γαλλία, η Γερμανία, το Βέλγιο, οι Κάτω Χώρες και το Λουξεμβούργο, συνήψαν τη Συμφωνία του Σένγκεν, περί της σταδιακής κατάργησης των ελέγχων στα κοινά τους σύνορα από την 1^η Ιανουαρίου 1990. Για την υλοποίησης της εν λόγω Συμφωνίας, υπεγράφη το 1990, η Σύμβαση Εφαρμογής της. Το 1990 προσχώρησαν η Ιταλία, το 1991 η Ισπανία και Πορτογαλία, το 1992 η Ελλάδα (κύρωση με τον Ν. 2514/1997-ΦΕΚ Α' 140/27.6.1997), το 1995 η Αυστρία και το 1996 η Δανία, η Σουηδία και η Φινλανδία, ενώ με την Νορβηγία και την Ισλανδία συνήφθη το 1996 Συμφωνία Συνεργασίας (Ε. Αλεξανδροπούλου-Αιγυπτιάδου, 2002: 49-51).

Σταθμό για την προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, αποτέλεσαν κυρίως η Οδηγία 95/46/Ε.Κ. του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 24^{ης} Οκτωβρίου 1995 «Για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών» (Ε. Αλεξανδροπούλου-Αιγυπτιάδου, 2002: 51-52).

Ακολούθησε η Οδηγία 97/66/Ε.Κ. του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 15^{ης} Δεκεμβρίου 1997 « Περὶ επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού

χαρακτήρα και προστασίας της ιδιωτικής ζωής στον τηλεπικοινωνιακό τομέα, η οποία καταργήθηκε και αντικαταστάθηκε από την Οδηγία 2002/58 «Για την επεξεργασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και την προστασία της ιδιωτικής ζωής στον τομέα των ηλεκτρονικών επικοινωνιών, η Οδηγία 2003/98/Ε.Κ. «Για την περαιτέρω χρήση πληροφοριών του δημοσίου τομέα» και η Σύσταση R (99) 5, της Επιτροπής των Υπουργών των κρατών-μελών «Για την προστασία της ιδιωτικότητας στο διαδίκτυο» (Αρκαμέντος, Σωτηρόπουλος, 2008).

1.5) Προστασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα στην Ελλάδα

Η προστασία των προσωπικών δεδομένων και της προσωπικότητας του ατόμου στην ελληνική έννομη τάξη, επιχειρείται με βάση τις διατάξεις των άρθρων 2, 5, 7, 9 και 19 του Συντάγματος και ο σκοπός που επιτελείται είναι κυρίως προληπτικός, χωρίς βεβαίως να ελλείπουν και οι κατασταλτικές ρυθμίσεις.

Η κατοχύρωση του δικαιώματος της προστασίας των προσωπικών δεδομένων στην Ελλάδα, υπήρξε με την θεσμοθέτηση ενός νέου άρθρου, που συμπεριλήφθηκε στο Σύνταγμα 1975/1986 με την τελευταία αναθεώρηση του 2001. Συγκεκριμένα το άρθρο 9^A ορίζει: «Καθένας έχει δικαίωμα προστασίας από τη συλλογή, επεξεργασία και χρήση, ιδίως με ηλεκτρονικά μέσα, των προσωπικών δεδομένων, όπως ο νόμος ορίζει. Η προστασία των προσωπικών δεδομένων διασφαλίζεται από ανεξάρτητη αρχή, που συγκροτείται και λειτουργεί, όπως νόμος ορίζει».

Οι κυριότεροι Νόμοι για την προστασία των προσωπικών δεδομένων στην ελληνική έννομη τάξη, είναι: ο Ν. 2472/1997 (ΦΕΚ Α' 50/10.4.1997) «Για την προστασία από την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα», όπως ισχύει μετά τις τροποποιήσεις με το άρθρο 8 του Ν. 2819/2000 (ΦΕΚ Α' 84/15.3.2000) και με το άρθρο 34 του Ν. 2915/2001 (ΦΕΚ Α' 109/29.5.2001) (Ε. Αλεξανδροπούλου-Αιγυπτιάδου, 2002: 24), ο Ν. 2774/1999 (ΦΕΚ Α' 287/21/22.12.99) «Για την προστασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα στον τηλεπικοινωνιακό τομέα», ο Ν. 3471/2006 «Για την προστασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και της ιδιωτικής ζωής στον

τομέα των ηλεκτρονικών επικοινωνιών» και ο Ν. 3431/2006 «Περί Ηλεκτρονικών Επικοινωνιών και άλλες διατάξεις».

Η ιδιωτική σφαίρα και η προσωπικότητα του ατόμου, προστατεύονται από τη χρήση της πληροφορικής, συμπληρωματικά με τις διατάξεις των άρθρων 57 επ. του Αστικού Κώδικα και με το άρθρο 361 του Ποινικού Κώδικα (εξύβριση, δυσφήμιση).

Σε περίπτωση παράνομης προσβολής της προσωπικότητας ενός ατόμου, παρέχονται οι εξής προστατευτικές δυνατότητες: 1) Αξίωση για άρση της προσβολής (άρθ. 57 παρ.1 Α.Κ.), 2) Αξίωση να μην επαναληφθεί η προσβολή στο μέλλον (άρθ. 57 παρ.1 Α.Κ.), 3) Αξίωση για αποζημίωση (άρθ. 57 παρ.2 Α.Κ.) και 4) Αξίωση για ικανοποίηση της ηθικής βλάβης (άρθ. 59 Α.Κ.).

1.6) Επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα

Οι φορείς που εμπλέκονται στην επεξεργασία προσωπικών δεδομένων, είναι το υποκείμενο των στοιχείων, ο υπεύθυνος της επεξεργασίας, ο εκτελών την επεξεργασία, ο αποδέκτης του αποτελέσματός της και ο τρίτος, που εμφανίζεται ως προμηθευτής προσωπικών στοιχείων κατά το στάδιο της συλλογής τους, ο με οποιονδήποτε τρόπο εμπλεκόμενος εσωτερικά με την επεξεργασία, αποτελώντας οιονεί τμήμα της και εξυπηρετώντας τα συμφέροντα του υπεύθυνου επεξεργασίας, του εκτελούντος την επεξεργασία ή του αποδέκτη ή ο εμπλεκόμενος εξωτερικά με την επεξεργασία και η ειδική κρατική αρχή ή υπηρεσία (Β. Θ. Αραβαντινός, 1997: 46-48).

Ο νομοθέτης, παραδέχεται ότι κάθε επεξεργασία προσωπικών δεδομένων, συνιστά επέμβαση σε θεμελιώδη ατομικά δικαιώματα και με νομική ρύθμιση, επιτρέπει αυτή υπό συγκεκριμένους όρους και προϋποθέσεις. Η επεξεργασία ευαίσθητων προσωπικών δεδομένων απαγορεύεται, πλην ελαχίστων εξαιρέσεων, οριζόμενων περιοριστικά στον νόμο, μετά από άδεια της Αρχής Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού χαρακτήρα.

Η επεξεργασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα είναι απόρρητη. Επιλέγονται από τον υπεύθυνο επεξεργασίας άτομα με τα αντίστοιχα επαγγελματικά προσόντα, που παρέχουν εγγυήσεις από πλευράς τεχνικών γνώσεων και προσωπικής

ακεραιότητας για την τήρηση του απορρήτου. Για την ασφάλεια των δεδομένων και την προστασία τους από τυχαία ή αθέμιτη καταστροφή, τυχαία απώλεια, αλλοίωση, απαγορευμένη διάδοση ή πρόσβαση και κάθε άλλη μορφή αθέμιτης επεξεργασίας, θα πρέπει να λαμβάνονται όλα τα αναγκαία οργανωτικά και τεχνικά μέτρα (Ε. Αλεξανδροπούλου-Αιγυπτιάδου, 2002:32).

Οι βασικές αρχές, που θα πρέπει να πληρούνται κατά την επεξεργασία των προσωπικών δεδομένων, είναι: της νομιμότητας, της αναλογικότητας, της ακρίβειας και της χρονικής διάρκειας τήρησης των δεδομένων.

Οι βασικοί άξονες γύρω από τους οποίους περιστρέφονται οι κανόνες θεμιτής επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, είναι η μείωση του κινδύνου προσβολής της προσωπικότητας του υποκειμένου των στοιχείων και η εξασφάλιση της δυνατότητας διαρκούς ελέγχου της νομιμότητας της επεξεργασίας, τόσο εκ μέρους των υποκειμένων των προσωπικών στοιχείων, όσο και εκ μέρους του κράτους (Β. Θ. Αραβαντινός, 1997: 55-57).

1.7) Έννομη προστασία

Η Πολιτεία, έχει δημιουργήσει ένα ευρύ πλέγμα θεσμικής θωράκισης του υποκειμένου των προσωπικών δεδομένων, έναντι των παραβάσεων, που προκύπτουν από την επεξεργασία των στοιχείων του.

Συγκεκριμένα, προβλέπονται τα δικαιώματα (Ε. Αλεξανδροπούλου-Αιγυπτιάδου, 2002: 38-41):

Α) Πρόσβασης του υποκειμένου σε πληροφορίες σχετικές με την επεξεργασία των προσωπικών του δεδομένων εντός προθεσμίας 15 ημερών, που σε περίπτωση μη ικανοποίησης, προβλέπεται προσφυγή στην Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού χαρακτήρα Β) Ενημέρωσης του υποκειμένου για στοιχεία, όπως η ταυτότητά του, ο σκοπός της επεξεργασίας, οι αποδέκτες αυτής και το δικαίωμα πρόσβασης και αντίρρησης σε αυτά, όπως ο Νόμος ορίζει. Το δικαίωμα ενημέρωσης, δεν προβλέπεται, όταν η συλλογή πραγματοποιείται αποκλειστικά για δημοσιογραφικούς σκοπούς και αφορά δημόσια πρόσωπα.

Η Πολιτεία για λόγους εθνικής ασφάλειας ή για τη διακρίβωση ιδιαίτερα σοβαρών εγκλημάτων, μπορεί να αποκλείσει το δικαίωμα του υποκειμένου της επεξεργασίας προσωπικών δεδομένων να λάβει πληροφόρηση σχετική με τα δεδομένα που τον αφορούν.

Γ) Αντίρρησης (έγγραφης) του υποκειμένου των προσωπικών δεδομένων να ζητήσει τη διόρθωση, συμπλήρωση, δέσμευση, μη διαβίβαση, διευκρίνιση ή ακόμη και διαγραφή στοιχείων που τον αφορούν εντός προθεσμίας 15 ημερών, άλλως παρεμβαίνει η Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα. Το υποκείμενο, μπορεί με δήλωσή του στην εν λόγω Αρχή να αποκλείσει την επεξεργασία προσωπικών του δεδομένων από οποιονδήποτε, για λόγους προώθησης πωλήσεως αγαθών ή παροχής υπηρεσιών από απόσταση.

Δ) Προσωρινής δικαστικής προστασίας ενώπιον του αρμοδίου δικαστηρίου, σε περίπτωση πράξης ή απόφασης διοικητικών αρχών, φυσικών ή νομικών προσώπων που τον θίγει, η οποία ελήφθη μέσω αυτοματοποιημένης επεξεργασίας των προσωπικών του στοιχείων και σχετίζεται με την αξιολόγηση της προσωπικότητάς του.

Σε περίπτωση παράβασης της νομοθεσίας περί προστασίας των προσωπικών δεδομένων, προβλέπεται μια σειρά διοικητικών κυρώσεων, όπως προειδοποίηση, πρόστιμο, προσωρινή ή οριστική ανάκληση άδειας, καταστροφή αρχείου ή διακοπή επεξεργασίας και καταστροφή των σχετικών στοιχείων, ποινικών κυρώσεων (φυλάκιση, χρηματική ποινή) και αστικών κυρώσεων (αποζημίωση κατά τις διατάξεις για αδικοπραξία).

1.8) Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα

Η Πολιτεία, έχει προβλέψει την σύσταση και λειτουργία της ανεξάρτητης Αρχής Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα για την εποπτεία της εφαρμογής κάθε ρύθμισης σχετικής με την προστασία των προσωπικών δεδομένων.

Οι άξονες δράσης της Αρχής, είναι η αποτελεσματική λειτουργία της, η ευαισθητοποίηση και ενημέρωση των υποκειμένων και των υπευθύνων της επεξεργασίας, η προώθηση φιλικών προς την προστασία των προσωπικών δεδομένων τεχνολογιών, η

διαρκής εκπαίδευση και κατάρτιση του ανθρώπινου δυναμικού, η ενίσχυση των ενεργειών της στην περιφέρεια και η προώθηση συνεργασιών.

Οι αρμοδιότητές της καθορίζονται από τον Νόμο. Η Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα, συνδράμει στην κατάρτιση κωδίκων δεοντολογίας από τις ενδιαφερόμενες ενώσεις, επιλαμβάνεται της διεξαγωγής διοικητικών εξετάσεων και ελέγχων, επιβολής κυρώσεων, έκδοσης κανονιστικών πράξεων, ανακοίνωσης στη Βουλή παραβάσεων των ισχυουσών νομικών ρυθμίσεων και υποβολής στον Πρόεδρο της Βουλής και στον Πρωθυπουργό της ετήσιας έκθεσης για τη δράση της και την κατάσταση της προστασίας των προσωπικών δεδομένων (Ε. Αλεξανδροπούλου-Αιγυπτιάδου, 2002: 42-44).

1.9) Τα προσωπικά δεδομένα στην ηλεκτρονική ψηφοφορία

Τα προσωπικά δεδομένα, που προκύπτουν σε κάθε στάδιο της ηλεκτρονικής ψηφοφορίας, θα πρέπει να υφίστανται θεμιτή και νόμιμη επεξεργασία. Ο υπεύθυνος της επεξεργασίας, θα πρέπει να είναι πάντα σε θέση να δικαιολογήσει κάθε επεξεργασία προσωπικών δεδομένων, αναφερόμενος στο ισχύον κανονιστικό πλαίσιο. Κάθε στάδιο της διαδικασίας της ηλεκτρονικής ψηφοφορίας, από τη συλλογή των στοιχείων των ψηφοφόρων, έως το τέλος της διαδικασίας της ψηφοφορίας, θα πρέπει να είναι σύμφωνο με το θεσμικό πλαίσιο για την προστασία των προσωπικών δεδομένων.

Η συλλογή και η επεξεργασία στοιχείων προσωπικού χαρακτήρα, θα πρέπει να είναι κατάλληλη, συναφής και ουδόλως υπερβολική σε σχέση με τους σκοπούς για τους οποίους συλλέγονται ή επεξεργάζονται τα εν λόγω στοιχεία.

Ο υπεύθυνος της επεξεργασίας, καλείται να λαμβάνει όλα τα αναγκαία μέτρα για την ελαχιστοποίηση της ζήτησης για δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα. Συγκεκριμένα, θα πρέπει να εξετάζει με κάθε λεπτομέρεια τα στοιχεία προσωπικού χαρακτήρα και όταν χρειαστεί να αποκαλύψει προσωπικά δεδομένα, θα πρέπει να είναι σε θέση να δικαιολογήσει την αποκάλυψη μόνο όσων στοιχείων προσωπικού χαρακτήρα κρίνονται απολύτως απαραίτητα για τη διεξαγωγή της ηλεκτρονικής ψηφοφορίας, τα οποία και δεν θα πρέπει να υπερβαίνουν αυτά που απαιτούνται για την παραδοσιακή εκλογική

διαδικασία, όπου κάθε εξαίρεση ή παρέκκλιση, από πλευράς του, θα πρέπει να αιτιολογείται πλήρως (Mitrou, Gritzalis, Donos, Georgaroudi, 2002), ενώ θα πρέπει να επεξεργάζεται τα προσωπικά δεδομένα με ψευδώνυμα ή να προβαίνει σε χρήση ψευδώνυμων.

Τα προσωπικά δεδομένα, θα πρέπει να ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα, να είναι επίκαιρα και ακριβή. Κατά τη διαδικασία της ηλεκτρονικής ψηφοφορίας, θα πρέπει να λαμβάνονται όλα εκείνα τα μέτρα για την αποφυγή παραδρομών, πιθανών συγχύσεων λόγω συνωνυμίας ή λόγω ελλিপών καταχωρημένων στοιχείων (Ε. Αλεξανδροπούλου-Αιγυπτιάδου, 2007).

Ο υπεύθυνος της επεξεργασίας κατά την ηλεκτρονική ψηφοφορία, θα πρέπει να λαμβάνει όλα εκείνα τα τεχνικά μέτρα για την ανωνυμία όλων των δεδομένων, που αφορούν το προσδιορισμένο ή προσδιορισίμο ενός ψηφοφόρου, το συντομότερο δυνατό. Μέσα από οργανωτικά και τεχνικά μέτρα, οφείλει να εξασφαλίσει το υψηλότερο δυνατό επίπεδο ασφαλείας των πληροφοριακών συστημάτων, που εγγυώνται το απόρρητο της όλης διαδικασίας ηλεκτρονικής ψηφοφορίας και δη τα μέτρα εκείνα που διασφαλίζουν ότι κανείς από τους εμπλεκόμενους φορείς της εν λόγω διαδικασίας, δεν είναι σε θέση να συνδέσει μια συγκεκριμένη ψήφο με ένα συγκεκριμένο ψηφοφόρο. Τα cookies, μπορούν να αποκαλύψουν πληροφορίες γύρω από τα προσωπικά δεδομένα των ψηφοφόρων, για το λόγο αυτό, πρέπει να απαγορεύονται αυστηρά ή να ενημερώνονται οι χρήστες των πληροφοριακών συστημάτων για την ύπαρξή τους.

Δεν πρέπει επίσης, να παρέχεται σε κανένα τρίτο η πρόσβαση στα προσωπικά στοιχεία των ψηφοφόρων της ηλεκτρονικής ψηφοφορίας, ιδίως η δυνατότητα να προβεί σε ανάγνωση των μηνυμάτων τους. Ο υπεύθυνος της επεξεργασίας, καλείται να λαμβάνει όλα εκείνα τα μέτρα κρυπτογράφησης που απαιτούνται για την αποφυγή οποιασδήποτε χρήσης του υλικού ή του λογισμικού από οποιονδήποτε, που ενδέχεται να παρακολουθεί την κίνηση σε ένα δίκτυο, αλλά και να δύναται να αντιμετωπίσει τα διάφορα προβλήματα προστασίας των προσωπικών δεδομένων, που προκύπτουν από την ύπαρξη παγκόσμιων συστημάτων επιτήρησης (Echelon/ Carnivore).

Τα στοιχεία προσωπικού χαρακτήρα, θα πρέπει να διατηρούνται μέχρι την επίτευξη του σκοπού για τον οποίο παρασχέθηκαν και εάν για οποιονδήποτε λόγο, αυτά διατηρηθούν για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα από το αναγκαίο, κρίνεται σκόπιμη η

μετατροπή τους σε απρόσωπα, ακίνδυνα και η εξασφάλιση συγκατάθεσης του υποκειμένου των προσωπικών στοιχείων.

Απαραίτητη κρίνεται επιπλέον, και η δυνατότητα διαρκούς ελέγχου της νομιμότητας της επεξεργασίας των προσωπικών δεδομένων, για λόγους διαφάνειας, με δημοσιοποίηση ή ανακοίνωση της ενάρξεως λειτουργίας μιας επεξεργασίας προσωπικών στοιχείων με ευθύνη του υπεύθυνου της επεξεργασίας, με απευθείας ενημέρωση των ενδιαφερόμενων υποκειμένων των στοιχείων και με τήρηση ειδικών μητρώων επεξεργασιών, στα οποία μπορεί να ανατρέξει ο καθένας για λόγους συμβουλευτικούς (B. Θ. Αραβαντινός, 1997: 56-57).

Ένα σύστημα ηλεκτρονικής ψηφοφορίας, θα πρέπει να παρέχει στο υποκείμενο, τη δυνατότητα πρόσβασης στα δεδομένα, προκειμένου να διασφαλιστεί η δυνατότητα διόρθωσης λαθών ή ανακριβών δεδομένων και η εξακρίβωση του ότι η ψήφος του είναι καταχωρημένη σωστά στο σύστημα και έχει όντως συνυπολογιστεί κατά την ηλεκτρονική καταμέτρηση για την έκδοση του εκλογικού αποτελέσματος.

Κατά την διαδικασία της ηλεκτρονικής ψηφοφορίας, όταν δεν έχει προηγηθεί εκστρατεία ενημέρωσης των εκλογέων πριν από τη διεξαγωγή της εκλογής, κρίνεται επιβεβλημένη η παροχή του δικαιώματος λεπτομερούς και πλήρους ενημέρωσης του υποκειμένου των προσωπικών δεδομένων, προκειμένου να εξασφαλιστεί η εμπιστοσύνη του γύρω από το ζήτημα της προστασίας της ιδιωτικότητάς του. Ο υπεύθυνος της επεξεργασίας προσωπικών δεδομένων, θα πρέπει να παρέχει στον ψηφοφόρο όλες τις απαραίτητες πληροφορίες, σχετικά με την πολιτική προστασίας των προσωπικών δεδομένων, που ακολουθείται κατά τη διαδικασία της ηλεκτρονικής ψηφοφορίας.

1.10) Ανακεφαλαίωση

Οι νέες Τεχνολογίες Πληροφορικής και Επικοινωνιών εξελίσσονται αλματωδώς. Οι δυνατότητες που προσφέρουν πλέον, είναι απεριόριστες. Η καθημερινότητα των πολιτών αλλάζει με ταχύτατους ρυθμούς σε πολλούς τομείς της. Τα προσωπικά δεδομένα των πολιτών, τίθενται σε διακινδύνευση ολοένα και περισσότερο. Διεθνώς και σε ευρωπαϊκό επίπεδο, έχουν υπάρξει πολλές και αξιόλογες προσπάθειες προστασίας των

στοιχείων προσωπικού χαρακτήρα. Ανάλογη στάση έχει να επιδείξει και η ελληνική Πολιτεία με την θεσμική θωράκιση των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα κατά το στάδιο συλλογής και επεξεργασίας τους με μια σειρά νομοθετικών παρεμβάσεων, θεσμοθετημένων οργάνων και διαδικασιών.

Η πληροφορική τεχνολογία, διεκδικεί επάξια θέση και στο επίπεδο της εκλογικής διαδικασίας με την υιοθέτηση και λειτουργία της ηλεκτρονικής ψηφοφορίας. Η ψηφοφορία με ηλεκτρονικά μέσα γεννά μια σειρά ζητημάτων, που σχετίζονται με την προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, για το λόγο αυτό θα πρέπει να πληροί ορισμένες βασικές προϋποθέσεις, προκειμένου να αποφευχθούν τα πάσης φύσεως προβλήματα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ-ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ-ΣΥΣΤΑΣΕΙΣ

Η θεαματική ανάπτυξη των Τεχνολογιών της Πληροφορικής και Επικοινωνιών, τα τελευταία έτη, οδήγησε σε δυναμικό μετασχηματισμό των δομών της κοινωνικής συμβίωσης και του πολιτικού γίνεσθαι γενικότερα. Οι τεχνολογίες Πληροφορικής και Επικοινωνιών, διευκολύνουν την καθημερινότητα των πολιτών, την δημόσια διοίκηση κατά την εκτέλεση του έργου της και την εφαρμογή της ηλεκτρονικής δημοκρατίας.

Γίνεται επομένως αντιληπτό, ότι οι νέες τεχνολογίες μπορούν να αλλάξουν τον τρόπο που συμμετέχουν οι πολίτες στα κοινά, που διαμορφώνουν τις πολιτικές απόψεις, που επηρεάζουν τις πολιτικές αποφάσεις, που εκλέγουν τους αντιπροσώπους και που εν τέλει αντιλαμβάνονται και βιώνουν την δημοκρατία.

Οι νέες τεχνολογίες Πληροφορικής και Επικοινωνιών, συμβάλλουν μέσω της δημιουργίας της διαλογικής κυβέρνησης και του θεσμού της ηλεκτρονικής ψηφοφορίας στην ανανέωση της πίστης των πολιτών στους πολιτειακούς μηχανισμούς. Αποτελούν, δηλαδή, έναν από τους τρόπους για να ανακτήσει το πολιτικό σύστημα και ο εκάστοτε κυβερνητικός μηχανισμός εκ νέου την εμπιστοσύνη των πολιτών μέσα από την αύξηση των ποσοστών συμμετοχής και τη διεύρυνση της εκλογικής βάσης και την νομιμοποίηση που τους χρειάζεται για ομαλή και σταθερή κοινωνική πραγματικότητα. Οι ηλεκτρονικοί πολίτες και η ηλεκτρονική κυβέρνηση αλληλοδρούν. Οι δημοκρατικές πολιτικές διαδικασίες παράγουν ποιοτικότερα αποτελέσματα, αποκτούν μεγαλύτερη νομιμοποίηση ενισχύοντας με τον τρόπο αυτό, τους θεσμούς και τις δομές της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας.

Η διασφάλιση του δημοκρατικού πολιτεύματος, επιτυγχάνεται με την ομαλή λειτουργία των θεσμών και την ύπαρξη και λειτουργία ενός πλέγματος εγγυητικών θεσμών και διατάξεων. Τα επιτεύγματα της τεχνολογίας, μπορούν να αποτελέσουν εργαλείο βελτίωσης, αναδιαμόρφωσης θεσμοποιημένων διαδικασιών ή δημιουργίας μιας σειράς προβλημάτων. Η επιλογή της Πολιτείας για εφαρμογή της ηλεκτρονικής ψηφοφορίας σε εκλογικές διαδικασίες, θα πρέπει να συνυπολογίζει τους ενδεχόμενους

κινδύνους και τα αναμενόμενα οφέλη και να συμμορφώνεται με τις θεσμικές επιταγές και τις κοινά αποδεκτές αρχές της δημοκρατικής λειτουργίας.

Η παρούσα μελέτη, διαπραγματεύεται την συνεισφορά των νέων Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνιών και δη της ψηφοφορίας με ηλεκτρονικά μέσα στον δημοκρατικό τρόπο διακυβέρνησης των σύγχρονων αντιπροσωπευτικών συστημάτων και τους σοβαρούς προβληματισμούς που εγείρει η εφαρμογή τους.

Η ηλεκτρονική δημοκρατία, που μέχρι στιγμής έχει αποδείξει, ότι δεν υποκαθιστά το αντιπροσωπευτικό σύστημα, αλλά λειτουργεί παραπληρωματικά προς αυτό, αναδεικνύει τις ευκαιρίες και τη δυναμική των νέων τεχνολογικών εργαλείων. Συγκεκριμένα, σηματοδοτεί την άσκηση καλύτερου ελέγχου στη δημόσια διοίκηση, εγγυάται μεγαλύτερη διαφάνεια, ελαστικότητα και αποδοτικότητα, εξασφαλίζει μεγαλύτερη συμμετοχή των πολιτών στα κοινά, συμμετοχή των πολιτών στη λήψη και διαμόρφωση των πολιτικών αποφάσεων με ελεύθερη συνείδηση και κριτική ικανότητα, μείωση των αποκλεισμών, εγείρει όμως και μια σειρά ζητημάτων γύρω από την αποτελεσματικότητα, και τα όρια των νέων τεχνολογιών (ψηφιακό χάσμα, διασφάλιση θεμελιωδών δικαιωμάτων και ελευθεριών, δικαιοσύνη) και την αξιοπιστία του σύγχρονου κράτους.

Η νέα τεχνολογία, παρέχει κάποιες ευκολίες που κατόπιν διαμορφώνονται σε σχέσεις εξάρτησης. Έτσι, η ελευθερία σύμφωνα με την μέχρι τώρα φιλοσοφημένη και τεκμηριωμένη της έννοια, καταλύεται. Το ανθρώπινο ον ρομποτοποιείται και μπαίνει σε ατραπούς που εξυπηρετούν ένα απρόσωπο αδηφάγο και ανηλεές σύστημα (Μπουκαλάς, 2006). Τα τεχνολογικά προϊόντα, πρέπει να αντιμετωπίζονται σαν αυτό που πραγματικά είναι, δηλαδή σαν προϊόντα προορισμένα για την εξυπηρέτηση κάποιων ανθρωπίνων αναγκών. Η εξάρτηση των πολιτών από αυτά τα προϊόντα, αλλοιώνει τις ελευθερίες τους και εμποδίζει την προσαρμογή τους στις «καθαρές» δημοκρατικές διαδικασίες. Πρέπει, λοιπόν, να ληφθεί υπόψη η ηθική, έτσι ώστε να μην καταλύεται ο άνθρωπος και να μην υπερισχύουν οι υλικές προτεραιότητες των ανθρωπίνων ηθικών αρχών.

Περαιτέρω, προκειμένου η χρήση των νέων Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνιών, να μην οδηγήσει σε μετατροπή της δημοκρατίας σε μια ολιγαρχία κυβερνούμενη από όσους έχουν πρόσβαση σε αυτές, προϋπόθεση αποτελεί ο συνδυασμός των νέων τεχνολογιών με παραδοσιακά μέσα συμμετοχής στην πολιτική.

Η ηλεκτρονική δημοκρατία, θέτει μια σειρά ερωτημάτων, σχετικά με τους ρόλους των πολιτών και την ανταπόκρισή τους σε αυτή. Η διακυβέρνηση του λαού, μέσω του διαδικτύου, αποτελεί γενικά μια εκφυλισμένη φαντασίωση. Ίσως, σε ένα κόσμο που είναι ιδανικά εναρμονισμένος, κάτι τέτοιο θα μπορούσε να συμβεί, ακόμα και με την ήδη υπάρχουσα τεχνολογία. Όπως όμως προαναφέραμε, το διαδίκτυο έχει πολλές αδυναμίες για την υλοποίηση ακόμα και της ηλεκτρονικής ψηφοφορίας. Σύμφωνα με τον Hugo Roy (2012) *«Πρόκειται για μια αυθεντική οπισθοδρόμηση του δικαιώματος της ψήφου και της δημοκρατίας, καλυμμένη κάτω από την πρόσοψη της τεχνολογικής προόδου: η μεταχείριση της ψήφου γίνεται σαν να επρόκειτο για ένα απλό gadget»*.

Ζητήματα γεννώνται επίσης, για το εάν και κατά πόσον οι δημοκρατικές πρακτικές, διασφαλίζονται μέσα από την ηλεκτρονική ψηφοφορία. Μιλάμε μεν για «δημοκρατία», αλλά κατά πόσον είναι δημοκρατία; Ποιες είναι οι πραγματικές δομές και ποιο το πολιτιστικό υπόβαθρο των πολιτών της κοινωνίας, όπου αυτή πρόκειται να εφαρμοστεί;

Αντικείμενο ιδιαίτερου προβληματισμού, αποτελεί επίσης και το γεγονός ότι η δημοκρατία στις μέρες μας, εξαμβλώνεται και τείνει προς μια ολιγαρχία επαγγελματιών πολιτικών, που κάνουν την «δουλειά» τους, χρησιμοποιώντας κατά το δοκούν την ηλεκτρονική δημοκρατία. Μάλιστα, πληθαίνουν οι περιπτώσεις επιλογής ενός στοχευμένου αριθμού πολιτών, όπου θα εκπονήσουν την προπαγάνδα επιρροής και υποδόριας χειραγώγησης.

Μεγάλη ανησυχία, δημιουργεί και η συμμετοχή των μελών και των οπαδών των κομμάτων στην ηλεκτρονική δημοκρατία, που οδηγεί στην στρέβλωση και τον αποδημοκρατισμό, λόγω του φανατισμού που διέπει το θυμοειδές των πιστών μελών.

Η κύρια λοιπόν μέριμνα της Πολιτείας, που αποτελεί και πρόκληση, είναι να δημιουργηθεί ένα τέτοιο σύστημα ηλεκτρονικής δημοκρατίας, που θα απαλείφει κατά το μέγιστο δυνατό τους όποιους κινδύνους και θα ελαχιστοποιεί την όποια απόκλιση από ένα δημοκρατικό αποτέλεσμα.

Απαιτείται, προς τον σκοπό αυτό, συνεργασία Πολιτείας και πολιτών, προώθηση της ηλεκτρονικής συμμετοχής των πολιτών, ουσιαστική αξιοποίηση των εισροών που λαμβάνει το πολιτικό σύστημα από την εμπλοκή των πολιτών, ενίσχυση του δημοκρατικού συστήματος, εμπιστοσύνη των πολιτών προς τα πληροφοριακά

συστήματα, καλή προετοιμασία της κρατικής μηχανής, θωράκισή της με πολιτικά και θεσμικά μέτρα και ανάπτυξη εργαλείων αξιολόγησης των επιδόσεων των πληροφοριακών συστημάτων, όπου θα λαμβάνονται υπόψη τρεις διαστάσεις: α) τα κριτήρια αξιολόγησης (δημοκρατικά, εργαλειακά, κοινωνικοτεχνικά), β) οι διαθέσιμες εναλλακτικές μέθοδοι και γ) οι εμπλεκόμενοι παίκτες.

Η λαϊκή κυριαρχία, όπως έχει ήδη εκτεθεί ανωτέρω, είναι ο θεμέλιος λίθος του δημοκρατικού πολιτεύματος. Η άσκηση του εκλογικού δικαιώματος, είναι απόρροια της δημοκρατικής αρχής. Η εξέλιξη της τεχνολογίας, οδήγησε στην αυτοματοποίηση κάποιων διαδικασιών διαμόρφωσης της πολιτειακής βούλησης. Σε πολλές χώρες, εφαρμόζεται ήδη η ηλεκτρονική ψηφοφορία σε διάφορες εκλογικές αναμετρήσεις. Στην Ελλάδα, δεν έχει υποστηριχθεί ακόμη η αντικατάσταση της παραδοσιακής ψηφοφορίας με ηλεκτρονικά μέσα, όπου για να συμβεί κάτι τέτοιο, θα πρέπει να επιτευχθεί η κατάλληλη ισορροπία μεταξύ ασφάλειας, προσβασιμότητας και ευκολίας χρήσης. Οι πολίτες, κατά την διενέργεια της ηλεκτρονικής ψηφοφορίας, καλούνται να υπερβούν την εγγενή δυσπιστία, καχυποψία, προκατάληψη και υποψία αδιαφάνειας γύρω από τον συγκεκριμένο τρόπο άσκησης του εκλογικού τους δικαιώματος.

Η χρήση των πληροφοριακών συστημάτων σε εκλογικές αναμετρήσεις, υποστηρίζεται ότι, οδηγεί σε αναδιοργάνωση της υπάρχουσας εκλογικής διαδικασίας, σε αμεσότερη δημοκρατία, σε ενδυνάμωση του αντιπροσωπευτικού συστήματος, στην ενεργοποίηση των πολιτών και σε δυναμική παρέμβασή τους στα πολιτικά δρώμενα, στη δημιουργία συνείδησης συμμετοχής στους πολίτες, στην ενδυνάμωση της ιδιότητας του πολίτη, στην ενίσχυση της δημοκρατικής λήψης αποφάσεων, στην ενίσχυση της διαφάνειας κατά τη λήψη των πολιτικών αποφάσεων, στην αμεσότερη έκφραση της γνώμης των πολιτών για πολιτικά και κοινωνικά ζητήματα, όμως κάτι τέτοιο δεν μπορεί ακόμη να τεκμηριωθεί επιστημονικά. Η επίδραση στο πολιτικό σύστημα και στη λειτουργία του πολιτεύματος, δεν μπορεί να εκτιμηθεί με ακρίβεια. Δεν μπορεί επίσης, να γίνει πρόβλεψη για τον αποκλεισμό μερίδας του εκλογικού σώματος από τις εκλογικές διαδικασίες, ούτε για το αν θα υπάρξει ποιοτική εμπάθυνση της δημοκρατίας. Η ανάπτυξη της ηλεκτρονικής ψηφοφορίας και η εμπάθυνση της δημοκρατίας, θα πρέπει να συμβαδίζουν και οι δράσεις προς τις δύο κατευθύνσεις θα πρέπει να αναπτύσσονται παράλληλα.

Τα συστήματα ηλεκτρονικής ψηφοφορίας, εγείρουν σοβαρά ζητήματα ασφαλείας αλλά και κοινωνικά ζητήματα, που πρέπει να αντιμετωπιστούν αποτελεσματικά σε τεχνολογικό, οργανωτικό, επιχειρησιακό και πολιτικό επίπεδο, προτού αποτελέσουν επιλογή της Πολιτείας για την διεξαγωγή πραγματικών εκλογικών αναμετρήσεων.

Η προβληματική που αναπτύσσεται για το εάν τα νέα εργαλεία της τεχνολογίας, είναι άτρωτα ή προσπελάσιμα και ευαίσθητα σε κακόβουλες επιθέσεις, μέχρι στιγμής δεν έχει επαληθευτεί. Σε χώρες, όπου εφαρμόζεται η ηλεκτρονική ψηφοφορία, δεν υπάρχουν αποδεδειγμένες περιπτώσεις παραποίησης των αποτελεσμάτων και αμφισβήτησης των αποτελεσμάτων της ηλεκτρονικής καταμέτρησης.

Η Πολιτεία, καλείται λοιπόν να δημιουργήσει συνθήκες εμπιστοσύνης στην τεχνολογία και στις δυνατότητες παροχής ασφαλών διαδικασιών, να διαβεβαιώσει τους πολίτες ότι έχουν ληφθεί όλα τα απαραίτητα μέτρα ασφαλείας, να δώσει τις σχετικές εγγυήσεις προς τούτο και να καταστέλλει με νόμους και διατάξεις την οποιαδήποτε προσπάθεια καταπάτησης των βασικών ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ελευθεριών.

Η ανάπτυξη της τεχνολογίας της ηλεκτρονικής ψηφοφορίας και η διαμόρφωση του θεσμικού πλαισίου, βρίσκονται σε μια δυναμική διαδραστική σχέση. Απαιτείται μια παράλληλη πορεία, όπου οι βασικές θεσμικές παρεμβάσεις, θα επιτρέψουν την αρχική εφαρμογή της τεχνολογίας και τα συμπεράσματα της αξιολόγησης εφαρμογής της τεχνολογίας, θα δώσουν τη δυνατότητα για επέκταση του θεσμικού πλαισίου. Οι απαιτούμενες θεσμικές παρεμβάσεις θα πρέπει να αφορούν την προστασία των δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών των πολιτών, την προστασία των προσωπικών τους δεδομένων, τη διασφάλιση των δημοκρατικών αρχών, την αλλαγή των διαδικασιών διεξαγωγής των εκλογικών διαδικασιών, ώστε να είναι εφικτή η ενσωμάτωση των τεχνολογιών ηλεκτρονικής ψηφοφορίας, την ενθάρρυνση του διαλόγου μεταξύ Πολιτείας και πολιτών για τη διαμόρφωση του κατάλληλου θεσμικού πλαισίου, την κατοχύρωση της ηλεκτρονικής ψηφοφορίας και της διαδικασίας διεξαγωγής της θεσμικά.

Περαιτέρω, για την επιτυχία της ηλεκτρονικής ψηφοφορίας, κρίνεται επιβεβλημένη η αποδοχή της άμεσης δημοκρατίας από τους πολίτες και τον πολιτικό κόσμο, η ανανέωση και συμπλήρωση των ισχυόντων θεσμών με μια σειρά νέων θεσμών συμμετοχής, η ευκολία χρήσης και η συνακόλουθη ανυπαρξία εμποδίων και περιορισμών κατά την άσκηση του εκλογικού δικαιώματος των πολιτών με ηλεκτρονικά μέσα, η

συναίσθηση των πολιτών ότι η ψήφος τους είναι σημαντική και ότι το αποτέλεσμα της ψηφοφορίας θα επηρεάσει τη ζωή τους, η προσαρμογή στην κουλτούρα, τις παραδόσεις και τους σκοπούς των πολιτικών και δημοκρατικών κυβερνητικών συστημάτων, η διαφορετική πολιτική και κοινωνική νοοτροπία, η διαφορετική αντίληψη για το αξιακό και ηθικό περιεχόμενο της σύγχρονης δημοκρατίας, η συνεργασία όλων των εμπλεκόμενων δρώντων στην πολιτική αρένα και η πρόσθετη χρηματοδότηση.

Η ανάπτυξη της ηλεκτρονικής ψηφοφορίας, εξαρτάται εν πολλοίς και από την δραστηριοποίηση των φορέων της αγοράς, όπου οι παρεμβάσεις θα πρέπει να αφορούν τη διασφάλιση της ποιότητας και της αξιοπιστίας των συστημάτων, την ενημέρωση και την ευαισθητοποίηση των πολιτών, την ενίσχυση της έρευνας και την εξάπλωση της χρήσης των πληροφοριακών συστημάτων.

Η ηλεκτρονική ψηφοφορία, καλείται επιπλέον να αντιμετωπίσει και μια σειρά ζητημάτων σχετικά με τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα. Η προβληματική θα ανέκυπτε, από τη στιγμή που θα υπήρχε μια βάση δεδομένων με όλα τα προσωπικά στοιχεία των πολιτών σε συνδυασμό με την πολιτική τους επιλογή, όπου τότε θα εγείρονταν θέματα παραβίασης της ιδιωτικότητας, ανεξαρτησίας και ελευθερίας του ατόμου και θα έπρεπε να κινηθούν οι δικαιοδοτικοί μηχανισμοί.

Ο Νόμος, αντιμετώπισε το ζήτημα αυτό, με την θέσπιση συγκεκριμένων και εξειδικευμένων ρυθμίσεων για την αποτελεσματική προστασία του ατόμου από τους κινδύνους της ανεξέλεγκτης και απεριόριστης συλλογής και διάδοσης προσωπικών δεδομένων, με τον συγκερασμό της προστασίας του ατόμου από την αθέμιτη επεξεργασία πληροφοριών που ανάγονται στην ιδιωτική σφαίρα του και της διασφάλισης της χρήσης της πληροφορικής από το δημόσιο και τους ιδιώτες για την επιδίωξη σκοπών που η έννομη τάξη προστατεύει.

Με την παρούσα μελέτη, διαφάνηκαν οι αδυναμίες και οι κίνδυνοι, που αναδύονται από την εφαρμογή της ηλεκτρονικής δημοκρατίας και της ηλεκτρονικής ψηφοφορίας. Η αδυναμία προσβασιμότητας και χρήσης του διαδικτύου από μεγάλη μερίδα των πολιτών, οι αμφιβολίες γύρω από τη διαφάνεια και το αδιάβλητο της διαδικασίας, ο κίνδυνος για τα προσωπικά δεδομένα των συμμετεχόντων, η έλλειψη πολιτικής βούλησης, το οικονομικό κόστος και η έλλειψη του κατάλληλου θεσμικού πλαισίου εφαρμογής, είναι μερικοί από τους βασικότερους λόγους που μας κάνουν

ιδιαίτερα δύσπιστους και επιφυλακτικούς όσον αφορά την μερική ή καθολική υιοθέτησή τους.

Για να λειτουργήσει επιτυχώς η ηλεκτρονική δημοκρατία και η ηλεκτρονική ψηφοφορία, πρέπει να βρεθούν λύσεις στα ζητήματα αυτά. Η καθολική πρόσβαση στο διαδίκτυο, η ασφάλεια των διαδικασιών, η δημιουργία του σωστού κανονιστικού πλαισίου και η αλλαγή νοοτροπίας των μερών της κοινωνίας και της Πολιτείας, είναι προϋποθέσεις απαραίτητες για μια επιτυχημένη εφαρμογή. Και πάλι όμως, είναι αμφίβολο αν με την εφαρμογή της ηλεκτρονικής δημοκρατίας υπάρξει κάποιο πραγματικό όφελος όσον αφορά την ουσία της δημοκρατίας. (Αποστολάκης, Λούκης & Χάλαρης, 2008:174-177).

Γενικά, πρέπει να γίνει κατανοητό ότι η ηλεκτρονική δημοκρατία και η ηλεκτρονική ψηφοφορία, δεν αποτελούν απλά και μόνο νέες, τεχνολογικής φύσεως υπηρεσίες ηλεκτρονικής διακυβέρνησης προς τους πολίτες, αλλά εξαιρετικά χρήσιμο εργαλείο για τους λόγους που εκτέθηκαν στην παρούσα μελέτη. Στην προσπάθεια εδραίωσής τους, απαραίτητη κρίνεται η ειλικρινής πολιτική βούληση και η σταθερή και διαρκής στήριξη της Πολιτείας. Το να δημιουργηθεί απλά τεχνικά η δυνατότητα μιας σχετικής εφαρμογής, δεν έχει καμία αξία, αν δε συνοδεύεται από ουσιαστική συμμετοχή των πολιτών και ριζικές αλλαγές στον τρόπο άσκησης της πολιτικής (Παπαϊωάννου, 2008:8).

Η συμβολή της ηλεκτρονικής ψηφοφορίας στη λειτουργία του δημοκρατικού πολιτεύματος θα μπορούσε να χαρακτηριστεί αξιοσημείωτη. Στα θετικά της, συγκαταλέγονται μεταξύ άλλων, η άμβλυνση του προβλήματος της αποχής των ψηφοφόρων, η αυτοματοποίηση της εκλογικής διαδικασίας, η μαζικότερη κινητοποίηση των πολιτών, η μαζικότερη έκφραση γνώμης των πολιτών και ο επηρεασμός των πολιτικών πραγμάτων.

Η χρήση της, όμως, εγκυμονεί και μια σειρά κινδύνων, που σχετίζονται με τη διασφάλιση και λειτουργία των δημοκρατικών θεσμών, αρχών και πρακτικών. Για την ενίσχυση και αναζωογόνηση της δημοκρατίας, η ηλεκτρονική ψηφοφορία αποτελεί εργαλείο και όχι μέσο. Η εφαρμογή της δεν είναι απλή υπόθεση. Υπάρχουν πολλά τεχνικά και πολιτικά θέματα που θα πρέπει να ρυθμιστούν, προτού τεθεί σε εφαρμογή. Η ηλεκτρονική δημοκρατία και η ηλεκτρονική ψηφοφορία, δεν θα πρέπει να αντιμετωπίζονται ως τεχνοκρατικό ζήτημα, αλλά ως κοινωνικό και πολιτικό ζήτημα, που

απαιτούν ολοκληρωμένο επιχειρησιακό σχεδιασμό, αλλαγή του τρόπου σκέψης και των ενεργειών της Πολιτείας, συνεχή αφιέρωση πόρων και ισχυρή πολιτική θέληση.

Η ηλεκτρονική ψηφοφορία, προβάλλει ως τομή στη δημόσια ζωή του τόπου, ως μεταρρύθμιση της διοικητικής μηχανής. Η εφαρμογή της για να είναι επιτυχημένη, απαιτεί αυξημένα μέτρα ασφαλείας για την προστασία της μυστικότητας και της ιδιωτικότητας των ψηφοφόρων και των προσωπικών τους δεδομένων, προκειμένου να εδραιωθεί η πολυπόθητη εμπιστοσύνη των πολιτών στα συστήματα ηλεκτρονικής ψηφοφορίας, να υπάρξουν τεχνολογίες ποιότητας, αξιοπιστίας και ευχρηστίας των συστημάτων, να ελεγχθεί ο κώδικας τεχνολογίας που χρησιμοποιείται για την αποφυγή διεφθαρμένων πρακτικών και φαινομένων παραποίησης των συστημάτων και των αποτελεσμάτων.

Οι επικριτές της ηλεκτρονικής ψηφοφορίας, διατείνονται πως δεν είναι ακόμη ώριμες οι συνθήκες για την ουσιαστική και πλήρη εφαρμογή της. Υποστηρίζεται ότι, η παραδοσιακή αδράνεια της δημόσιας διοίκησης, θα δυσχεράνει σημαντικά την προσαρμογή των μεθόδων της ηλεκτρονικής ψηφοφορίας στα ελληνικά δεδομένα.

Η οικονομική, κοινωνική και πολιτική πραγματικότητα στην Ελλάδα, τη δεδομένη χρονική στιγμή, καταδεικνύει την αδυναμία ακόμη και για δοκιμαστική εφαρμογή της ψηφοφορίας με ηλεκτρονικά μέσα για την ανάδειξη μελών σε επίπεδο οργανώσεων, ενώσεων, συλλόγων, σωματείων, δημοτικών, περιφερειακών ή και εθνικών εκλογών. Αρκεί να ανατρέξουμε στις διάφορες προσπάθειες των κατά καιρούς ελληνικών κυβερνήσεων περί εκτενούς εφαρμογής της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης και της ηλεκτρονικής δημοκρατίας, όπου προς μεγάλη μας λύπη, θα διαπιστώσουμε μόνο μικρές και άτολμες περιπτώσεις εφαρμογής τους, ενώ οι προσπάθειες της Πολιτείας μέχρι στιγμής για εφαρμογή της ηλεκτρονικής ψηφοφορίας υπήρξαν και μεμονωμένες και δεν χαρακτηρίζονται επιτυχείς.

Η Ελλάδα, από τη σύσταση του Νεοελληνικού κράτους έως σήμερα, δεν αποτόλμησε μεγάλες μεταρρυθμιστικές προσπάθειες στην διοικητική μηχανή, λόγω πολιτικού κόστους. Η ολοκληρωμένη και πλήρης εφαρμογή της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης και της ηλεκτρονικής δημοκρατίας στη χώρα μας καθυστερεί υπερβολικά και μάλιστα αδικαιολογήτως. Αξίζει να σημειώσουμε στο σημείο αυτό, την μέχρι πρότινος απουσία ηλεκτρονικής διασύνδεσης των υπηρεσιών του ευρύτερου και

στενότερου δημοσίου τομέα μεταξύ τους (π.χ. ασφαλιστικών οργανισμών, δημοτολογίων, δικαστηρίων, πολεοδομίας, εφορίας, κ.ά).

Από τις σκέψεις που καταγράψαμε ανωτέρω, γίνεται λοιπόν, άμεσα αντιληπτή η δυσκολία του εγχειρήματος της καθολικής ή μερικής έστω εφαρμογής της ηλεκτρονικής ψηφοφορίας στην ελληνική Επικράτεια. Όταν δεν έχουν εφαρμοστεί επί δεκαετίες μια σειρά παρεμβάσεων στη δημόσια διοίκηση, στο κοινωνικό και πολιτικό γίνεσθαι, πως είναι δυνατό να αποδεχτούμε πως μπορεί να τύχει εφαρμογής σήμερα ως τρόπος ψηφοφορίας των πολιτών η ηλεκτρονική και μάλιστα επιτυχώς; Είμαστε δυστυχώς στη δυσάρεστη θέση, ακόμη και αν πιστεύουμε στις δυνατότητες των νέων Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνιών και στο πεδίο της ηλεκτρονικής ψηφοφορίας, να αποκλείσουμε προς το παρόν την διεξαγωγή εκλογικών αναμετρήσεων με ηλεκτρονικά μέσα στον ελλαδικό χώρο για τους λόγους που αναφέραμε ως άνω.

Θα ήταν πάντως για εμάς πραγματικά ευχάριστη έκπληξη στα επόμενα έτη, με πραγματική, ειλικρινή και ισχυρή πολιτική βούληση, ενεργοποίηση των πολιτών και συμμετοχή τους στα πολιτικά δρώμενα, ανασχεδιασμό των δομών του κράτους, επαρκή χρηματοδότηση, εμπιστοσύνη των πολιτών στις νέες τεχνολογίες, ουσιαστική παιδεία, αλλαγή προσωπικής, κοινωνικής και πολιτικής νοοτροπίας, η αξιοποίηση του θεσμού της ηλεκτρονικής ψηφοφορίας και η εφαρμογή της σε τοπικό, περιφερειακό ή και εθνικό επίπεδο.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΒΙΒΛΙΑ

- 1) Αλεξανδροπούλου-Αιγυπτιάδου Ε, 2002, *Ζητήματα από το Δίκαιο της Πληροφορικής*, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή.
- 2) Αλεξανδροπούλου-Αιγυπτιάδου Ε, 2007, *Προσωπικά δεδομένα*, εκδόσεις Αν. Ν. Σάκκουλα.
- 3) Αποστολάκης Ι, Λούκης Ε, Χάλαρης Ι, 2008, *Ηλεκτρονική δημόσια διοίκηση. Οργάνωση, τεχνολογία και εφαρμογές*, Σειρά κοινωνία και πληροφορική, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.
- 4) Αραβαντινός Β. Θ., 1997, *Η προστασία των στοιχείων προσωπικού χαρακτήρα από την αθέμιτη επεξεργασία τους με ηλεκτρονικό υπολογιστή*. Συμβολή στη δικαιοκυβερνητική, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή.
- 5) Αρκαμέντος Π, Σωτηρόπουλος Β, 2008, *Προσωπικά δεδομένα*, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα.
- 6) Βενιζέλος Β. Ευάγγελος, 2008, *Μαθήματα Συνταγματικού Δικαίου*, Αναθεωρημένη έκδοση, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα.
- 7) Μανιτάκης Αντ., 2007, *Συνταγματική οργάνωση του κράτους. Με στοιχεία πολιτειολογίας*. Β' έκδοση/ΕΠΑΥΞΗΜΕΝΗ, εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη.
- 8) Μαυριάς Κ. Γ, 2000, *Συνταγματικό Δίκαιο*, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή.
- 9) Πομπόρτσος Α. Σ., 2005, *Εισαγωγή στην ηλεκτρονική διακυβέρνηση (E-government)*. Ο μετασχηματισμός των Λειτουργιών και Υπηρεσιών της Δημόσιας Διοίκησης στην Ψηφιακή Εποχή, εκδόσεις Τζιόλα.
- 10) Πουλής Π, 2007, *Εγχειρίδιο Συνταγματικού Δικαίου και θεσμών* (Οργάνωση του Κράτους, ατομικές ελευθερίες, διοίκηση, υπάλληλοι), Δ' έκδοση, εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη.
- 11) Σπυρόπουλος Φ. Κ, 2006, *Συνταγματικό Δίκαιο*, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη.

12) Τσάτσος Δ.Θ., 1993, *Συνταγματικό Δίκαιο*, Τόμος Β, Οργάνωση και Λειτουργία της Πολιτείας, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα.

ΑΡΘΡΑ

- 1) Ζαμπούκας Α, 2012, *Τεχνοφασισμός και ηλεκτρονική διακυβέρνηση*. Διαθέσιμο στον διαδικτυακό τόπο: <http://www.capital.gr/Articles.asp?id+=1666270> (20-12-2013).
- 2) Μπουκαλάς Π., 2006, *Οι μετρήσεις στην ηλεκτρονική Δημοκρατία*. Διαθέσιμο στον διαδικτυακό τόπο: http://news.kathemerini.gr/4dcgi/warticlescolumnus100109_04/04/2006_179571 (20-12-2013).
- 3) Παπαϊωάννου Β. Β., 2008, *Ευρωπαϊκή Κοινωνία των πολιτών και Ηλεκτρονική Δημοκρατία (e-democracy): προς μια νέα δημόσια σφαίρα*. Διαθέσιμο στον διαδικτυακό τόπο: <http://pened2003.pspa.uoa.gr/PhD%20progress>, Papaioannou, July 2008, pdf (20-12-2013).
- 4) Σπυράκης Γ, Σπυράκης Χ, 2009, *Από την ηλεκτρονική διακυβέρνηση στην ηλεκτρονική δημοκρατία*, Διοικητική Ενημέρωση.
- 5) Kalogeras D., Sklavos N., Triantafillou V. D, 2006, *E-Democracy: The internet effect to the citizens of tomorrow*. Διαθέσιμο στον διαδικτυακό τόπο: <http://connection.ebscohost.com/c/articles/63695417/e-democracy-internet-effect-citizens-tomorrow> (20-12-2013).
- 6) Roy H, 2012, *Η δημοκρατία αξίζει κάτι καλύτερο από την ηλεκτρονική ψήφο*. Διαθέσιμο στον διαδικτυακό τόπο: <http://fsfe.org/news/2012/news-20120525-01.el.htm> (20-12-2013).

ΜΕΛΕΤΕΣ

- 1) Ομάδα εργασίας ΣΤ-4, 2004, Κάτσικας Σωκράτης, Μήτρου Λίλιαν, *Συστήματα ηλεκτρονικής ψηφοφορίας, τμήμα πληροφοριακών και επικοινωνιακών συστημάτων*, Πανεπιστήμιο Αιγαίου.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΑΡΘΡΑ

- 1) E-Forum E-Democracy Work Group 4 Report, Initial Results, September 2003.
- 2) European eGovernment 2005-2007: taking stock of good practice and progress towards implementation of the I 2010 eGovernment Action Plan, September 2007.
- 3) Fisher E, 2003, Election Reform and E-electronic Voting Systems (DREs): Analysis of Security Issues (2003) CRS Report for Congress, Order Code RI 32139.
- 4) Garrone P, 2004, Fundamental And Political Rights in Electronic Elections, Published in: The European Union and E-Voting (Electronic Voting), Volume 1, Part 3 December 2004, pages 111-123.
- 5) Mitrou L, Gritzalis D, Donos P, Georgaroudi G, 2002, Legal and regulatory issues on e-voting and data protection in Europe, Financed from Eu-IST-2000-29518.
- 6) Mitrou L, Gritzalis D, Katsikas S, Quirchamayr G, 2001, Electronic Voting: constitutional and legal requirements, and their technical implications, Report of the National Workshop on Internet Voting: Issues and Research Agenda, Internet policy Institute.
- 7) Svensson Jorgen, Leenes Ronald, 2003, Information Polity 8, IOS Press. E-Voting in Europe : Divergent democratic practice.
- 8) Xenakis A, Macintosh A, 2008, A Framework for the Analysis of Procedural Security of the e-Electoral Process, International Journal of Public Administration Volume 31, Issue 7 June 2008, pages 711-729.

ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

- 1) www.e-democracy.org.
- 2) www.canada.gc.ca.
- 3) www.bristol.gov.uk.
- 4) www.scottish.parliament.uk/gettinginvolved/petitions/index.aspx.
- 5) www.newzealand.govt.nz.
- 6) www.edialogos.gr.
- 7) www.ermis.gov.gr
- 8) www.kep.gov.gr
- 9) www.gsis.gr.
- 10) www.astynomia.gr.
- 11) www.ika.gr.
- 12) www.et.gr.
- 13) www.ktpae.gr.
- 14) www.open.gov.gr.
- 15) www.eu2003.gr.
- 16) www.eng.auth.gr.
- 17) www.electoralcommission.org.uk.
- 18) www.pnyka.cti.gr.
- 19) www.e-voting.cc.
- 20) www.mindev.gov.gr.